

หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส. ๐๑๑๓

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น

พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ข ๒๑๔.๖

๒๖:๗

๐๕๔๖ ๗

๓๓(๒๕๔๔)

DCID LIBRARY

0000018677

กระทรวงศึกษาธิการ

พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง)
วัดสระเกศวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
นายบุญพิน ถือทอง ถ่ายภาพ

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ

หนังสือเรียนตั้ง کمศึกษา

๙ ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-2461-5

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๔

วันที่.....
เลขทะเบียน.....
เลขเรียกหนังสือ.....

๑ ๐๒๖ ๒

องค์การค้าของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖

(นายโกวิท วรพิพัฒน์)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียน และเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ดังรายนามท้ายหนังสือนี้

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่มนี้ได้กำหนดรูปแบบการเขียนให้มีแนวคิดสำคัญของเรื่อง จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถาม ในการจัดการเรียนการสอนควรเน้นให้นักเรียนศึกษาความรู้จากเนื้อหาและนำความรู้ที่ได้ประพจน์ปฏิบัติตามกิจกรรมที่เสนอไว้ในแต่ละบท เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตัวนักเรียน

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ได้แบ่งออกเป็น ๘ บท คือ (๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (๒) ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (๓) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (๔) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (๕) พระไตรปิฎก พุทธศาสนาสุนัข ภาษบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (๖) หน้าที่ชาวพุทธ (๗) การบริหารจัดการ และการเจริญปัญญา (๘) ภาคปฏิบัติซึ่งประกอบด้วยมารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือในการจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(นายพนม พงษ์ไพบูลย์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๖ กันยายน ๒๕๓๖

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๑	ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๑
	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และความสงบสุขให้แก่ชาวโลก	
บทที่ ๒	พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิก และชาวพุทธตัวอย่าง	๖
	๒.๑ ประเภทและบทบาทของพุทธบริษัท	๖
	๒.๒ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง	๑๑
	- พระเจ้าอโศกมหาราช	
	๒.๓ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง	๑๕
	- อนาถปิณฑิกเศรษฐี	
	๒.๔ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง	๒๑
	- นางอุตตรา	
บทที่ ๓	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๒๘
	๓.๑ จักร ๔	๒๘
	๓.๒ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔	๓๒
	๓.๓ สัมปรัสนธรรม ๗	๓๖
	๓.๔ มรรคมรรค ๘	๔๐
บทที่ ๔	พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๔๔
	๔.๑ บทบาทพระสงฆ์ในการช่วยเหลือประชาชน	๔๔
	๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่บ้าน	๕๑
บทที่ ๕	ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๕๕
	๕.๑ ภาษาบาลี	๕๕
	๕.๒ ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาพระไตรปิฎก	๕๘
	๕.๓ ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก	๖๔
	๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต	๖๙
	๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๗๓
บทที่ ๖	หน้าที่ชาวพุทธ	๗๗

	หน้า
บทที่ ๗ การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา	๘๑
๗.๑ การบริหารจัดการ	๘๑
๗.๒ การเจริญปัญญา	๘๖
บทที่ ๘ ภาคปฏิบัติ	
๘.๑ มารยาทชาวพุทธ	๙๑
๘.๒ ศาสนพิธี	๙๙
๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๐๙

ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทุก ๆ ด้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงไม่เพียงแต่มีผลต่อชาวโลกในด้านจิตใจเท่านั้น หากยังมีผลต่อสังคม มวลมนุษย์ในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และความสงบสุขให้แก่โลกอีกด้วย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก

**ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วย
สร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่ชาวโลก**

มนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์อาศัยอยู่ในป่า สภาพความเป็นอยู่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ยังป่าเถื่อน ต่อมามนุษย์ได้พัฒนาตัวเองออกมารวมกลุ่มกันสร้างชุมชนขนาดเล็กๆ เป็นกลุ่มๆ เริ่มจากหมู่บ้าน ขยายเป็นตำบล อำเภอ จังหวัด ที่เรียกว่าเมืองเล็กเมืองใหญ่ ในที่สุดรวบรวม เมืองทั้งหมดเข้าเป็นประเทศเดียวกัน

เมื่อมาอยู่ร่วมกันจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีข้อบังคับ ให้เป็นระเบียบ วินัยของสังคม ก็บังเกิดขึ้น ซึ่งเรียกในสมัยต่อมาว่า กฎหมาย และขนบธรรมเนียมที่ดีของสังคม อำนาจ ๒ อย่างนี้เป็นตัวควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา แต่ยังไม่มีอำนาจควบคุมทางใจ สังคมมนุษย์จึงยังไม่เป็นสังคมที่มีอารยธรรมที่แท้จริง และก็ยังไม่สงบสุข จึงมีพระศาสนาเกิดขึ้น

พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหนึ่งในโลกได้เกิดขึ้นและเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสังคม มนุษย์ด้านความรู้สึกรู้จักคิดหรือจิตใจ พระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งแห่งรากฐานของ อารยธรรมและความสงบสุขของโลก

คำสอนของพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธเจ้า มีธรรมอยู่หมวดหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นรากฐาน ของอารยธรรม เรียกชื่อหมวดธรรมนี้ว่า “อารยวัติ”

อารยวัติ แปลตามตัวว่า ความเจริญอันประเสริฐ หมายถึง ธรรมอันเป็นปัจจัยให้เกิด อารยธรรมมั่นคง

คำว่า วัติ นั้นรากเหง้าของคำอันเดียวกันนี้อีกคำหนึ่งคือ วุติ ที่เรานำมาใช้ในภาษาไทย เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือชาติวุฒิ วัยวุฒิ คุณวุฒิ

อารยวัติ มี ๕ ข้อ คือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อมั่น
๒. ศีล ความประพฤติดี
๓. สุตะ ความได้รับการศึกษามีปัญญา
๔. จาคะ ความเสียสละ
๕. ปัญญา ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา รู้เหตุรู้ผล ตามความเป็นจริง

ทั้ง ๕ ข้อนี้ ถือได้ว่าเป็นรากฐานของอารยธรรมของโลกและเป็นปัจจัยให้ชาวโลกสงบสุข อารยธรรมคือธรรมหรือปัจจัยให้เกิดความเจริญ ดังกล่าวข้างต้น แต่เป็นความเจริญ ทางวัตถุ เช่น เกิดหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ หมายถึง ความเจริญทางด้านการศึกษา การปกครอง การสาธารณสุข การเมือง การเศรษฐกิจ ตลอดถึงความเจริญทางด้าน ศิลปกรรมต่างๆ เช่น สถาปัตยกรรม ปฎิมากรรม อุตสาหกรรม เกษกรรม และ หัตถกรรม เป็นต้น

อารยธรรมเหล่านี้ มีอารยวัติเป็นรากฐาน เพราะถ้าไม่มีศรัทธา ความเชื่อมั่น ไม่มี ศีลความประพฤติดี ที่เรียกว่า สุจริต ไม่มีความเสียสละหรือจาคะ และไม่มี สุตะ ความรู้ความ

สามารถ อารยธรรมดังกล่าวก็จะไม่มั่นคง โปรดนึกดูภาพในด้านรูปธรรม พอเป็นสังเขปตัวอย่าง สัก ๔ ภาพ

๑. พระสถูปเจดีย์ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้าง

๒. องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

๓. พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

๔. บรมบรรพต หรือ ภูเขาทอง วัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ถ้าล้าพังมีแต่อารยธรรมด้านสถาปัตยกรรม และปฏิมากรรม แต่ผู้สร้างไม่มีศรัทธาความเชื่อมั่น รวมทั้งความเลื่อมใสเป็นแรงบันดาลใจ ไม่มีศีล ไม่สุจริต ไม่ยอมเสียสละทรัพย์สิน แรงกาย แรงใจ และไม่มีความรู้ความสามารถ ถึงสร้างได้ก็จะไม่มั่นคงสืบมา

ถ้าคนสร้างไม่มีศีลความประพฤติดี หรือสุจริต เพียงข้อเดียว แต่มีความโลภ ความทุจริต หรือคอร์รัปชั่นแล้ว ปุชนิยมสถานดังกล่าวก็ต้องพังครืนลงมา แม้พระพุทธชินราชที่จังหวัดพิษณุโลกจะไม่งดงามจับใจแก่ผู้พบเห็น แต่ที่มีสุนทรียศิลป์ ผู้ได้เห็นได้ชมแล้วเกิดความจับใจ เพราะผู้สร้างมีศรัทธาอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนา

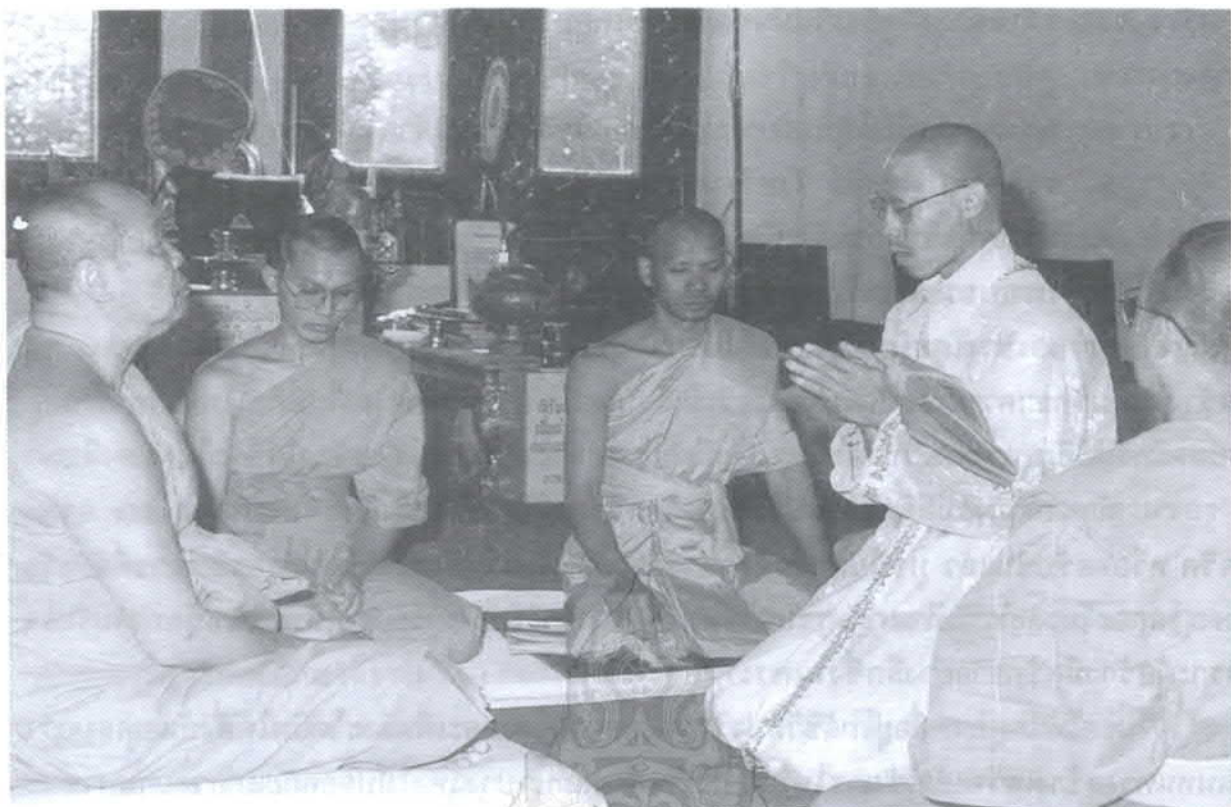
ขอให้นึกดูภาพที่อยู่ใกล้ชีวิตประจำวันของคนไทย จะเห็นและได้ยินได้ฟังกันอยู่เสมอว่า ถนนหนทางสร้างเสร็จแล้วใช้การไม่ได้ สะพานข้ามแม่น้ำบางแห่งไม่ปลอดภัยแก่รถยนต์พาหนะ และคนที่สัญจรไปมา ดิกรามใหญ่และสูงถล่มทลายพังทลายชีวิตผู้คน บทสาธกดังกล่าวนี้ เพราะอารยธรรมของผู้สร้างขาดอารยวัธไมข้อหนึ่งก็ข้อใด เช่น ขาดศรัทธา ความเชื่อมั่น ขาดความสุจริต หรือศีล ขาดความเสียสละ ขาดความรู้ความสามารถ

พระพุทธศาสนากับความสงบสุขของชาวโลก

ว่าเฉพาะพระพุทธศาสนา ที่เอื้ออำนวยความสงบสุขแก่ประชาชนในเมืองไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งฐานมั่นคงในเมืองไทยภายหลังที่พระเจ้าอโศกมหาราชพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่พระสงฆ์ ซึ่งมีพระโมคคัลลีบุตรเป็นประธานแล้วทรงสนับสนุนส่งพระสมณทูตนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในนานาประเทศ รวมทั้งแหลมสุวรรณภูมิซึ่งมีเมืองไทยรวมอยู่ด้วย พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นอย่างมั่นคงสืบมา ที่มั่นคงที่สุดคือเมืองไทย

คนไทยทุกระดับ ตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ลงมาถึงชาวไร่ชาวนา เกิดศรัทธาประสาทะในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเล่าเรียน ได้บวชเรียน ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาอบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดวาอารามทั่วประเทศ เพียงแค่นี้สามิภรรยาทำไร่นา เกิดอารมณ์ขัดแย้งกันมองเห็นยอดเจดีย์ และช่อฟ้าพระอุโบสถ วิหารใจยังสงบลงได้

องค์การพระพุทธศาสนา เช่น วัดวาอาราม พระภิกษุ สามเณร จึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี
เอื้ออำนวยประโยชน์ คือความสงบสุขแก่ชีวิตส่วนตัวของคนไทย และเมื่อคนไทยแต่ละคนยึดมั่น
ในพระพุทธศาสนา ความสงบสุขก็บังเกิดแก่ส่วนรวม ความมั่นคงของประเทศชาติจึงผ่านพ้น
วิกฤติการณ์สืบมาจนทุกวันนี้

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกันถึง บทบาทของพระพุทธศาสนา
ที่มีต่อการสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกในด้านต่าง ๆ โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาค้นคว้า แล้วนำมา
อภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ครูนำผลสรุปของการอภิปรายของทุกกลุ่มมาจัดป้ายนิเทศ
เพื่อเผยแพร่ต่อไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนจัดป้ายนิเทศ แสดงแหล่งอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาของโลก

- เชิญวิทยากรจากแหล่งต่าง ๆ เช่น พระสงฆ์ หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลกมาบรรยายให้นักเรียนฟัง

- ให้นักเรียนเขียนเรียงความ เขียนบทร้อยกรอง หรือเขียนภาพตามความถนัดแสดงสาระเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ประชาคมโลกตามที่เข้าใจ

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยแทบทุกอย่าง ล้วนอิงอาศัยพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น หากเราได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถูกต้องถ่องแท้แล้ว เราก็สามารถอาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นกับตัวเอง และสร้างสรรค์ความสงบสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวมด้วย

คำถาม

๑. หลักธรรมที่เป็นรากฐานของอารยธรรม มีอะไรบ้าง
๒. ให้นักเรียนยกตัวอย่าง โบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ ๆ มาสัก ๔ ตัวอย่าง แล้วอธิบายว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยสร้างสรรค์ สิ่งปลูกสร้างเหล่านั้นในด้านใดบ้าง
๓. “สุวรรณภูมิ” ในทัศนะของนักเรียน หมายถึงประเทศอะไร จงแสดงเหตุผล
๔. จากการที่ได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนคิดว่า พระพุทธศาสนานำมาประโยชน์ให้นักเรียนในด้านใดบ้าง ขอแสดงความคิดเห็น

พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

๒.๑ ประเภทและบทบาทของพุทธบริษัท

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายยังสันติสุขแก่บุคคล สังคมและชาวโลกสืบมาจนทุกวันนี้ มิใช่เกิดจากพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติด้วยการทรงเผยแผ่และทรงวางรากฐานลำพังพระองค์เดียว แต่ได้ทรงอาศัยกลุ่มบุคคลที่เรียกว่าพุทธบริษัท ซึ่งมีทั้งพุทธสาวก พุทธสาวิกา อุบาสกและอุบาสิกาเป็นแกนร่วมอย่างสำคัญ

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ
๑. เข้าใจความหมายของคำว่าพุทธบริษัท และประเภทของพุทธบริษัท
 ๒. เห็นความสำคัญของพุทธบริษัทที่เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในด้านช่วยเหลือเผยแผ่พระพุทธศาสนา และถวายความอุปถัมภ์บำรุง
 ๓. เห็นว่าลำพังพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวนั้นจะไม่ทรงยังพระพุทธศาสนาให้มั่นคง และแพร่หลายกว้างขวางออกไปในนานาประเทศสืบมาจนถึงทุกวันนี้
 ๔. เห็นว่าพุทธบริษัทเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา

ประเภทและบทบาทของพุทธบริษัท

กลุ่มบุคคลผู้นับถือและปฏิบัติพระพุทธศาสนาให้เกิดเป็นประโยชน์แก่ตน และยังประโยชน์นั้นให้เกิดเป็นประโยชน์แก่คนอื่นอย่างมั่นคง โดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความนับถือและปฏิบัติจนตลอดชีวิต นั้น ภาษาดั้งเดิมจากพระไตรปิฎกเรียกรวมกันว่า “พุทธบริษัท”

ความหมายของพุทธบริษัทคือกลุ่มพุทธ หรือชมรมพุทธ มี ๔ กลุ่ม เรียงตามลำดับเพศภาวะจากสูงลงต่ำ ดังต่อไปนี้คือ

๑. กลุ่มของท่านผู้บวชเป็นพระภิกษุสามเณร ซึ่งเรียกรวมกันว่า พระภิกษุสงฆ์ทั่วไป เรียกว่า ภิกษุบริษัท

๒. กลุ่มนักบวชสตรีที่มีอยู่ในสมัยพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกกันว่า พระภิกษุณีสงฆ์ เรียกว่า ภิกษุณีบริษัท

๓. กลุ่มคฤหัสถ์เพศชายผู้นับถือพระพุทธศาสนามั่นคงเรียกว่า อุบาสกบริษัท

๔. กลุ่มคฤหัสถ์เพศหญิงผู้นับถือพระพุทธศาสนามั่นคงเรียกว่า อุบาสิกาบริษัท

ความเกิดขึ้นและประเภทของพุทธบริษัท

ถ้าจัดตามลำดับความเกิดก่อนและเกิดหลังกันแล้ว กลุ่มภิกษุบริษัทเกิดก่อนนั่นคือ ได้แก่ พระภิกษุเบญจวัคคีย์มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า ผู้ได้ฟังธรรมพระพุทธเจ้าแล้ว ได้สำเร็จมรรคผล คือคุณงามความดีขั้นสูงสุดตามพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลขอบวชเป็นพระภิกษุที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

หลังจากนั้นไม่นานได้มีคฤหัสถ์ทั้งบุรุษและสตรี คือบิดามารดาและภรรยาของยสะ กุลบุตร เป็นต้น ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วได้สำเร็จมรรคผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน จัดเป็นกลุ่มอุบาสกบริษัทและกลุ่มอุบาสิกาบริษัทขึ้นครั้งแรก

ยสะ กุลบุตร นั้นเป็นบุตรของบุคคลที่มีฐานะมั่นคงที่เรียกว่า เศรษฐี อยู่ในเมืองพาราณสี เป็นชนชั้นปัญญาชน มีความคิดทำนองเดียวกับพระพุทธเจ้าตอนยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ นั่นคือ เห็นว่าชีวิตผู้ครองเรือนเศร้าหมอง เต็มไปด้วยกองทุกข์ เกิดความเบื่อหน่ายใคร่หนีออกจากสภาพความเป็นผู้ครองเรือน ครั้นได้โอกาสจึงหนีออกจากบ้านจนไปพบพระพุทธเจ้าในเวลาเช้ามีด ขณะพระพุทธเจ้าเสด็จเดินจงกรม

การเดินจงกรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นวิธีปฏิบัติกรรมฐานแก้ความเมื่อยขบ คล้ายเดินยี่ดเส้นยี่ดสายออกกำลังกายบริหารร่างกายของชาวบ้าน และเดินเพื่อขจัดความยินดีในการหลับนอน และแก้ความง่วง

ยสะ กุลบุตร ได้ฟังธรรมพระพุทธเจ้าแล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะมีความรู้ และอุปนิสัยใคร่บวชเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว ได้กราบทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ ครั้นบิดามารดาติดตามจนพบก็ได้ฟังธรรมพระพุทธเจ้าจนได้สำเร็จมรรคผลดังกล่าวข้างต้น และได้ประกาศตน นับถือพระพุทธศาสนา

ความที่ประกาศตนนับถือนั้นคล้ายระเบียบพิธีประกาศตนเป็นพุทธมามกะของนักเรียน เมืองไทยทุกวันนี้ คำประกาศตน ได้แก่การว่าประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาประกาศเป็นภาษาบาลี เพราะบิดามารดา รวมทั้งภรรยาของ ยสะ กุลบุตร นั้น เป็นชาวอินเดีย รู้คำภาษาบาลี คำประกาศ นั้นมีว่า

เอตา มะยัง ภันเต ภะคะวันตัง สะระณัง คัจฉามะ ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ อุปาสก
อุปาสิกา โน ภะคะวา ธาเรตุ อัสสะตักเค ปาณูปเตา สะระณัง คเตา.

แปลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม
และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงรับทราบไว้ว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เป็นอุบาสกอุบาสิกาจนตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป”

คำว่า “ขอถึง” นั้นเป็นการแปลตามตัวหนังสือ ความหมายในภาษาไทยคือขอนับถือ
ลำดับพุทธบริษัทตอนนี้นี้จึงมีเพียง ๓ คือ

๑. กลุ่มภิกษุบริษัท
๒. กลุ่มอุบาสกบริษัท
๓. กลุ่มอุบาสิกาบริษัท

ครั้นพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ประกาศพระพุทธศาสนา โดยการเสด็จและจาริกไปยังเมือง
และชุมชนต่าง ๆ ในสมัยนั้นจะมีผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งโดยวิธีขอบวช และประกาศตน
เป็นอุบาสกอุบาสิกาบริษัทแล้วได้เกิดพุทธบริษัทขึ้นอีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มสตรีที่เสียสละชีวิตการ-
ครองเรือนออกบวชเป็นพระภิกษุณี จึงได้มีกลุ่มพุทธบริษัทขึ้นอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ภิกษุณีบริษัท

การจัดลำดับภิกษุณีบริษัทเข้าในลำดับที่ ๒ รองจากภิกษุบริษัทนั้นเป็นการจัดตามลำดับ
ความสูงต่ำของเพศภาวะ ประเภทของพุทธบริษัท ๔ กลุ่มจึงมีลำดับดังที่กล่าวข้างต้น

บทบาทของพุทธบริษัท

บทบาทของพุทธบริษัทนั้นมีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า บทบาทนั้นคือการปฏิบัติตน
ของแต่ละกลุ่มรับภาระช่วยเหลือพระพุทธเจ้า ด้วยการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ช่วยปกครอง
ดูแลบุคคลผู้อยู่ได้บังคับบัญชาของตนให้เป็นพุทธบริษัทที่ดี เป็นผู้เสียสละเพื่อพระพุทธศาสนา
ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วก็ช่วยกันชำระสละล้างคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นปึกแผ่น
ปฏิบัติตนเป็นศาสนทายาทสืบสานพระพุทธศาสนาต่อจากพระพุทธเจ้า เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่พระพุท-
ธศาสนาก็ช่วยกันปกป้อง ไม่นิ่งดูตาย ยินดีจาริกออกไปนานาประเทศ เพื่อประกาศพระพุทธศาสนา

ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาบริษัทก็ทำตนให้สมกับเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา เสียสละกำลังทรัพย์
กำลังกาย กำลังสติปัญญา บำรุงพระพุทธศาสนา สร้างศาสนสถานให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระ
ภิกษุสงฆ์ และเป็นที่ปฏิบัติธรรมจนทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงสืบมา

พุทธบริษัททั้ง ๔ กลุ่มดังกล่าวจึงเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา

หน้าที่และความรับผิดชอบของพุทธบริษัทต่อตนเองและสังคม

หน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มพุทธบริษัทดังกล่าวนี้ แยกตามประเภทและความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคมได้ดังนี้ คือ

๑. กลุ่มพุทธสาวกพุทธสาวิกา

- ศึกษาพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกให้เข้าใจแตกฉาน
- ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยให้เคร่งครัดจนเกิดเป็นผลดีแก่ตนแล้วแนะนำคนอื่น

ให้ศึกษาและปฏิบัติตาม

- รักษาพระธรรมวินัยไว้ให้มั่นคง
- เผยแพร่พระธรรมวินัยให้เกิดความเข้าใจดีแก่คนอื่น
- สร้างศาสนทายาทคือผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา
- ทำตนให้เห็นว่าเป็นผู้เสียสละเพื่อสังคมส่วนรวมตามแนวทางของพระพุทธเจ้า
- รักษาและบำรุงวัดและศาสนสถานไว้ให้มั่นคง
- เมื่อมีผู้เข้าใจผิดและปฏิบัติผิดจากแนวทางพระพุทธศาสนา รีบแนะนำให้เข้าใจ

ถูกต้อง

- รักษาบริเวณเขตวัดให้ศักดิ์สิทธิ์ มิให้มีการเล่นการพนัน และนำสุราและของมีเนมาต่าง ๆ เข้าไปดื่มในวัด

เป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั้งในด้านสติปัญญาและทางจิตใจให้เชื่อถือและศรัทธา

ประสาทะ

- สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน
- นำชาวบ้านพัฒนาสาธารณบริโภค เช่น ถนน สระน้ำ ปลูกต้นไม้ รักษา

สิ่งแวดล้อมที่ดี

- เทศนาตามกาลเทศะให้เกิดผล

๒. กลุ่มอุบาสกอุบาสิกา

- ศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจดีตามฐานะของตน
- ปฏิบัติตนให้สมกับเป็นอุบาสกอุบาสิกา เช่น เว้นจากอบายมุข เป็นต้น
- แนะนำบุคคลในแวดวงสังคมของตนและของคนอื่นให้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่าง

ถูกต้อง

- บำรุงพระพุทธศาสนาตามฐานะและความสามารถ
- เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาไปวัดพาคูศลในแวดวงสังคมไปทำกิจกรรม

การกุศลในวัด ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นอบายมุข สนับสนุนยกย่องผู้ที่ประพฤติปฏิบัติดี

- ร่วมมือกับพระภิกษุสามเณรพัฒนาวัด สถานที่สาธารณะ และสาธารณูปโภค
- แนะนำชาวบ้านด้วยกัน ผู้มีความรู้น้อยทางพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ความเข้าใจ

และสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง

- ปลุกฝังความสำนึกให้เกิดด้วยการระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธรูปที่ตรัสไว้ว่าพระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญรุ่งเรืองนั้นขึ้นอยู่กับความประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัท
- ทำตนให้เห็นว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี เป็นนักเสียสละ เป็นนักพูดอย่างไรปฏิบัติได้อย่างที่พูด

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น ถึงบทบาทและหน้าที่ของพุทธบริษัทแต่ละประเภท ที่ช่วยจรรโลง พระพุทธศาสนา โดยแบ่งกลุ่มกันศึกษาค้นคว้าแล้วนำมาอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันต่อไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ครูสรุปข่าว และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาให้นักเรียนวิเคราะห์ ถึงแนวปฏิบัติของพุทธบริษัทว่า พุทธบริษัทเหล่านั้นมีส่วนส่งเสริม หรือทำลายพระพุทธศาสนาอย่างไร ตลอดจนแนวทางแก้ไข
- ให้นักเรียนเขียนแสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของอุบาสก อุบาสิกา ในสังคมปัจจุบัน ให้ออกเหตุผลทั้งคุณธรรมที่ควรถือปฏิบัติ (ความยาวประมาณ ๑ หน้า) และครูคัดเลือกฉบับที่ดีที่สุดประมาณ ๓-๔ คน มาติดป้ายนิเทศ เพื่อเผยแพร่ต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นภัยอันเกิดจากการประพฤติดของชาวพุทธเอง หรือภัยภายนอก นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนไปใช้ในการปกป้อง ค้ำครองพระพุทธศาสนาจากภัยเหล่านั้นได้ และสามารถประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง ตามพระธรรมวินัย จึงจะได้ชื่อว่า เป็นพุทธบริษัทที่ดี

คำถาม

๑. หน้าที่ของพุทธบริษัท นอกจากที่ได้เรียนมาแล้ว นักเรียนคิดว่า ยังมีอีกหรือไม่ จงอธิบาย
๒. เพราะเหตุไร ในปัจจุบัน พุทธบริษัทจึงมีแค่ ๓ กลุ่ม

๓. การเดินจงกรม เป็นการฝึกสมาธิแบบหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ให้นักเรียนอธิบายการเดินจงกรมตามที่นักเรียนเข้าใจ

๔. นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “พระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญ ขึ้นอยู่กับ การประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัท” จงแสดงความคิดเห็น

๒.๒ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง

พระเจ้าอโศกมหาราช

แนวคิดสำคัญ

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกที่ชาวโลกโดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา รู้จักพระนามพระองค์ได้ดีที่สุด จุดเด่นสำคัญของกษัตริย์มหาราชพระองค์นี้อยู่ที่พระบรมเชษานุภาพที่ทรงอำนาจแผ่ไปทั่วชมพูทวีปหรืออินเดียทุกวันนี้ ทรงทำสงครามทำให้ผู้คนล้มตายมาก ภายหลังสลดพระทัยหันมานับถือและบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ รวมทั้งทรงส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระศาสนาในนานาประเทศ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เข้าใจผู้ที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ ทรงทำสงครามปราบดาภิเษก อันเป็นเหตุให้ผู้คนตายจำนวนหมื่น จำนวนแสน แล้วกลับพระราชหฤทัยมานับถือพระพุทธศาสนา
๒. เข้าใจว่าพุทธจักร คือ อำนาจทางพระพุทธศาสนานั้น ถ้าอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีอำนาจราชอาณาจักรถวายความคุ้มครองจะลำบาก ยากแก่การเผยแผ่พระศาสนา
๓. เห็นพระมหากรุณาของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ที่ทรงมีแก่พระพุทธศาสนา

พระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ทรงมีพระบรมเชษานุภาพมากของประเทศอินเดียในยุคหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วเกือบ ๓๐๐ ปี เป็นผู้ที่ชาวโลกรู้จักพระองค์ดีพอ ๆ กับนโปเลียนมหาราชของฝรั่งเศส โดยเฉพาะประเทศที่พลเมืองนับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากอย่างประเทศไทยเป็นต้น น้อยนักที่จะไม่ได้ยินพระนามพระมหากษัตริย์ของอินเดียพระองค์นี้

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นกษัตริย์ในรัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติที่นครปาตลีบุตร เมืองหลวงใหม่ของแคว้นมคธหรือทุกวันนี้เรียกว่า แคว้นพิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๖๐

นักประวัติศาสตร์ปัจจุบันส่วนมาก ว่าทรงครองราชสมบัติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๗๐-๓๑๒ ครั้นครองราชได้ ๘ ปี ได้ทรงยกทัพไปปราบแคว้นต่าง ๆ ให้อยู่ในพระราชอำนาจ แคว้นหนึ่งซึ่งมีกำลังมากในสมัยนั้นคือ แคว้นกาลิงคะ เป็นแคว้นที่มีกำลังคนและกำลังอาวุธที่เข้มแข็งมาก มีผู้คนมากแต่ก็ถูกปราบเสียยับเยิน ทำให้พระราชอาณาจักรของพระเจ้าอโศกมหาราชแผ่ไพศาลยิ่งขึ้น

การสงครามแต่ละครั้งทำให้ผู้คนล้มตายมาก ทำให้เกิดภัยพิบัติเนืองนอง พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงทอดพระเนตรเห็นภูเขาซากศพและทะเลเลือดในสงครามก็สลดพระทัย พอดีได้ทรงพบเหตุการณ์อันเป็นชนวนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เหตุการณ์นั้นคือขณะที่ประทับอยู่ในปราสาท ทอดพระเนตรทางช่องพระแสงไปที่หน้าพระลานหลวง ทรงเห็นสามเณรรูปหนึ่งอุ้มบาตรผ่านหน้าพระลานนั้น บุคลิกและลีลาก้าวเดินของสามเณรรูปนั้นสง่า สාරวม น่าทึ่ง เมื่อทรงให้เจ้าหน้าที่ประจำราชสำนักตามไปนิมนต์สามเณรรูปนั้นเข้าเฝ้า จึงได้ทรงทราบว่าสามเณรรูปนั้นชื่อสามเณรนิโครธ พระเจ้าอโศกมหาราชตรัสถามสามเณรว่าพระพุทธศาสนาสอนว่าอย่างไร สามเณรนิโครธถวายวิสัชนาว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าไม่ควรประมาทในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสดับแล้วทรงสะอึกในพระทัย เพราะทรงนึกถึงพระองค์ผู้มัวเมาประมาท ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติท่ามกลางเลือดเนื้อและชีวิตผู้คนเนืองนอง ทรงสลดพระทัย ตั้งแต่วันนั้นมาจึงทรงเลิกทำสงครามหันมานับถือพระพุทธศาสนา

สามเณรนิโครธผู้มีบุคลิกสง่าและสාරวม นั้น นับว่าเป็นพระโอรสแห่งพระอนุชาองค์หนึ่งของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งถูกราชภักย์จนสิ้นพระชนม์ พระชายาซึ่งกำลังทรงครรภ์หนีรอดไปได้แล้วระหกระเหินไปประสูติพระโอรสที่ต้นนิโครธหรือต้นไทร จึงตั้งชื่อบุตรว่า “นิโครธ”

ครั้นพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงทราบเรื่องราวของสามเณรนิโครธ ก็ทรงสลดพระทัยยิ่งขึ้น ได้พระราชทานอุปถัมภ์สามเณรผู้เป็นพระราชนัดดาเป็นอย่างดี

พระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ถ้าอย่างสามัญชนเหมือนคนทำบาปด้วยการฆ่าคนมามากต่อมากแล้ว ภายหลังสำนึกบาปได้ จึงทรงหันเข้าหาพระพุทธศาสนาเพื่อให้ทุเลาผลบาป ด้วยการทุ่มเทพระราชทรัพย์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่

พระองค์ทรงสร้างมหาวิหารเท่ากับจำนวนพระธรรมชั้นของพระไตรปิฎกนั้น คือมีจำนวนถึง ๘๔,๐๐๐ แห่ง ครั้นทรงทุ่มเทพระราชทรัพย์บำรุงพระสงฆ์และวัดวาอารามจนเจริญ

รุ่งเรือง ก็มีคนหวังลาสิกการะปลอมเข้าวัดเป็นอันมาก ทำให้วงการพระศาสนาจะส่ำระส่าย พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ได้ถวายพระพรให้ทรงทราบถึงภัยพิบัติของพระพุทธศาสนา และแจ้งความประสงค์ จะทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เพื่อขจัดภัยพระศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราชได้พระราชทานพระบรม-
ราชูปถัมภ์ เป็นเหตุให้ผู้ปลอมบวชในสมัยนั้นถูกจับสึกกันเป็นจำนวนมาก นับว่าการสังคายนา
พระธรรมวินัยครั้งนี้โดยได้อาศัยพระบรมเดชาานุภาพของพระเจ้าอโศกมหาราช

การสังคายนาครั้งนั้นได้ทำที่วัดอโศการาม ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างขึ้นที่
นครปาตลีบุตร เสร็จสังคายนาแล้วทรงส่งพระสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ
ถึง ๙ คณะ ที่สำคัญที่สุดมี ๒ คณะคือ

๑. คณะสมณทูตซึ่งมีพระมหินทเถระผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราชไป
เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกาะลังกา หรือศรีลังกาทุกวันนี้

๒. คณะสมณทูตซึ่งมีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้าลงเรือสำเภามาเผยแผ่
พระพุทธศาสนาที่แหลมสุวรรณภูมิ อันได้แก่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย
ที่พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย ไปยังนานาประเทศเป็นครั้งแรก เพราะพระบรม-
เดชาานุภาพของพระเจ้าอโศกมหาราชพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์

พุทธศาสนิกชนที่ไปนมัสการสังเวชนียสถานในประเทศอินเดียทุกวันนี้ มักจะแวะไปชม
อโศการาม ที่เมืองปาตลีบุตร หรือทุกวันนี้เรียกว่าเมืองปัตนะ อโศการามนั้น รัฐบาลอินเดียปัจจุบัน
ได้รักษาไว้เป็นอย่างดี เพราะจัดเป็นทั้งโบราณสถานและปูชนียสถานของประเทศอินเดีย

พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทรงสร้างปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาขึ้นแห่งใดจะทรงให้
เจ้าหน้าที่จารึกพระคาถาลงในแผ่นหิน ผังอยู่ใต้ดินบ้าง ไว้ที่เสาหินขนาดใหญ่บ้าง พระคาถานั้น
กล่าวถึงหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีข้อความว่า “เอ ชัมมา เหตุปภเวา เตสัง เหตุ
ตะถาคะโต เตสญจะ โย นิโรโธ จะ เอวัง วาที มหาสมะโน” แปลว่า “ธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุ
พระตถาคตพุทธเจ้าตรัสเหตุ นั้น และความดับของธรรมนั้นไว้แล้ว พระมหาสมณะ (หมายถึง
พระพุทธเจ้า) ทรงมีหลักคำสอนอย่างนี้

ความหมายของพระคาถานี้เกิดจากหลักคำสอนอื่น ๆ มักเชื่อถือกันว่ามียุสิ่งหนึ่งซึ่ง
เกิดเองเป็นเอง และดำรงอยู่ชั่ววันรันตร เรียกสิ่งนั้นว่า **ปรมาตมัน**

พระพุทธเจ้าสอนว่า ทุกสิ่งในโลกนี้ตลอดสากลจักรวาล ซึ่งเรียกว่า “ธรรมทั้งหลาย”
นั้นเกิดขึ้นเองลอย ๆ ไม่ได้ เมื่อคงอยู่ก็จะอยู่อย่างลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีเหตุและมีความดับสลาย
ตามเหตุผล

ท้องคพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ของประเทศไทยนั้นเคยมีผู้ขุดพบหลักหินจารึก
พระคาถา **เอ ชัมมา** แสดงว่า พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระโสณะและพระอุตตระ พระสงฆ์หัวหน้า
สมณทูตได้เดินทางมาถึงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชจริง ๆ

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายเชิงวิเคราะห์ ผลงานที่สำคัญและคุณธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช แล้วร่วมกันเสนอความคิดเห็นในการนำคุณธรรมจากบทเรียนไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน
- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นกัน ถึงมูลเหตุที่ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนร่วมกันจัดนิทรรศการ ประวัติ ผลงาน และคุณธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช
- ให้นักเรียนเขียนถึงความประทับใจในคุณธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชที่นักเรียนควรถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต พร้อมด้วยเหตุผล

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ในการดำเนินชีวิตของคนเราย่อมต้องกระทำผิดพลาดด้วยกันทั้งนั้น ไม่มากก็น้อย แต่เมื่อรู้สำนึกต่อความผิดที่ทำไปนั้น นำมาแก้ไขปรับปรุง พยายามทำความดีเสียสละ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม เราก็จะได้ชื่อว่าเป็นคนดีสมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชน

คำถาม

๑. “สุวรรณภูมิ” ตามทัศนะของนักเรียน หมายถึงประเทศอะไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
จงแสดงเหตุผล
๒. การศึกษาประวัติพระเจ้าอโศกมหาราช นักเรียนได้รับประโยชน์อย่างไรบ้าง
จงแสดงความคิดเห็น

๒.๓ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง

อนาถบิณฑิกเศรษฐี

แนวคิดสำคัญ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นอุบาสกตัวอย่างในด้านเสียสละทุ่มเททรัพย์จำนวนมหาศาลบำรุงพระพุทธศาสนา จนแม้ภายหลังยากจนลงก็ไม่ท้อถอย และภายหลังกลับมั่งคั่งขึ้นอีก เป็นผู้นับถือพระพุทธศานามั่นคงตลอดชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เข้าใจเรื่องราวของท่านผู้นี้จนเข้าใจและจับจุดข้อประทับใจได้ด้วยตนเองถึงเหตุที่ท่านผู้นี้อยู่ในความทรงจำของผู้นับถือพระพุทธศาสนามาจนทุกวันนี้
๒. เข้าใจถึงมูลเหตุที่พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปถึงแคว้นโกศล
๓. เข้าใจว่าคนดีตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ แม้ภายหลังยากจนลงก็กลับเป็นปกติได้

อนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นลูกชายของเศรษฐีชื่อสุมนะ ในเมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ซึ่งมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นกษัตริย์ผู้ครองแคว้นในสมัยนั้น ส่วนมารดาไม่ปรากฏนามชื่อเดิมของเศรษฐีผู้นี้ คือ “สุทัตตะ”

คำว่า อนาถบิณฑิกะ เป็นชื่อที่เกิดจากคุณธรรมของเศรษฐีผู้นี้เพราะท่านเป็นผู้ใจบุญ ได้ตั้งโรงทานแจกอาหารคนยากคนจนอนาถาไว้ที่หน้าบ้านของตน คนทั้งหลายจึงเรียกว่าอนาถบิณฑิกะ แปลว่า ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา

ส่วนคำว่าเศรษฐีเป็นชื่อตำแหน่งซึ่งได้รับแต่งตั้งจากทางราชการสมัยนั้น โดยสืบทายาทจากบิดา

คนมั่งคั่งสมัยพระพุทธเจ้าก็ตี ก่อนและหลังจากนั้นก็ตี ที่ร่ำรวยขนาดได้รับแต่งตั้งให้เป็นเศรษฐีนั้น ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำมาค้าขายทั้งในเมืองที่ตนอยู่อาศัยและในเมืองอื่น ๆ โดยบรรทุกสินค้าใส่กองเกวียนนำไปขายพร้อมด้วยลูกน้องซึ่งเรียกว่า ข้าทาสบริวาร

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้มาพบและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ ซึ่งสมัยนั้นกษัตริย์ผู้ครองแคว้นนี้ คือ พระเจ้าพิมพิสาร เหตุที่มีโอกาสได้เข้าเฝ้า

พระพุทธเจ้าที่นี้ก็เพราะกิจการทำมาค้าขาย และอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีเพื่อนสนิทคนหนึ่งซึ่งมีฐานะเป็นเศรษฐีอยู่ที่เมืองราชคฤห์

คนผู้มีฐานะร่ำรวยในสมัยนั้น ไม่ว่าจะเป็นระดับเศรษฐีหรือระดับเจ้าผู้ครองแคว้น ถ้ามีความสนิทสนมกันมีไมตรีต่อกันแน่นแฟ้น มักจะหาทางกระชับไมตรีกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นั่นคือถ้าวัยอายุไล่เลี่ยกันและต่างมีน้องสาวด้วยกันมักจะขอน้องสาวของกันและกันไปเป็นภรรยา ถ้ามีบุตรธิดาก็จะหมั้นเพื่อให้แต่งงานกันเมื่อโตขึ้น

อนาถบิณฑิกเศรษฐีกับเพื่อนเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ต่างได้น้องสาวของกันและกันเป็นภรรยา พระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธกับพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งแคว้นโกศล ก็ทำนองเดียวกัน

เศรษฐีทั้งสองต่างไปมาหาสู่กันด้วยกิจการค้าขาย เมื่อฝ่ายหนึ่งไปยังบ้านเมืองของอีกฝ่ายหนึ่ง มักจะไปพักอาศัยที่บ้านพักรับรองของกันและกัน

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทรงประกาศเผยแผ่พระศาสนาที่เมืองสาวัตถี พระเจ้าพิมพิสารเศรษฐี คหบดี และชาวบ้านชาวเมืองจำนวนมากได้หันมานับถือพระศาสนาของพระพุทธเจ้า

การนับถือพระศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น สมัยทุกวันนี้เรียกว่านับถือพระพุทธศาสนา ถ้าเรียกเป็นภาษาพูดก็ว่านับถือศาสนาพุทธ หรือย่อ ๆ ยิงขึ้นก็นับถือพุทธ แต่สมัยพระพุทธเจ้าแรกทรงเผยแผ่พระศาสนาเรียกว่านับถือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ และคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในสมัยนั้นมีพระไตรปิฎก ซึ่งหมายถึง สมัยหลังพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว เรียกว่าพระธรรมวินัย มาเรียกว่าพระพุทฺธศาสนาอย่างทุกวันนี้ในสมัยหลังจากนั้น

เมื่อนับถือพระศาสนาของพระพุทธเจ้าแล้ว ชาวเมืองราชคฤห์ระดับต่าง ๆ ก็บำรุงพระศาสนาด้วยการทำบุญให้ทาน รักษาศีลและฟังธรรม เศรษฐีเมืองราชคฤห์ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้มีโอกาสไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรม ก็เลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสกผู้นับถือพระรัตนตรัย ได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกมารับภัตตาหารที่บ้านของตน

ตอนอนาถบิณฑิกเศรษฐีนำสินค้านำมาขายที่เมืองราชคฤห์ ได้พักที่บ้านรับรองของเศรษฐีผู้เป็นทั้งเพื่อนและน้องเขยนั้นเป็นเวลาพอดีกับที่เศรษฐีผู้เพื่อนเตรียมการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังเรื่องราวจากเศรษฐีเพื่อนก็สนใจ ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่สัตถวัน หรือป่าไม้สี่เสียดใกล้กับพระเวฬุวัน ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า จนสำเร็จมรรคผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน ประกาศตนเป็นอุบาสกผู้นับถือพระรัตนตรัยด้วยศรัทธามั่นคง

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปยังเมืองสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ที่ตนตั้งบ้านเรือนอาศัยทำมาค้าขายอยู่ เพื่อประกาศพระศาสนาที่แคว้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงรับคำทูลอาราธนา

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้วางแผนเตรียมการใหญ่ในการที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จไปเมืองสาวัตถี การวางแผนนั้นมี ๒ ประการคือ:-

๑. สร้างที่พักค้างคืนระหว่างทางจากเมืองราชคฤห์ ถึงเมืองสาวัตถีไว้เป็นระยะ ๆ เพื่อพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกที่ตามเสด็จไปประทับและพัก พร้อมกับเตรียมอาหารไว้ถวายทุกแห่งด้วย

๒. เตรียมสร้างที่ประทับถาวรไว้ที่เมืองสาวัตถี โดยการขอซื้อสวนซึ่งมีบริเวณกว้างใหญ่ของเจ้าชายองค์หนึ่งที่เมืองสาวัตถี เจ้าชายนั่น ชื่อ เชต

คำว่าสวนนั้น ภาษาบาลีเรียกว่า วนาหรือวันบ้าง อารามบ้าง วนาหรือวัน คือสวนที่เป็นป่า อารามคือสวนไม้ดอก ไม้ประดับ และไม้ผล สวนเจ้าเชตนั้นเป็นส่วนป่า ภาษาบาลีจึงเรียกว่า เชตวัน แปลว่าสวนป่าของเจ้าเชต

เจ้าเชตตกลงขายสวนป่าแห่งนี้ให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีด้วยเงินที่ถ้ามคิดเป็นเงินไทยก็หลายร้อยล้านบาท เมื่อซื้อได้แล้ว อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็สร้างเสนาสนะคือที่อยู่อาศัยสำหรับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ได้ประทับและอยู่อาศัย อาคารที่พักทั้งหมดเรียกว่าวิหาร แปลว่าวัด เมื่อสร้างเสร็จแล้ว สวนเจ้าเชตหรือเชตวันแห่งนี้จึงได้นามตามภาษานิยม ๒ นามคือ เชตวนาราม และเชตวันวิหาร อยู่ทางทิศใต้ของเมืองสาวัตถี

เมื่องานทุกอย่างเสร็จสิ้นตามแผนเรียบร้อยแล้ว อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังเมืองสาวัตถีพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกจำนวนมาก อนาถบิณฑิกเศรษฐีพร้อมด้วยชาวเมืองได้รับเสด็จพระพุทธเจ้ามโหฬาร อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ทำบุญเลี้ยงพระ และได้ฉลองวัดเป็นเวลาหลายวัน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่มหาชนชาวเมืองสาวัตถี ชาวเมืองจำนวนมาก รวมทั้งพระเจ้าปเสนทิโกศลได้หันมานับถือพระศาสนาของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นและแผ่ไปทั่วแคว้นโกศล เพราะอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาตามเมือง ตามแคว้นตลอดทั้งเมืองใหญ่เมืองเล็ก และชุมชน หมู่บ้านต่าง ๆ เป็นเวลาทั้งหมด ๔๕ พรรษา นับตั้งแต่ได้ตรัสรู้เป็นต้นมา ตลอดเวลา ๔๕ ปี หรือ ๔๕ พรรษา นั้น สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาหลายครั้งมากกว่าแห่งใด ๆ มีอยู่ ๒ แห่ง คือ

๑. เชตวนาราม ซึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวาย ทรงจำพรรษาอยู่ที่นี่ ๑๙ พรรษา หรือ ๑๙ ครั้ง ที่เรียกว่าครั้งเพราะไม่ได้ประทับอยู่ติดต่อกัน แต่เสด็จไปทรงจำพรรษาที่อื่นแล้วเสด็จมาทรงจำพรรษาที่นี่

๒. บุพพาราม ซึ่งนางวิสาขาสร้างถวาย อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองสาวัตถี ทรงจำพรรษาที่นี่ ๖ พรรษา

เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาที่เมืองสาวัตถี ที่เชตวันาราม และบุพพารามมากกว่าเมืองอื่น ๆ นั้น เพราะทรงเห็นว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ดี นางวิสาขาก็ดีได้ให้กำลังอุปถัมภ์อย่างสำคัญ แล้วอีกอย่างหนึ่งคือเมืองสาวัตถีเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์ดังกล่าวก่อนแล้ว ทั้งแคว้นโกศลก็เป็นแคว้นใหญ่ มีลัทธิและเจ้าลัทธิมากต่อมาก

ถ้าประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี ไม่ว่าจะเป็นที่เชตวันาราม หรือบุพพาราม พระพุทธเจ้าจะได้รับทูลอาราธนาจากอนาถบิณฑิกเศรษฐีหรือไม่ก็นางวิสาขาให้เสด็จไปพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกจำนวนมากไปทรงฉันอาหารที่บ้านของคนแทบทุกวัน

คัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งระดับพระสูตรและอรรถกถา (คัมภีร์) อธิบายพระสูตรหลายแห่งบันทึกไว้ว่า ที่บ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้นจัดอาหารไว้ถวายพระสงฆ์วันละ ๒,๐๐๐ องค์ หมายถึงเวลาพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เสด็จมาทรงจำพรรษาที่เชตวันาราม

กิจวัตรประจำวันของอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่นอกจากทำมาค้าขายแล้วก็คือ

๑. ไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลตามหน้าที่

๒. ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เชตวันาราม

ในด้านชีวิตส่วนตัว อนาถบิณฑิกเศรษฐีมีบุตรธิดากับภรรยาหลายคน บุตรธิดาทุกคนล้วนนับถือพระพุทธศาสนา เพราะได้รับการแนะนำจากผู้เป็นบิดา ธิดาผู้หนึ่งคือนางจุฬสวัฑทาได้แต่งงานกับลูกชายเศรษฐีในเมืองอุคคละ แต่ตระกูลของสามีนับถือลัทธิอื่น ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อแรกอยู่ด้วยกันก็กระทบกระทั่งกัน แต่ผลสุดท้าย นางจุฬสวัฑทาก็สามารถเปลี่ยนใจบุคคลในตระกูลของสามีทุกคนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาได้

นอกจากมีบุตรธิดา อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็มีหลานชายหลานสาวหลายคน หลาน ๆ ส่วนมากเป็นคนดี มีเกรเท่ที่คัมภีร์พระพุทธศาสนา บันทึกไว้มี ๒ คนคือ คนหนึ่งเป็นลูกชายของลูกสาว เป็นคนขี้เมา และประพฤติกเล่ อนาถบิณฑิกเศรษฐีแนะนำสั่งสอนไม่ได้ ต้องตัดทางปล่อยไป อีกคนหนึ่งเป็นคนเจ้าชู้ รูปหล่อ สตรีใด ๆ ได้เป็นหลงไหล หลานชายหนุ่มรูปหล่อคนนี้ชื่อเขมกะ เขมกะถูกจับดำเนินคดีหลายครั้งในเรื่องเจ้าชู้ เพราะทำความผิดทางเพศ จนผู้เป็นตาคืออนาถบิณฑิกเศรษฐีต้องจับเอาตัวนำเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทรงเทศนาอบรม จนได้สำเร็จโสดาบัน จึงงดเว้นประพฤติดังกล่าว

มีผู้กราบทูลตามพระพุทธเจ้าว่า หลานชายของเศรษฐีผู้นี้ทำไมจึงรูปหล่อและเป็นที่หลงไหลของเพศตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าตรัสว่า เพราะกรรมเก่าของเขาบันดาลด้วยอดีตชาติ นายคนรูปหล่อนี้ ได้ยกแผ่นทองขึ้นประดับสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า ถ้าเกิดอีกขอให้รูปหล่อ สตรีใด ๆ ได้เห็นขอให้ต้องตาต้องใจ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีห่มเทพริจาคทรัพย์ทำบุญบำรุงพระพุทธศาสนา คราวหนึ่งถูกโกงจนเป็นเหตุให้ยากจนลง

เมื่อได้เฝ้าพระพุทธเจ้าคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า

“ที่บ้านยังทำบุญให้ทานอยู่หรือ”

ท่านก็กราบทูลว่า

“ยังคงให้ทานอยู่ตามปกติ แต่ของที่นำมาให้ทานปัจจุบันไม่ค่อยประณีตไม่ค่อยมีราคาเหมือนสมัยก่อน”

พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งเตือนท่านว่า

“สิ่งที่ท่านนำมาถวายจะประณีตหรือไม่ประณีตนั้นไม่สำคัญ ขอให้จิตใจมีความประณีตก็แล้วกัน”

ในกาลภายหลัง ทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ที่คนภูหนี้ยืมสินไปเป็นต้น คนก็นำกลับมาคืนให้อนาถบิณฑิกก็กลับมาอยู่ในฐานะมั่งคั่งร่ำรวยเช่นเดิม

ในยามที่ท่านเศรษฐีเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาคราวใดก็ตาม แทนที่ท่านจะคิดถึงหมอกลับคิดถึงพระก่อนคนอื่น ทุกครั้งที่เกิดเจ็บป่วย เศรษฐีผู้นี้จะต้องนิมนต์พระมาแสดงธรรมะให้ท่านฟัง ทำให้เกิดปีติ เกิดปราโมทย์ เกิดความเอิบอิ่มใจ เพราะการฟังธรรมะบางครั้งแม้โรคร้ายจะเสียดแทงท่านอย่างรุนแรง ท่านก็นิมนต์พระโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พระสารีบุตรกับพระอานนท์ ให้มาแสดงธรรมะให้ฟัง

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ทำตนเป็นผู้อุปัฏฐากบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ท่านจึงเป็นคนที่ได้รับประทานของอร่อยด้วยตนเองก่อน แล้วก็ต้องการให้บุคคลอื่นได้รับประทานของอร่อยด้วยเช่นนั้นบ้าง จึงได้พยายามเชิญชวน ชักชวนเพื่อนฝูงที่คุ้นเคยสนิทสนมกันให้มาสนใจฟังธรรมะปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จนคนเหล่านั้นได้ประพฤติ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อำนวยผลให้มีความสุขโดยทั่วกัน แม้ข้าทาสบริวารภายในบ้านของท่านซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น ท่านก็สั่งสอนให้แต่ละคนได้ปฏิบัติธรรมะกัน ชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเขาเหล่านั้น จนต้องมาเป็นคนรับใช้บุคคลอื่น ว่าเป็นเพราะทำกรรมไม่ดีเอาไว้ในกาลก่อนมาถึงชาตินี้ก็ควรจะทำความดีเอาไว้ให้มาก ๆ

จนในที่สุดคนภายในบ้านของท่านทั้งหมดแม้แต่เด็กเล็ก ๆ ถึงวันพระที่เรียกว่า วันธรรมสวนะ ก็จะรักษาศีลอุโบสถ คือรักษาศีล ๘ ด้วยกันทุกคน ทำให้คนภายในบ้านของท่านทั้งหมดเป็นคนดี มีศีลธรรม สามารถสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในชีวิตของตน

ชีวิตของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงเป็นชีวิตที่อยู่เพื่อทำประโยชน์แก่ตนเองและแก่บุคคลอื่นให้สมบูรณ์เต็มตามความสามารถที่ท่านทำได้ ก่อนตาย อนาถบิณฑิกเศรษฐีเกิดโรค

เบียดเบียนรุนแรงมาก ได้ส่งคนมากราบทูลลาพระพุทธเจ้า และนิมนต์พระสารีบุตรกับพระอานนท์ เถาะให้ไปแสดงธรรมะให้ฟัง

พระสารีบุตรได้แสดงธรรมะระดับวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้ท่านเกิดความปิติปราโมทย์ ในชีวิตของท่าน และเข้าใจความจริงของชีวิตทุกทีชีวิตที่เกิดขึ้นมา จะต้องเป็นอย่างนี้เอง ทำให้ท่าน อนาคตบิณฑิกเศรษฐีลดความเจ็บปวดของโรคไปได้ เพราะไม่ให้ความสำคัญแก่โรคที่กำลังเสียดแทง ท่านอยู่ และจิตใจของท่านมาจดจ่ออยู่ที่ธรรมะ ซึ่งพระสารีบุตรได้แสดงให้ฟัง

หลังจากพระเถระทั้งสองลากลับไปแล้ว อนาคตบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ

ประวัติชีวิตของอนาคตบิณฑิกเศรษฐีจึงเป็นแบบชีวิตของเศรษฐีผู้ใญ่บุญที่ใช้ความเพียร พยายามรักษาทรัพย์เสริมสร้างทรัพย์สมบัติของตนขึ้นมาได้มากแล้วก็ใช้สอยทรัพย์สมบัติของตน ไปสร้างประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา แก่ประเทศชาติและประชาชนจนเป็นที่ยกย่องนับถือของ บุคคลทั้งหลาย

เรื่องราวของอนาคตบิณฑิกเศรษฐีจึงให้คำตอบแก่คนทั้งหลายว่า คนเรานั้นเกิดมาเป็น อะไรไม่สำคัญ สำคัญที่ว่าเมื่อเราเกิดมาแล้วได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่ตน และประโยชน์ แก่บุคคลอื่นบ้าง เพราะถ้าหากว่าใครทำได้ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์บุคคลอื่นแล้ว แม้ตัวเขา จะตายไป แต่ชื่อเสียงคุณงามความดีจะเป็นตราประทับไว้กับโลกตลอดไป

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นกันถึงเรื่อง สุภาษิตไทยที่ว่า “ตกน้ำ ไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้” แล้วครูอธิบายสรุปอีกครั้งหนึ่ง
- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นถึง บทบาทที่สำคัญของอนาคตบิณฑิก เศรษฐี ที่มีต่อพระพุทธศาสนา แล้วนักเรียนแต่ละกลุ่มสรุปความคิดเห็นของกลุ่มส่งครู ครูนำมา จัดป้ายนิเทศเพื่อเผยแพร่ต่อไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมถึงประวัติของอนาคตบิณฑิกเศรษฐี จากหนังสือชาดกต่าง ๆ แล้วนำมาจัดป้ายนิเทศ
- ให้นักเรียนช่วยกันเสนอแนะ พร้อมทั้งยกตัวอย่าง การนำคุณธรรมจากบทเรียน ไปปรับใช้กับตนเองได้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ถือว่าเป็นชาวพุทธตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่ของพุทธบริษัทได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ นักเรียนในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท หากได้ยึดถือเอาแนวปฏิบัติบางอย่างมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง นักเรียนก็จะได้ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทที่ดี

คำถาม

๑. ทำไมท่านจึงได้ชื่อว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี
๒. ใช่หรือไม่ที่ว่า “การเลือกถวายแต่ของดี ๆ ราคาแพง ๆ แล้วจะได้บุญมาก” จงแสดงความคิดเห็น

๒.๔ ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง

นางอุตตรา

แนวคิดสำคัญ

นางอุตตรา เป็นอุบาสิกาที่มีจุดเด่น คือความมีเมตตา ไม่โกรธตอบต่อผู้ประทุษร้าย ผลแห่งความมีเมตตานั้นทำให้ผู้นั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนา นางอุตตราจึงเป็นชาวพุทธตัวอย่างที่ควรศึกษาเรื่องราวให้เข้าใจ จะได้ยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีของอุบาสิกาบริษัท

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เข้าใจ แล้วจับประเด็นที่อุบาสิกาผู้นี้เป็นบุคคลตัวอย่าง
๒. เห็นว่าสังคมที่ดี โลกก็มีทั้งตัวอย่างที่ดีและตัวอย่างที่เลว
๓. เลือกเอาตัวอย่างที่ดี เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม และละเว้นตัวอย่างที่เลว

นางอุตตรา

นางอุตตราเป็นลูกสาวของเศรษฐีชื่อปุณณะ ในเมืองราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ ส่วนมารดาไม่ปรากฏนาม

เดิมเศรษฐีปุณณะมีฐานะยากจน ประกอบอาชีพรับจ้าง และปลูกกระตือบอยู่ในแหล่งซึ่งคล้ายสลัมทุกวันนี้ อยู่หลังท้ายสุดของแหล่งสลัม รับจ้างทำงานเลี้ยงครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยบุคคล ๓ คน คือ ตัวของเขา ภรรยาของเขา นางอุตตราลูกสาวคนเดียวของเขา

ส่วนใหญ่นายปุณณะรับจ้างเศรษฐีชื่อสมณะโกนา เศรษฐีสมณะตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองราชคฤห์

ในเทศกาลนักขัตฤกษ์ครั้งหนึ่ง มีหน่วยโฆษณาของทางบ้านเมือง ประกาศว่าพรุ่งนี้จะถึงวันงานนักขัตฤกษ์แล้ว คำประกาศนั้นให้รายละเอียดว่า เทศกาลนักขัตฤกษ์ปีนี้มีถึง ๗ วัน

เศรษฐีสมณะเรียกนายปุณณะมาพบ แจ้งให้ทราบเรื่องทางการบ้านเมืองประกาศลงนักขัตฤกษ์ เศรษฐีสมณะได้แจ้งแก่นายปุณณะว่า พรุ่งนี้จะหยุดทำงานเพื่อเล่นนักขัตฤกษ์ตามใคร ๆ หรือไม่ นายปุณณะตอบว่า เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องของคนมีเงิน ส่วนเขาเป็นคนหาเช้ากินค่ำได้ค่าแรงค่าจ้างแทบจะไม่พอซื้อข้าวสารต้มข้าวต้มปนผัก เขาขอสมัครทำงาน เขาว่า “ขอไว้กับใ้ผมเถอะขอรับ ผมขอรับจ้างท่านโกนาดีกว่า”

เศรษฐีสมณะจึงจ่ายข้าวและใ้ให้เขา

เขากลับบ้านหรือกระตือบ บอกภรรยาให้เตรียมต้มข้าวสารปนกับผักให้เป็นอาหาร ๒ ส่วนสำหรับเขาและภรรยาจะนำไปกินกันในนา แล้วรุ่งเช้าเขาก็ไปแบกใ้และจูงวัวออกไปรับจ้างโกนาในนาของเศรษฐีสมณะ

เช้าวันเดียวกันนี้เป็นเวลาพระสารีบุตรครบกำหนดออกจากฌานสมาบัติ พระสารีบุตรเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าคู่กับพระมหาโมคคัลลานะ

คำว่า “ฌานสมาบัติ” เรียกให้เต็มคำว่า “นิโรธสมาบัติ” เป็นวิธีเข้าสมาธิขั้นสูงสุดสำหรับพระอริยบุคคลชั้นอนาคามีและพระอรหันต์ มีเวลาเข้า ๗ วัน ระหว่างนี้ผู้เข้าสมาบัตินี้ไม่บริโภคน้ำและอาหาร แต่ร่างกายอยู่ได้ด้วยกำลังฌานสมาบัติ ไม่หิวไม่กระหาย แต่พอออกจากฌานนี้แล้วความหิวจะแผ่ไปทั่วพื้นท้อง

พระอริยบุคคล เช่นพระอรหันต์ผู้ออกจากฌานสมาบัตินี้เป็นผู้บริสุทธิ์และทรงคุณยิ่งนักใครได้มีโอกาสดีทำบุญกับท่านก่อนคนอื่น คนนั้นโชคดีได้รับอานิสงส์มาก อานิสงส์หรือผลของบุญนั้นเกิดทันตาเห็น

พระสารีบุตรออกจากฌานสมาบัติในเช้าตรู่วันนั้นก็พลันรู้สึกหิว ท่านส่งกระแสจิตด้วยญาณคือปัญญาหยั่งรู้ ตรวจดูว่าวันนี้ใครจะโชคดี ควรจะไปโปรดใคร พอเห็นภาพบุคคลควรโปรดท่านก็ครองจีวรและอุ้มบาตรไปยังทุ่งนา ขณะนั้นนายปุณณะกำลังไถนาอยู่

พระสารีบุตรไปยืนอยู่ไม่ไกลจากสระน้ำ มองดูกิ่งไม้

นายปุณณะเข้าใจความหมายว่าพระสารีบุตรต้องการกิ่งไม้สดเป็นไม้ชำระฟัน จึงวางมือจากหางไถมาตัดกิ่งไม้สด ทำเป็นไม้ชำระฟันถวาย

พระวินัยของพระพุทธเจ้าห้ามพระภิกษุทำลายพืชที่ยังมีชีวิต เช่น เห็นมะเขือ หรือ พริกสดติดคานอยู่จะปลิดมาฉนไม่ได้ และสงฆ์สมัยพระพุทธเจ้าไม่มีแปรงสีฟันและยาสีฟันอย่าง ทุกวันนี้ มีแต่ไม้ชำระหรือไม้ถูฟันซึ่งทำจากไม้ไผ่ เคียวหรือทุบปลายข้างหนึ่งให้แหลกแล้วใช้ถูฟัน ถ้าเป็นกิ่งไม้สด เช่น กิ่งข่อย โสน มะขามเทศ ชาวบ้านจะทำถวายเป็น

พระสารีบุตรรับไม้ชำระฟันของนายปุลณณะแล้วมอบบาตรและผ้ากรองน้ำให้เขา เขา เข้าใจความหมายว่าพระสารีบุตรต้องการน้ำบ้วนปากและน้ำดื่ม เขาจึงนำบาตรและเครื่องกรองน้ำ ไปกรองน้ำจากสระลงในบาตร

พระภิกษุมีบริวาร ๘ อย่าง ขาดไม่ได้ อย่างหนึ่งในจำนวนนี้คือ เครื่องกรองน้ำ แต่ก่อนใช้กระบอกไม้ไผ่ปิดปลายข้างหนึ่งด้วยผ้าขาวสะอาด และเจาะรูอีกด้านหนึ่งสำหรับเปิด เวลาปล่อยน้ำออกจากเครื่องกรอง ทุกวันนี้เครื่องกรองน้ำเป็นกระบอกโลหะ

เครื่องกรองน้ำของพระภิกษุนั้นใช้ป้องกันสัตว์เล็ก ๆ ในน้ำ เช่น ลูกปลา เป็นต้น ล่องเข้าไปในลำคอของพระภิกษุผู้ดื่ม ซึ่งจะทำให้มันตาย พระพุทธเจ้าผู้ทรงพระมหากรุณาต่อ สัตว์โลกจึงทรงบัญญัติพระวินัยให้พระภิกษุมีเครื่องกรองน้ำเป็นบริวารประจำตัว พระภิกษุ เดินทางไกล ไม่มีเครื่องกรองน้ำไปด้วยเป็นอาบัติ

พระสารีบุตรรับบาตรซึ่งมีน้ำจากนายปุลณณะบ้วนปากด้วยน้ำแล้วดื่มแก้กระหาย พักอยู่แถวนั้นครู่หนึ่งแล้วก็อุ้มบาตร บ่ายหน้าเข้าเมืองราชคฤห์ ทานสวนทางกับภรรยานายปุลณณะ ซึ่งกำลังนำอาหารไปส่งสามี

ภรรยาของนายปุลณณะ เห็นพระสารีบุตรเดินอุ้มบาตรมา ก็รำพึงว่า ครอบครัวของ หล่อนขัดสน โชดไม่ดี บางวันมีอาหารพอจะใส่บาตรได้กลับไม่มีพระมาโปรด บางวันมีพระมา แต่อาหารไม่มี หรือบางวันมีพระมามีอาหาร แต่ใจไม่ศรัทธา แต่วันนี้โชคดี อาหารก็มี พระก็มา ทั้งใจเราก็นิมนต์พระมาทำบุญด้วย

หล่อนจึงนำอาหารทั้งหมดในถาด คือทั้งที่เป็นส่วนของตนและของนายปุลณณะผู้สามีน้อม เข้าไปหาพระสารีบุตร พระสารีบุตรเปิดฝาบาตรรับ ภรรยานายปุลณณะใช้มือซ้ายถือถาด และ มือขวาถืออาหารลงในบาตร พออาหารลงในบาตรได้ครึ่งถาด

พระสารีบุตร “พอละมัง สีกา”

ภรรยานายปุลณณะ “พระคุณเจ้าข้า ขอนิมนต์โปรดสัตว์เถอะเจ้าคะ นิมนต์รับให้หมด เถอะเจ้าคะ

พระสารีบุตรเปิดฝาบาตรรับอาหารจากภรรยาของนายปุลณณะจนหมดถาด

เมื่อใส่บาตรแล้วภรรยาของนายปุลณณะไหว้พระสารีบุตร แล้วขอพรจากท่านว่า “พระคุณเจ้าข้า ขอให้ดิฉันได้บุญและมีส่วนสำเร็จคุณธรรมอย่างที่คุณเจ้าได้เห็นแจ่มแจ้ง”

พระสารีบุตรอนุโมทนาด้วยคำบาลีสั้น ๆ ว่า “เอวัง โหตุ” แปลว่า “ขอให้เจ้าได้สำเร็จสมมาคปรารภนา”

ภรรยานายปุณณะรีบกลับบ้านไปหุงหาอาหารใหม่ กว่าที่จะเสร็จก็สายกลับไปยังทุ่งนา ได้เห็นนายปุณณะนั่งรออยู่ได้ร่มไม้เพราะความหิว หล่อนรีบบอกสามีถึงเหตุแห่งความล่าช้ามาสาย โดยเล่าเรื่องทั้งหมดให้เขาฟัง แล้วก็วิงวอนขอให้นายปุณณะอย่าได้ซึ่งโกรธ ขอให้ตั้งใจรับส่วนบุญและอนุโมทนา

นายปุณณะยกมืออนุโมทนาสาธุในบุญที่ภรรยาของตนได้กระทำและบอกภรรยาว่าเขาเองก็ได้ถวายไม้ชำระฟันและนาคาตรไปตักน้ำดื่มจากสระถวายแด่พระคุณเจ้าสารีบุตร

ทั้งสองกินอาหารด้วยกันด้วยความหิวโหย พอกินเสร็จนายปุณณะก็เอนกายลงนอนหนุนคักภรรยาจนมอยหลับไป

พระพุทธโฆษาจารย์ชาวอินเดียผู้แต่งอรรถกถาธรรมบทพุทธกนิยาภาค ๖ ซึ่งมีเรื่องนางอุตตราอยู่ด้วย ได้พรรณนาความเรื่องนี้ต่อไปว่า จนบายนายปุณณะลืมตาขึ้นได้เห็นก้อนดินก้อนโตในทุ่งนาที่เขาไถนั้นกลายเป็นก้อนทองคำทั้งหมด เขาลองเอามือจับดูก็เห็นว่าเป็นทองคำจริง ๆ จนต่อมาเขาได้รับแต่งตั้งจากพระราชแห่งแคว้นมคธให้เป็นเศรษฐี พร้อมกับพระราชทานฉัตรหรือสัปทนประจำตำแหน่งเศรษฐีอย่างเศรษฐีทั่ว ๆ ไปให้แก่เขา

นั่นเป็นการเขียนหนังสือแบบบุคลาธิษฐานที่ทำเรื่องให้เป็นนิยายตื่นเต้น เหมาะแก่่านิยมแห่งความเชื่อถือของคนสมัยนั้น

ถ้าถอดความให้เป็นภาษาสมัยปัจจุบันก็ได้ความว่านับตั้งแต่ นายปุณณะและภรรยาได้ทำบุญวันนั้นแล้วชีวิตครอบครัวนี้ก็สดใสรุ่งเรืองขึ้น ประกอบอาชีพอะไรก็เจริญก้าวหน้า โชคดี

ตรงกับโบราณไทยเราสอนลูกสอนหลานว่า คนไม่มีบุญ ไม่มีโชค ทำอะไรไม่ขึ้น ส่วนคนมีบุญมีโชคทำอะไร จั๊บอะไรทำขึ้นมาก็เจริญรุ่งเรือง จั๊บก้อนดินก้อนหญ้างาก็กลายเป็นก้อนเงินก้อนทองทันตาเห็น

ความสรุปก็คือ นายปุณณะร่ำรวยเป็นเศรษฐีทันตาเห็นในเวลาต่อมา

นายปุณณะซึ่งตอนนี้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเศรษฐีในชื่อตามตำแหน่งบรรดาศักดิ์ว่า “พุทธนเศรษฐี” ซึ่งแปลว่า “เศรษฐีมีทรัพย์มาก” แต่คนทั่วไปยังเรียกนามเดิมว่าเศรษฐีปุณณะ

เศรษฐีปุณณะปลูกบ้านหลังใหญ่อยู่ทางทิศใต้ของเมืองราชคฤห์ ปลูกเสร็จก็ทำบุญฉลองขึ้นบ้านใหม่และฉลองฉัตรหรือสัปทนประจำตำแหน่ง เขาทำบุญเลี้ยงพระตลอด ๗ วัน ได้มีมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มาฉันอาหาร พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอนุโมทนา เศรษฐีปุณณะภรรยาอยู่ทุกข์อยู่ยากของเขา และนางอุตตราลูกสาวของเขาฟังจบลงได้สำเร็จมรรคผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบันทั้ง ๓ คน

เมื่อครอบครัวยังขัดสนนั้น ไม่มีใครสนใจนางอุตตรา แต่พอบิดามารดามีฐานะเป็นเศรษฐีใคร ๆ ก็อยากได้ไปเป็นลูกสะใภ้ แม้เศรษฐีสุมนะ นายจ้างก็ส่งคนมาสู่ขอนางอุตตราจากเศรษฐีปุณณะ เพื่อให้แต่งงานกับลูกชายของตน แต่เศรษฐีปุณณะปฏิเสธด้วยเหตุผลว่า นายจ้างเดิมของตนและลูกชายนั้นเป็นคนต่างศาสนากับครอบครัวของเขา เศรษฐีปุณณะให้เหตุผลปฏิเสธว่าเขา ภรรยาของเขา และลูกสาวของเขานับถือพุทธ อยู่ห่างจากพระรัตนตรัยไม่ได้ แต่งงานกันแล้วเกรงจะมีปัญหา

แต่เมื่อถูกใครต่อใครในวงการเศรษฐีด้วยกันบีบด้วยการขอร้องว่า ขอให้เห็นแก่ไมตรีสัมพันธ์อันเก่าแก่ ขอย่าให้นายจ้างเดิมเสียใจผิดหวังเลย เศรษฐีปุณณะจึงยอมยกลูกสาวให้เป็นสะใภ้ของเศรษฐีสุมนะ

ธรรมเนียมอินเดียโบราณ เมื่อสตรีแต่งงานแล้วจะเป็นฝ่ายไปอยู่ในบ้านสามี นางอุตตราทั้งที่เป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบันเมื่อแต่งงาน แล้วจึงแยกจากบิดามารดาไปอยู่บ้านของสามีซึ่งนับถือลัทธิอื่น

นางอุตตราอยู่ที่บ้านของสามีด้วยความไม่มีความสุข เพราะเมื่ออยู่ที่บ้านบิดา มารดาเคยเห็นพระสงฆ์ เคยทำบุญใส่บาตร ฟังธรรม ครั้นแต่งงานแล้วมาอยู่บ้านสามีไม่ได้ทำอย่างนั้นเลย จึงเขียนจดหมายไปเล่าความให้บิดามารดาฟัง

เศรษฐีปุณณะก็ร้อนใจเป็นทุกข์กับลูกสาว จึงส่งเงิน ๑๕,๐๐๐ กหาปณะไปให้นางอุตตราสำหรับเป็นค่าจ้างหญิงนครโสเภณีที่ชื่อนางสิริมา เวลานั้นกำลังซื้อเสียงโด่งดังอยู่ในเมืองราชคฤห์ ให้มาเป็นภรรยาชั่วคราวของสามีของนางอุตตรา โดยจ่ายให้คืนละ ๑,๐๐๐ เหรียญตามอัตราในเวลานั้น

ด้วยเงิน ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ นางอุตตราก็จะมีเวลาเป็นของตัวเอง ๑๕ วัน

นางอุตตราได้แจ้งเรื่องทั้งหมดให้สามีทราบ สามีก็ตกลงยอมอนุญาตให้นางสิริมาน้องสาวของหมอชีวก โกมารภัจจ์ โสเภณีมีชื่อเสียงนั้นมาอยู่ปรนนิบัติแทนนางอุตตรา

นางอุตตราได้ทำบุญสมใจปรารถนา โดยได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มาฉันอาหารทุกวัน

วันหนึ่งนางสิริมาลืมนตัวเองว่าเป็นภริยาจริง มิใช่ภริยารับจ้างของลูกชายเศรษฐีสุมนะ ได้บังเกิดความหึงนางอุตตรา จึงทำร้ายนางอุตตราด้วยการสาธยายไสที่กำลักร้อนจัดใส่นางอุตตรา แต่เพราะเหตุที่นางอุตตราเป็นผู้มีคุณธรรมคือเมตตา ยินดีให้อภัยแก่ผู้ปองร้าย นางอุตตราจึงไม่ได้รับอันตราย

นางสิริมาถูกบ่าวไพร่ของนางอุตตรารุมทุบตี นางอุตตราก็ห้ามปรามไว้ให้หาน้ำมันมานวดรอยถูกทุบตี ให้อาบน้ำชำระกาย นางสิริมาสำนึกผิด ขอโทษนางอุตตรา

นางอุตตรา “ฉันเป็นลูกมีพ่อ ยังอดโทษให้ไม่ได้ ควรจะขอโทษพ่อของฉัน”

นางสิริมา “ดิฉันยินดีที่จะไปกราบขอโทษท่านเศรษฐีปुณณะ”

นางอุตตรา “เศรษฐีปุณณะนั้นเป็นเพียงพ่อให้เกิดของฉันในวัฏสงสารมิใช่พ่อองค์ประเสริฐผู้ทรงให้เกิดในทางธรรม”

นางสิริมา “ใครคือพ่อทางธรรมของท่าน”

นางอุตตรา “พระสมณโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า”

นางสิริมา “ดิฉันไม่เคยคุ้นเคยท่านเลย เคยได้ยินแต่พระนามและพระเกียรติคุณ”

นางอุตตรา “ไม่เป็นไร ฉันจะจัดการให้”

นั่นคือต้นเหตุให้นางสิริมาได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา

นางอุตตรามีคำสร้อยห้อยท้ายชื่อว่า “นันทมารดา” เพราะนางมีบุตรชายเป็นคนหัวปีชื่อนันทะ คนทั้งปวงจึงเรียกว่า “อุตตรานันทมารดา” ถอดเป็นสำนวนไทยก็ว่า “อุตตรา แม่ของนันทะ”

นางอุตตราเป็นอุบาสิกาผู้หนักแน่นด้วยเมตตา สามารถกลับใจ คิดร้ายให้หายพศได้ จึงเป็นอุบาสิกาที่เด่นคนหนึ่ง

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกันถึงพุทธภาษิตที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ว่าสามารถสนองผลให้ได้จริงหรือไม่

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนจัดป้ายนิเทศแสดงประวัติ ผลงาน และคุณธรรมของนางอุตตรา ที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต
- ให้นักเรียนเขียนถึงความประทับใจ ในคุณธรรมของนางอุตตรา ที่นักเรียนควรถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต พร้อมด้วยเหตุผล

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นหากเราปฏิบัติหน้าที่ของเราถูกต้อง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตา ให้อภัยซึ่งกันและกันแล้ว การดำเนินชีวิตของเราก็จะพบแต่ความสุขและเป็นที่ยรักของคนทั่วไป

คำถาม

๑. ทำไมตอนเช้าที่พระออกบิณฑบาตรจึงเรียกว่า “โปรดสัตว์” จงอธิบาย
๒. ทำไมนางอุตตราจึงเรียกพระพุทธเจ้าว่า “พ่อ” จงอธิบาย
๓. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับคำกล่าวที่ว่า “มีเงิน (เขา) นับว่าเป็นน้อง มีทอง (เขา) นับว่าเป็นพี่” จงแสดงความคิดเห็น

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑ จักร ๔

แนวคิดสำคัญ

๑. จักรหรือจักรธรรม หมายถึง ธรรมที่เปรียบเสมือนล้อรถนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง
๒. จักรธรรม ๔ ประการ คือ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การคบคนดี การตั้งตนไว้ชอบ และความเป็นผู้ทำความดีไว้ในกาลก่อน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุการธรรม คือ ธรรมที่มีอุปการะมาก

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เห็นคุณค่าและความสำคัญของหลักธรรมที่จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

จักร ๔

ความเจริญก้าวหน้าเป็นสิ่งที่ปรารถนาของทุกคน ผู้เป็นนักเรียนก็อยากให้ตนเองสอบได้คะแนนดีเป็นที่รักของพ่อแม่ ครูอาจารย์และเพื่อนนักเรียน ผู้มีอาชีพรับราชการหรือบริษัทห้างร้านก็อยากให้ตนเองมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน ผู้ประกอบการค้าก็หวังให้การค้าของตนเจริญก้าวหน้า มีกำไรดี อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จ ใด ๆ ก็ตาม ความเจริญก้าวหน้า นั้นมิใช่จะเกิดขึ้นเพราะโชคชะตาหรืออิทธิพลของดวงดาวใด ๆ แต่ขึ้นอยู่กับ การกระทำ ของตนเองทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนาได้วางแนวปฏิบัติเพื่อไปสู่ความเจริญก้าวหน้าไว้ ๔ ประการ เรียกว่า จักร หรือจักรธรรม แปลว่า ธรรมที่เปรียบเหมือนล้อรถ โดยเปรียบเทียบธรรมหมวดนี้เป็นเช่นกับล้อรถ เพราะเมื่อล้อรถหมุนแสดงว่ารถจะเคลื่อนตัวไปสู่จุดหมายปลายทาง เมื่อล้อรถหยุดก็แสดงว่ารถนั้นหยุดอยู่กับที่ ธรรมหมวดนี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อผู้ใดปฏิบัติธรรมนี้ ก็จะประสบแต่ความเจริญก้าวหน้าเหมือนรถที่แล่นไปสู่จุดหมายปลายทาง แต่หากไม่ปฏิบัติก็จะทำให้ชีวิตปราศจากความเจริญก้าวหน้าเหมือนรถที่หยุดอยู่กับที่ หลักธรรมทั้ง ๔ นี้ได้แก่

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ คือ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม หมายถึง การอยู่ในหมู่ของคนดี ถิ่นที่เจริญ เพราะการอยู่ในถิ่นที่ดีนั้นจะทำให้เราพบเห็นแต่สิ่งที่ดี ได้รับความรู้ที่ดี ซึ่งจะส่งผลให้เราเป็นคนดีไปด้วย อีกนัยหนึ่ง การอยู่ในที่ที่เหมาะสมก็จะช่วยให้เราได้รับความสะดวก โอกาสที่จะทำความดีย่อมมีมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้ เช่น การอยู่ในหมู่โจรและการอยู่ในหมู่พระภิกษุ ผู้ที่อยู่ในหมู่โจรก็จะได้รับคำแนะนำหรือพบเห็นแต่การทำ ความชั่วต่าง ๆ จนเกิดความเคยชินและอาจทำสิ่งชั่วร้ายไปโดยไม่รู้ตัว ส่วนผู้ที่อยู่ในหมู่ภิกษุก็จะพบเห็นแต่ความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย มีจิตประกอบด้วยเมตตาเขาก็จะมีพฤติกรรมเช่นพระภิกษุไปด้วย คือมีความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย อ่อนโยน เป็นต้น

อนึ่ง การอยู่ในที่ที่เหมาะสมตามความหมายของข้อนี้ มิใช่มุ่งเฉพาะการตั้งบ้านเรือนอยู่เท่านั้น แต่ยังมุ่งรวมถึงการนั่ง การพูดคุย การทำงาน เป็นต้นด้วย

๒. สัมปรัสุปัสสยะ คือ การคบคนดีซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความประพฤติดี การคบคนดีเป็นเหตุนำไปสู่ความเจริญ เพราะคนดีที่เราคบด้วยนั้น ย่อมจะแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเรา ในทางที่ถูกต้อง ไม่แนะนำทางเสื่อมเสียแก่เรา ทั้งความประพฤติส่วนตัวของคนดีก็ไม่เสียหาย

ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนข้างเคียงหรือผู้ที่คบด้วย ดังนั้น ผู้ที่คบคนดีย่อมจะได้รับประโยชน์ ล้วน ๆ การคบคนดีจึงจัดเป็นกิจกรรมที่นำไปสู่ความเจริญประการหนึ่ง

๓. **อัตตสัมมาปณิธิ** คือ การตั้งตนไว้ชอบ การตั้งจิตไว้ถูกต้อง หมายถึง การดำรงตน ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี เป็นผู้มีศีลธรรมจริยธรรมที่ดีงาม อีกนัยหนึ่ง หมายถึงการมีจิตตั้งมั่น ในคุณงามความดี ศีลธรรมจริยธรรมนั้น การดำเนินชีวิตประกอบด้วยคุณงามความดีเช่นนี้จะเป็น เหตุให้ชีวิตมีแต่ความเจริญงอกงาม เนื่องจากเป็นชีวิตที่มีแต่ความสงบสุข ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน วิธีที่จะปฏิบัติธรรมข้อนี้ คือ การยึดมั่นที่จะปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมของพระพุทธศาสนา ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังก็จะสามารถดำรงตนชอบตามหลักธรรมข้อนี้ได้

๔. **บุพเพกตปุญญตา** คือ ความเป็นผู้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว หรือการทำความดีให้ พร้อมไว้ก่อนแล้ว ในที่นี้มีความหมาย ๒ นัยคือ

๔.๑ ความเป็นผู้ทำความดีไว้ในชาติก่อนก่อนที่จะเกิดในชาติปัจจุบันนี้ ซึ่งจะสามารถ ตอบคำถามได้ว่า ทำไมบางคนเกิดมารวย บางคนเกิดมาจน บางคนเกิดมารูปร่างดี บางคนเกิดมา ขี้เหร่ เป็นต้น ในความหมายนี้ พระพุทธศาสนามักจะไม่เน้นเท่าใดนัก เพราะเป็นเรื่องในอดีต ซึ่งไม่อาจแก้ไขได้

๔.๒ ความเป็นผู้ทำความดีไว้ในกาลก่อน คือ เมื่อปีก่อน เมื่อเดือนก่อน หรือเมื่อวันก่อนในชาตินี้ ซึ่งเป็นกาลที่มีอยู่ในปัจจุบันของชีวิตเรา เราสามารถกำหนดได้จากการกระทำในปัจจุบัน ถ้าหากถูกจองจำในวันข้างหน้า นั่นก็ถือว่าการทำอาชญากรรมในตอนนี้อย่างไรก็ตาม แต่ถ้าเราอยากจะเป็นคนมีวิชาความรู้ มีงานทำในวันข้างหน้าเราก็ต้องตั้งใจเล่าเรียนในขณะนี้ เมื่อถึงเวลาที่เรจบการศึกษา มีงานทำ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดีเราก็จะทราบได้ทันทีว่าเป็นเพราะผลของการตั้งใจเรียนเมื่อสมัยยังเรียนอยู่นั่นเอง

ดังนั้น หากเราทำความดีไว้ในกาลก่อน เราก็จะประสบความสุขความเจริญในปัจจุบัน และหากเราทำคุณงามความดีในปัจจุบัน เราก็จะประสบความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต การทำความดีไว้ในกาลก่อนจึงจัดเป็นธรรมที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตประการหนึ่ง

ธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้จัดเป็นธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พุทฺธการธรรม หมายถึงธรรมที่มีอุปการะมากแก่ผู้ปฏิบัติ เพราะนำไปสู่ความเจริญงอกงามดังกล่าวแล้ว

ประเด็นอภิปราย

- นอกจากหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ นักเรียนเห็นว่าจะมีธรรมข้อใดอีกบ้างที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง จงอภิปราย
- หากนักเรียนใช้เวลาเดินทางมาโรงเรียน ๒ ชั่วโมงและกลับอีก ๒ ชั่วโมง นักเรียนคิดว่าบ้านและโรงเรียนเป็นปฏิรูปเทศ (สถานที่ที่เหมาะสม) หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- ชุมชนแออัดจัดเป็นปฏิรูปเทศหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาชีวประวัติของคนที่ประสบความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตและผู้ประสบความล้มเหลวในชีวิต โดยศึกษาเปรียบเทียบว่าเขาได้ปฏิบัติตามหลักจักร ๔ มากน้อยเพียงใด ข้อใดที่ปฏิบัติมากที่สุด ข้อใดปฏิบัติน้อยที่สุด แล้วช่วยกันวิเคราะห์ว่ายังมีสาเหตุอื่นอีกหรือไม่ที่ทำให้ชีวิตของแต่ละคนเป็นเช่นนั้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

จักรธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นธรรมที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ทุกวัน เราอยู่ในที่ใดที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง เราสามารถเลือกสถานที่ที่เป็นปฏิรูปเทศได้ เราสามารถเลือกคบคนดีได้ เราสามารถดำรงตนในวันหนึ่ง ๆ ให้เป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรมได้ และเราสามารถทำความดี

ในขณะนี้เพื่อเป็นพื้นฐานความดีของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ดังนั้น การจะทำชีวิตของนักเรียนให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคตนั้นเป็นสิ่งที่นักเรียนสามารถทำได้ทุกวัน ขึ้นอยู่กับว่า นักเรียนจะทำหรือไม่เท่านั้น

คำถาม

๑. ผลดีของการอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมมีอะไรบ้าง จงระบุนมา ๒ ข้อ
๒. คนดีได้แก่คนที่มีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง จงระบุนมา ๕ พฤติกรรม
๓. การดื่มสุรา เทียบกลางคืน จัดเป็นอัตรัดสัมมาปณิธิหรือไม่ เพราะเหตุใด
๔. การเกียจคร้านเรียนหนังสือจัดเป็นผลของกรรมเก่าหรือไม่ เพราะเหตุใด
๕. เพราะเหตุใดการคบคนดีจึงเป็นเหตุนำความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชีวิตของคน

๓.๒ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔

แนวคิดสำคัญ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ธรรมที่อำนวยการประโยชน์ให้เกิดขึ้นในปัจจุบัน มี ๔ ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชิวตา เรียกว่า อุ. อา. ก. ส.
๒. อุฏฐานสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในกิจการนั้น อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ กัลยาณมิตตตา คือ การคบเพื่อนที่ดีและสมชิวตา คือ การเป็นอยู่ตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ทั้ง ๔ ประการนี้เป็นธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีฐานะมั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ

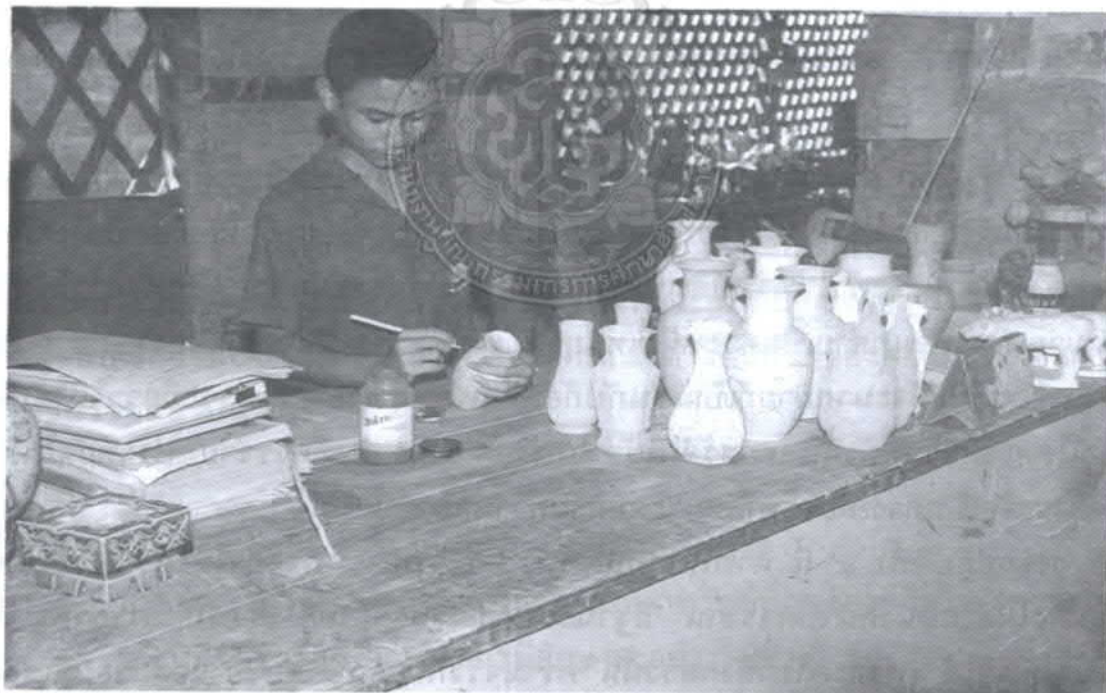
จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เห็นคุณค่าและความสำคัญของทิฏฐธัมมิกัตถะ มีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำหลักทิฏฐธัมมิกัตถะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

ทฤษฎีมมิกัตตะ ๔

นักเรียนอาจเคยได้ยินคาถาที่คนเก่าแก่เคยสอนไว้ว่า ถ้าอยากร่ำรวยให้ท่องคาถา หัวใจเศรษฐีเป็นประจำซึ่งมีเพียง ๔ ตัว คือ อุ. อา. ก. ส. โดยมีความเชื่อว่า เมื่อสวดภาวนาคาถานี้บ่อย ๆ จะทำให้ประสบโชคลาภมีความร่ำรวย คาถานี้จะทำให้เกิดผลแก่ผู้ท่องคาถานี้หรือไม่ก็ตาม แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามคาถานี้ย่อมจะประสบความเจริญร่ำรวยอย่างแน่นอน โดยจะต้องปฏิบัติดังนี้

๑. อุ คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในกิจการที่ทำทุกชนิด ความขยันมิใช่การทำโดยไม่หยุดหรือไม่พัก แต่หมายถึงการทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ปล่อยให้การทำงานหมักหมม ไม่อ้างเหตุต่าง ๆ นานาแล้วไม่ทำงาน ความขยันเป็นพื้นฐานที่สำคัญประการแรกของการทำงาน การศึกษาเล่าเรียนหรือการทำกิจใด ๆ ดังนั้น ผู้ใดที่ปราศจากความขยันหมั่นเพียร เราสามารถคาดการณ์ไว้ในใจได้ว่า เขาจะต้องประสบกับความล้มเหลว ไม่มีทางที่จะตั้งฐานะให้มั่นคงหรือประสบความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานได้

๒. อา หมายถึง อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์ หมายถึง การรู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรหรือทรัพย์สินที่มีอยู่ด้วยเหตุใดก็ตาม การรู้จักเก็บรักษามีใช้หมายถึงการเก็บไว้โดยไม่ใช้จ่าย แต่หมายถึง การรู้จักใช้จ่าย

และการรู้จักเก็บหอมรอมริบทรัพย์สินที่เหลือจากการใช้จ่ายมิให้สูญหาย เกิดอันตราย รวมไปถึงการรักษาสถานภาพทางตำแหน่งหน้าที่การงานมิให้ตกต่ำด้วย การรู้จักรักษาทรัพย์สินถือเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เพราะแม้จะมีความขยันหมั่นเพียรหาทรัพย์สินมาได้มากเท่าไร หากใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่ายไม่มีการเก็บรักษาแล้ว ทรัพย์สินนั้นก็ย่อมหมดไป นอกจากนี้ การถึงพร้อมด้วยการรักษา มิใช่มุ่งรักษาเฉพาะทรัพย์สินที่เป็นเงินทองเพียงอย่างเดียว แต่รวมความไปถึงสิ่งอื่นที่เป็นทรัพย์สินสมบัติของเราด้วย เช่น เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องประดับ เป็นต้น แต่ละอย่างอาจมีการรักษาที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของทรัพย์สินนั้น

๓. ก. คือ กัลยาณมิตรตदा การคบคนดีเป็นมิตร การรู้จักคบหาสมาคมกับคนดีที่มีความรู้และความประพฤติดี เพราะแม้จะมีความขยันหมั่นเพียรหาทรัพย์สินมาได้มากและเก็บรักษาทรัพย์สินไว้มากเพียงใด หากคบคนชั่วเป็นเพื่อน โอกาสที่ทรัพย์สินสมบัติจะหมดไปหรือถึงความพินาศก็ย่อมจะมีมาก เนื่องจากคนชั่วย่อมทำ-พูด หรือคิดในทางที่ชั่ว ผู้ที่คบหาสมาคมด้วยก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากการกระทำ คำพูด หรือความคิดนั้น ทำให้กลายเป็นคนชั่ว เทียบเท่าเสียดาหลงติดในอบายมุขต่าง ๆ เมื่อถึงขั้นนี้ ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ก็ย่อมหมดไป ส่วนผู้ที่เป็นคนดีย่อมจะแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เรา มีแต่จะทำให้เราเจริญรุ่งเรืองขึ้น ทั้งในการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น การคบคนดีเป็นมิตรจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการทำให้คนมีฐานะความเป็นอยู่มั่นคงขึ้น

๔. ส. คือ สมชีวิตา การดำรงชีพที่เหมาะสม พอเหมาะพอดี หมายถึง เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์สินที่หามาได้หรือที่มีอยู่โดยไม่ทำตนให้ฟุ่มเฟือยหรือผิดเคืองเกินไปนัก เพราะการใช้จ่ายที่เกินฐานะจะทำให้ทรัพย์สินที่หามาได้หมดไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งการใช้จ่ายอย่างประหยัดยากเกินไปจนกลายเป็นตระหนี่ถี่เหนียว ทำให้ความเป็นอยู่ผิดเคืองจนกลายเป็นความลำบาก ทรัพย์สินที่มีแม้จะมากมายก็เป็นเช่นกับก้อนดินหรือเศษวัสดุ เพราะถือว่าไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ แก่เรา ดังนั้น การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สิน จ่ายในสิ่งที่ควรจ่าย ประหยัดในสิ่งที่ควรประหยัดจึงจะจัดเป็นการเลี้ยงชีพที่เหมาะสมตามความหมายนี้

หลักปฏิบัติทั้ง ๔ นี้ หากใครปฏิบัติได้อย่างครบถ้วน ก็จะทำให้ได้รับประโยชน์ เช่น มีความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงาน มีฐานะมั่นคง ร่ำรวยโดยไม่ต้องทอ้งคาถาหว่าใจเศรษฐีดังกล่าวข้างต้นก็ได้ เพราะคาถาดังกล่าวนั้น ความจริงก็คืออักษรย่อของแต่ละข้อนั่นเอง ดังนั้น คาถาทั้ง ๔ อักษรนี้ จะมุ่งเน้นให้คนนำไปปฏิบัติมากกว่าการท่องโดยปราศจากการปฏิบัติ

เพราะเหตุที่หลักปฏิบัติทั้ง ๔ เป็นต้นเหตุของการมีฐานะและตำแหน่งหน้าที่การงานมั่นคง เป็นต้น เมื่อผู้ใดปฏิบัติก็จะได้รับผลที่เกิดขึ้นอย่างทันตาเห็นในปัจจุบันนี้เอง ดังนั้น หลักปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้จึงเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ ซึ่งแปลว่า ธรรมที่อำนวยประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยไม่ต้องรอให้ถึงภพหน้าชาติหน้า

ประเด็นอภิปราย

- นอกจากหลักปฏิบัติทั้ง ๔ นี้ นักเรียนเห็นว่ามืองค์ประกอบอื่นใดอีกบ้างที่จะเป็นเหตุให้ถึงความร่ำรวยหรือมีฐานะตำแหน่งหน้าที่การงานมั่นคง
- หลักปฏิบัติทั้ง ๔ นี้ หากปฏิบัติไม่ครบจะทำให้เกิดความร่ำรวยหรือมีฐานะตำแหน่งหน้าที่การงานมั่นคงหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรร่วมกันศึกษาประวัติชีวิตของผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานคนใดคนหนึ่ง แล้วช่วยกันสรุปเปรียบเทียบว่า เราได้ปฏิบัติตามทิวฐธัมมิกัตถะ ๔ ข้อ หรือไม่ และในขณะเดียวกันก็อาจจะศึกษาประวัติชีวิตของผู้ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการประกอบอาชีพการงานในเชิงเปรียบเทียบกับ ก็จะช่วยให้เข้าใจในหลักธรรมที่ศึกษามากยิ่งขึ้น
๒. นักเรียนควรช่วยกันจัดนิทรรศการประกอบรูปภาพเกี่ยวกับหลักธรรมหมวดนี้ ติดไว้หน้าห้อง เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่เพื่อนร่วมสถาบันและผู้พบเห็นทั่วไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ธรรมะหมวดนี้มีประโยชน์อย่างมากต่อการทำงาน หรือการประกอบอาชีพใด ๆ และขณะเดียวกัน นักเรียนก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนก็ได้ คือ ขยันหมั่นเพียร เรียนหนังสือ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่พ่อแม่หามาส่งให้นักเรียน รู้จักเลือกคบแต่เพื่อนที่ดี และรู้จักดำรงตนให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของตน ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นนักเรียน เมื่อปฏิบัติดังนี้ นักเรียนจะได้รับผลคือ การสอบได้คะแนนดี เป็นที่รักของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และเพื่อนร่วมชั้นร่วมสถาบัน

คำถาม

๑. การขยันเรียนหนังสือได้แก่การปฏิบัติเช่นใดบ้าง
๒. การนำเงินฝากธนาคารถือเป็นการรักษาทรัพย์ที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด
๓. เพื่อนที่จัดว่าเป็นเพื่อนที่ดีควรมีลักษณะอย่างไรบ้าง
๔. “มี ๕ บาท กิน ๑๐ บาท” หมายความว่าอย่างไร ขัดกับหลักสมชีวิตาหรือไม่ เพราะเหตุใด
๕. คำกล่าวต่อไปนี้ สอดคล้องหรือตรงข้ามกับทิวฐธัมมิกัตถะข้อใด
 - ก. คบคนให้ดูหน้าซื้อผ้าให้ดูเนื้อ
 - ข. มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท

- ค. ตำข้าวสารกรอกหม้อ
- ง. นกน้อยทำรังแต่พอตัว
- จ. จงเอาเยี่ยงกา แต่อย่าเอาอย่างกา

๓.๓ สัปบุริสธรรม ๗

แนวคิดสำคัญ

๑. การเป็นคนดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้ขึ้นอยู่กับวาระ ชาติกำเนิด ฐานะ หรือการศึกษา แต่ขึ้นอยู่กับกรกระทำของแต่ละบุคคล
๒. หลักธรรมสำหรับคนดีหรือธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดีมี ๗ ประการ คือ การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาลเวลา การรู้จักชุมชน และการรู้จักคน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. มีความสนใจและเห็นคุณค่าของการเป็นคนดีตามหลักสัปบุริสธรรม ๗
๒. สามารถนำหลักสัปบุริสธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

สัปบุริสธรรม ๗

หากนักเรียนจะถามเพื่อนของนักเรียนแต่ละคนว่า อยากเป็นคนดีหรือไม่ นักเรียนก็จะได้รับคำตอบเหมือนกันหมดทุกคนว่าอยากเป็นคนดี แม้ใครจะถามนักเรียนเขาก็จะได้รับคำตอบเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะคนเราทุกคนอยากเป็นคนดีด้วยกันทั้งสิ้น แต่บางครั้ง บางคนก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าการจะเป็นคนดีได้จะต้องทำอะไรบ้าง และคนดีที่่ว่าอยากเป็นนั้นเป็นอย่างไร ดังนั้นบางคนจึงอยู่ในลักษณะทำดีไม่ถึงดี คือ ทำสิ่งที่ไม่ดีโดยคิดว่าเป็นสิ่งดี บางคนทำดีจนเลยดีคือทำจนเกินเลยขอบเขตของความดี

พระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นศาสนาแห่งความเสมอภาคในยุคของการแบ่งชนชั้นวรรณะของอินเดียในสมัยนั้น ได้ประกาศหลักความจริงประการหนึ่งว่า การที่บุคคลจะเป็นคนดีหรือ

คนเหล่านั้น มิได้ขึ้นอยู่กับวาระ ชาติตระกูลฐานะและการศึกษาใด ๆ แต่ขึ้นอยู่กับ “กรรมหรือการกระทำ” ของแต่ละคน นั่นคือ คนที่เกิดในวาระสูง มีชาติตระกูลสูง มีฐานะร่ำรวย การศึกษาสูงก็ยังไม่ถือว่าเป็นคนดี และคนที่เกิดในวาระต่ำ ชาติตระกูลต่ำ มีฐานะยากจน การศึกษาก็ยังไม่ถือว่าเป็นคนเลว สิ่งที่ยืนยันว่าใครจะเป็นคนดีหรือเลวนั้นคือการกระทำของเขานั้นเอง ดังนั้นคนรวยก็อาจจะเป็นคนเลวได้ ถ้ามีการกระทำที่เลว คนจนก็อาจจะเป็นคนดีได้ ถ้ามีการกระทำที่ดี จากแนวความคิดนี้เราสามารถสรุปได้ว่า ทุกคนมีโอกาสที่จะเลือกเป็นคนดีหรือคนเลวเท่ากันหมด และตัวเราก็คือผู้ที่กำหนดว่าเราจะเป็นคนดีหรือคนเลวซึ่งวัดได้โดยการกระทำของเรานั้นเอง

พระพุทธศาสนาได้กำหนดธรรมสำหรับคนดีหรือธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดีไว้เรียกว่า สัปปริสธรรม มี ๗ ประการ คือ

๑. ทัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือเป็นผู้รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุของสิ่งนั้น สิ่งนั้นเป็นเหตุของสิ่งนั้น เช่น รู้ว่าเมื่อไม่ตั้งใจเรียน ไม่ขยันดูหนังสือก็จะทำให้สอบตกหรือสอบได้คะแนนไม่ดี เป็นต้น อีกความหมายหนึ่งหมายถึง การรู้จักหลักการทฤษฎีต่าง ๆ

๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล คือ เป็นผู้รู้จักว่าผลอันนี้เกิดจากเหตุอันนี้ เช่น เมื่อสอบตกหรือสอบได้คะแนนไม่ดีก็รู้ว่าเป็นเพราะไม่ตั้งใจเรียน ไม่ขยันดูหนังสือ เป็นต้น อีกความหมายหนึ่งหมายถึง ความเป็นผู้รู้ความหมายของหลักการหรือทฤษฎีนั้น

๓. อัคคัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักตนเองว่ามีฐานะเป็นอย่างไร มีความถนัดด้านใด ชอบหรือไม่ชอบอะไร มีนิสัยที่เป็นจุดดีและเป็นข้อเสียอย่างไร มีความสามารถแค่ไหน เป็นต้น แล้วประพฤติปฏิบัติตนให้พอเหมาะพอดีกับฐานะของตนเป็นต้น

๔. มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ รู้จักความพอดีในสิ่งต่าง ๆ เช่น รู้จักใช้จ่ายให้พอดีกับฐานะการเงินของตน รู้จักรับประทานอาหารแต่พอดี รู้จักพักผ่อนแต่พอดี เป็นต้น

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้จักว่าเวลาไหนควรทำอะไรจึงจะเหมาะสม รู้จักเวลาที่จะทำ รู้จักเวลาที่จะพูด รู้จักแบ่งเวลาให้ถูก เช่น ในขณะที่เราเป็นนักเรียน ควรจะกำหนดเวลาว่า เวลาเช้ามีเวลาทำอะไรบ้างก่อนไปโรงเรียน ใช้เวลาเตรียมตัวจัดตารางสอนเท่าใด เดินทางไปและกลับโรงเรียนใช้เวลาเท่าใด ควรทำการบ้านเมื่อไร พักผ่อนเวลาไหน เวลาใดควรพูดเรื่องนี้ เวลาใดไม่ควรพูด เป็นต้น

๖. ปริสัจญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม คือ รู้จักว่าชุมชนหรือสังคมนั้นเป็นอย่างไร จะต้องปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับสังคมนั้น เพื่อให้สามารถเข้ากับชุมชนนั้นโดยไม่ก่อเหินหรือประมาท เช่น เมื่อไปร่วมพิธีงานศพจะต้องแต่งชุดใด พูดและทำอย่างไร เมื่อเข้าวัดไปในพิธีทำบุญต่าง ๆ จะต้องแต่งตัวเช่นไรจึงจะเหมาะสม จะวางตัวอย่างไรเมื่อพูดคุยกับพระสงฆ์ เป็นต้น

๗. ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล อ่านคนออก คือ รู้จักบุคคลแต่ละคนว่ามีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร มีความสามารถในด้านใด มีคุณภาพเป็นอย่างไร ชอบหรือไม่ชอบอะไร ควรคบใคร

ไม่ควรคบใครเป็นเพื่อน เป็นต้น เมื่อรู้จักคนมีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไรแล้วก็สามารถที่จะปฏิบัติต่อเขาได้อย่างถูกต้อง

คุณธรรมทั้ง ๗ ประเภทนี้เองจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็นคนดี โดยไม่ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด ฐานะความเป็นอยู่หรือการมีการศึกษาสูง บุคคลใดที่เป็นผู้รู้จักเหตุผล รู้จักตัวเอง รู้จักความพอดี รู้จักเวลา รู้จักชุมชนหรือสังคม และรู้จักเลือกคบคน บุคคลนั้นก็สามารถที่จะเป็นคนดีตามหลักของพระพุทธศาสนาได้

ประเด็นอภิปราย

- พุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “บุคคลจะเป็นคนเลวโดยชาติกำเนิดก็หาไม่” และ “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ จงอภิปราย
- “การทำชั่วง่ายกว่าการทำดี” นักเรียนเห็นด้วยกับข้อความนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- นักเรียนเห็นว่า ยังมีคุณธรรมข้ออื่นอีกหรือไม่ที่ทำให้คนเป็นคนดี จงอภิปราย
- หลักการในการเลือกคบคนควรจะมีอะไรบ้าง จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรช่วยกันสังเกตเพื่อนนักเรียนในห้องว่าใครเป็นคนดีที่สุด แล้วช่วยกันวิเคราะห์สรุปว่า เขามีพฤติกรรมเป็นอย่างไรบ้าง และพฤติกรรมของเขาสอดคล้องหรือขัดแย้งกับหลักปรัสนธรรมนี้มากน้อยเพียงใด
๒. นักเรียนควรทำตารางแสดงลักษณะนิสัยทั้งดีและไม่ดีของตนเองและเพื่อนสนิทว่ามีอะไรบ้าง ชอบและไม่ชอบอะไร จะแก้ไขลักษณะนิสัยที่ไม่ดีได้อย่างไร รวมทั้ง ทำตารางสำหรับกิจวัตรประจำวันของตนว่า ในเวลานั้น ๆ จะทำอะไร เมื่อครบช่วงเวลา เช่น ๑ สัปดาห์ ๑๐ วัน หรือ ๑๕ วัน จึงสรุปว่า นักเรียนได้ปฏิบัติตามตารางที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด
๓. นักเรียนควรช่วยกันจัดทำนิทรรศการเกี่ยวกับลักษณะของคนดีตามหลักสัปปริสนธรรม และลักษณะตามที่นักเรียนช่วยกันอภิปรายสรุปในประเด็นอภิปราย

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

หลักสัปปริสนธรรมทั้ง ๗ นี้ นักเรียนสามารถนำไปใช้ได้ตลอดเวลาในทุกวัน การรู้จักเหตุ รู้จักผลจะช่วยให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผล การรู้จักตนจะช่วยให้แสดงตนได้อย่างเหมาะสมกับภาวะความเป็นอยู่ของตน การรู้จักความพอดีจะช่วยให้รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างมีประโยชน์ รู้จักใช้

พลังกายและพลังความคิด การรู้จักกาลเวลาจะช่วยให้เป็นคนรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ไม่ผิ่ดนัดรู้ว่าเวลาใดควรทำอะไร การรู้จักชุมชนหรือสังคมจะช่วยให้แสดงตนในสังคมได้อย่างถูกต้อง การรู้จักบุคคลจะช่วยให้เป็นคนอ่านคนออก รู้จักเลือกคบคน เป็นต้น ดังนั้น นักเรียนควรนำหลักสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ นี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันตลอดเวลา นักเรียนก็สามารถเป็นคนดีได้โดยไม่ยาก

คำถาม

๑. จงระบุเหตุและผลจากข้อความต่อไปนี้
 - ตัวอย่าง น้ำท่วมเพราะฝนตก เหตุคือ ฝนตก ผลคือ น้ำท่วม
 - ๑.๑ มาโรงเรียนสายจึงถูกทำโทษ
 - ๑.๒ มาฝนได้เกรด ๔ เพราะขยันดูหนังสือ
 - ๑.๓ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
 - ๑.๔ ยึดมั่นถือมั่นทำให้เกิดทุกข์
 - ๑.๕ ความทุกข์เกิดจากความรัก
๒. “เข้าเมืองตาหลิ่ว ให้หลิ่วตาตาม” ตรงกับหลักสัปปุริสธรรมข้อใด
๓. “มองตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น” แสดงถึงหลักสัปปุริสธรรมข้อใด
๔. “นกกน้อยทำรังแต่พอตัว” บ่งถึงสัปปุริสธรรมข้อใดบ้าง
๕. “น้ำขึ้นให้รีบตัก” เกี่ยวข้องกับหลักสัปปุริสธรรมข้อใด
๖. การรู้จักเวลามีประโยชน์อย่างไรบ้าง และการไม่รู้จักเวลามีโทษอย่างไรบ้าง
๗. เมื่อนักเรียนไปทำบุญที่วัดควรแต่งตัวอย่างไร
๘. การที่จะรู้ว่าใครเป็นคนดีหรือเลวจะสังเกตที่ใด เพราะเหตุใด
๙. เพราะเหตุใด ผู้มีการศึกษาสูงจึงยังไม่เรียกว่าเป็นคนดี

๓.๔ มรรคมืองค์ ๘

แนวคิดสำคัญ

๑. มรรคมืองค์ ๘ เป็นวิธีการที่จะเข้าถึงซึ่งความหมดทุกข์หรือปัญหาของมนุษย์
๒. มรรคมืองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การเจรจาชอบ การงานชอบ การประกอบอาชีพชอบ ความพยายามชอบ ความระลึกรู้ชอบ และความตั้งใจมั่นชอบ จัดเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์หรือปัญหา
๓. มรรคมืองค์ ๘ เรียกว่า อัฐังคิกมรรค จัดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์หรือปัญหา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของหลักมรรคมืองค์ ๘ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

มรรคมืองค์ ๘

นักเรียนที่เคยศึกษาพุทธประวัติย่อมทราบดีแล้วว่า ในวันเพ็ญเดือน ๖ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลก โดยพระองค์ได้ตรัสรู้ร้อยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ได้แก่ความไม่สบายกายไม่สบายใจหรือปัญหา ทุกขสมุทัยได้แก่เหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์หรือปัญหา ซึ่งได้แก่ตัณหา ๓ ประการ ทุกขนิโรธได้แก่ความดับแห่งทุกข์หรือปัญหา และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาได้แก่ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์หรือหมดปัญหา อันได้แก่อัฐังคิกมรรค แปลว่า มรรคมืองค์ ๘ ประการ

ร้อยสัจทั้ง ๔ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้วนำมาประกาศเผยแผร่ให้เหล่าสาวกได้รู้และเข้าใจ นำไปปฏิบัติเพื่อถึงความสิ้นสุดแห่งทุกข์หรือปัญหา แต่ในร้อยสัจทั้ง ๔ แต่ละข้อนั้น เราจะต้องปฏิบัติต่างกันคือ ทุกข์เราจะต้องกำหนดรู้ว่าสิ่งนี้เป็นความทุกข์ สิ่งนั้นเป็นความทุกข์เท่านั้น จะนำมาปฏิบัติหรือกำจัดทุกข์ไม่ได้ ส่วนทุกขสมุทัยเราจะต้องละหรือกำจัดให้หมดสิ้นไป ทุกขนิโรธเป็นสิ่งที่เราจะต้องเข้าใจให้แจ่มชัดว่าสภาพนั้นเป็นความหมดทุกข์จริงหรือไม่ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นสิ่งที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติตามจึงจะถึงความดับทุกข์หรือทุกขนิโรธ

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทานั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มรรคมงคล ๘ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า มรรค ๘ ซึ่งหมายถึงทางปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติซึ่งมีองค์ประกอบ ๘ ประการ สิ่งที่น่านักเรียนควรทำความเข้าใจในที่นี้คือ มรรคนั้นมีอย่างเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ ประการ โดยองค์ประกอบ ๘ ประการนี้ประกอบกันเป็นมรรคจึงเรียกว่ามรรคมงคล ๘ เปรียบเสมือนเชือกเส้นเดียวประกอบ ด้วยเส้นเชือกเล็ก ๆ ๘ เส้น รวมกันเป็นเกลียวเชือกใหญ่ฉะนั้น

องค์ประกอบ ๘ ประการของมรรคนั้น มีดังนี้

๑. **สัมมาทิฏฐิ** ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เห็นว่าพ่อแม่มีพระคุณต่อเรา เห็นว่าร่างกายเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งที่ยึดเอามาเป็นของตนไม่ได้ เป็นต้น

๒. **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริชอบตามทำนองคลองธรรม คือ คิดที่จะไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นหรือคิดที่จะหลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งที่น่าปรารถนายั่ววนใจทั้งหมด (กาม) คิดที่จะไม่พยาบาทอาฆาตผู้อื่น และคิดที่จะไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน

๓. **สัมมาวาจา** การเจรจาชอบตามทำนองคลองธรรม คือ การพูดจาที่เว้นจากลักษณะของการพูดชั่ว ๔ ประการ คือ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ โดยพูดแต่สิ่งที่จริง มีประโยชน์ พูดด้วยความเมตตา พูดวาจาไพเราะ และพูดในเวลาที่เหมาะสม

๔. **สัมมากัมมันตะ** ทำการชอบหรือทำงานชอบตามทำนองคลองธรรม คือ ประพฤติหรือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ๓ ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติผิดในกาม

๕. **สัมมาอาชีวะ** เลี้ยงชีพชอบตามทำนองคลองธรรม โดยเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เช่น การหลอกลวงเขากิน การปล้นเขา การบังคับผู้อื่นให้ค้าประเวณี การค้ายาเสพติด เป็นต้น เพราะการเลี้ยงชีพเหล่านี้เป็นการเลี้ยงชีพที่ตั้งอยู่บนความทุกข์ยาก ความลำบากของผู้อื่น

๖. **สัมมาวายามะ** เพียรพยายามชอบตามทำนองคลองธรรม คือ มีความเพียรพยายามในสิ่งที่ดีถูกต้อง ได้แก่ ความพยายามสำรวมระวังตนมิให้ทำความชั่ว เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นในตน เพียรพยายามทำความดีให้เกิดขึ้นในตน และเพียรพยายามรักษาคุณงามความดีที่เกิดขึ้นในตนให้อยู่ในตนตลอดไป

๗. **สัมมาสติ** ความระลึกชอบตามทำนองคลองธรรม คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาให้เห็นสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏตามสภาพความเป็นจริงของสิ่งนั้น ได้แก่ การพิจารณาร่างกาย จิต และความรู้สึกของตนให้เห็นตามสภาพที่เป็นจริง รวมทั้งการตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ตามสภาพของธรรมนั้น ๆ

๘. **สัมมาสมาธิ** ความตั้งใจมั่นชอบตามทำนองคลองธรรม ได้แก่ การตั้งใจแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยชอบ ในมรรคมืองค์ ๘ คือสมาธิที่เจริญตามแนวमाण ๔

องค์ประกอบทั้ง ๘ ประการนี้ เรียกว่า อัฐฐังคิกมรรค (มรรคมืองค์ ๘) พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่าเป็น “มัชฌิมาปฏิปทา” คือเป็นข้อปฏิบัติสายกลางที่ไม่เคร่งจนเกินไปและไม่ย่อหย่อนจนเกินไป เป็นข้อปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความหมดทุกข์หรือหมดปัญหาได้อย่างแน่นอน

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า มรรคมืองค์ ๘ ข้อใดบ้างที่นักเรียนสามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ และข้อใดที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ลำบาก พร้อมทั้งให้เหตุผลว่าเพราะเหตุใด

- “มรรคมืองค์ ๘ เป็นเรื่องของผู้ต้องการพ้นทุกข์ ต้องการหมดกิเลสจะต้องนำมาปฏิบัติ ไม่เกี่ยวกับคนสามัญทั่วไป” นักเรียนมีความเห็นอย่างไรกับข้อความนี้ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรสำรวจตนเองว่า ในวันหนึ่ง ๆ นักเรียนได้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ มากน้อยเพียงใด ข้อใดปฏิบัติไม่ได้เลย บันทึกเป็นสถิติไว้

๒. นักเรียนควรช่วยกันสรุปมรรคมืองค์ ๘ ประการ โดยจัดเป็นสีกขา ๓ คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ก็จะทำให้ นักเรียนเข้าใจมรรคมืองค์ ๘ ยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

เมื่อกล่าวถึงมรรคมืองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ นักเรียนบางคนจะมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องที่ไกลจากชีวิตประจำวันของนักเรียนมากเกินไป แต่สภาพความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะอริยสัจ ๔ ข้อแรกคือ ทุกข์หรือปัญหาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนทุกวัน เมื่อทุกข์เกิดย่อมเกี่ยวโยงไปถึงสมุทัยด้วย และเมื่อทุกข์หรือปัญหาเกิดขึ้นแล้ว นักเรียนก็ปรารถนาที่จะหมดทุกข์ (นิโรธ) จึงเลือกทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ปัญหานั้นหมดไป (มรรค) ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของนักเรียนทุกวัน การศึกษาเรื่องมรรคมืองค์ ๘ จะช่วยให้นักเรียนสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น

คำถาม

๑. “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” ข้อความนี้จัดเป็นสัมมาทิฐิหรือไม่ เพราะเหตุใด
๒. ความคิดที่จะดักบาตรพระจัดเป็นสัมมาสังกัปปะหรือไม่ เพราะเหตุใด
๓. การพูดโกหกเพื่อเอาตัวรอดจากอันตราย จัดเป็นสัมมาวาจาหรือไม่ เพราะเหตุใด
๔. การขายยาม้าขัดกับหลักมรรคมืองค์ ๘ ข้อใด
๕. การตั้งใจมั่นที่จะทำให้ผู้ใดผู้หนึ่งเกิดความเสียหายหรือพินาศย่อยยับจัดเป็นสัมมาสมาธิได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
๖. การนั่งสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออกจัดเป็นสัมมาสติหรือไม่ เพราะเหตุใด
๗. การขยันนินทาผู้อื่นจัดเป็นสัมมาวายามะหรือไม่ เพราะเหตุใด
๘. อาชีพหรือวิธีการเลี้ยงชีพที่ขัดกับหลักสัมมาอาชีวะที่พบเห็นในปัจจุบันมีอะไรบ้าง จงระบุน้อย ๕ ข้อ

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

๔.๑ บทบาทพระสงฆ์ในการช่วยเหลือประชาชน

แนวคิดสำคัญ

๑. การประกาศพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขทั้งทางร่างกายและจิตใจของประชาชน
๒. การสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนของพระสงฆ์มี ๒ รูปแบบ คือ การสงเคราะห์ด้วยธรรมและการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ โดยการสงเคราะห์ด้วยธรรมถือเป็นภารกิจหลักของพระสงฆ์
๓. พระสงฆ์ในประเทศไทยในปัจจุบันมีบทบาทและหน้าที่ในการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนหลายประการ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์อย่างถูกต้อง เกิดศรัทธาความเลื่อมใสในปฏิบัติทางของพระสงฆ์ สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้

บทบาทพระสงฆ์ในการช่วยเหลือประชาชน

แม้พระสงฆ์จะมีหน้าที่ในการศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเพื่อความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส แต่ก็ยังมีหน้าที่อีกประการหนึ่งตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ การประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์และความสุขต่อพระดำรัสที่พระองค์ตรัสแก่พระอรหันตสาวก ในการเดินทางไปประกาศศาสนาในที่ต่าง ๆ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย...เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...”

จากพุทธดำรัสนี้ เราจะเห็นได้ว่าการประกาศพระพุทธศาสนานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์และความสุข หลุดพ้นจากความทุกข์ตามหลักของพระพุทธศาสนา

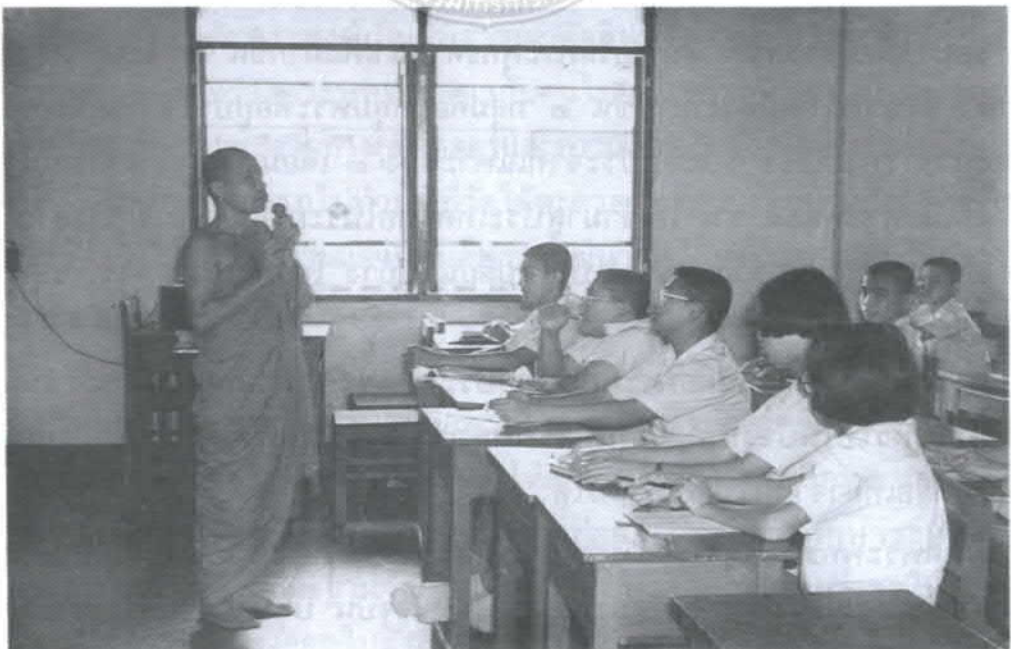
ประโยชน์และความสุขตามพระดำรัสนี้ หากพิจารณาแยกลงไปก็จะแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ ประโยชน์สุขทางกายและประโยชน์สุขทางใจ

ประโยชน์สุขทางกายได้แก่ การเป็นอยู่ดีที่เรียกว่า กินดีอยู่ดี ส่วนประโยชน์สุขทางใจ นั้นมุ่งประโยชน์สุขที่เกิดจากความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหา โดยในพุทธกาลจะเน้นสร้างประโยชน์สุขทางใจ คือ การสั่งสอนให้ประชาชนพ้นจากความทุกข์ทางใจ เช่น พระมหาโมคคัลลานะไปแสดงธรรมโปรดเศรษฐีผู้หนึ่งซึ่งร่ำรวยมาก แต่มีความตระหนี่ถี่เหนียวขนาดที่ตนเองอยากกินขนมก็ไม่กล้าทำกินเพราะกลัวว่าคนอื่นจะมาขอกิน ภายหลังเมื่อพระมหาโมคคัลลานะเทศนาสั่งสอน เศรษฐีจึงเลิกเป็นคนตระหนี่กลายเป็นคนมีใจโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ทุกข์ทางใจของเศรษฐีตามตัวอย่างนี้ คือ ความตระหนี่ ความไม่รู้จักพอ ความกลัวว่าทรัพย์สินจะหมดไป คนเช่นนั้นแม้จะมีทรัพย์มากมายมหาศาลเพียงใด ก็หาความสุขไม่ได้เลย เพราะความตระหนี่ความหวาดระแวงนั้น แต่เมื่อได้ฟังธรรมแล้วเลิกความตระหนี่ได้จึงพบกับความสุขที่เกิดจากการมีใจเสียสละ

ส่วนรูปแบบการอนุเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนนั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ แนว คือ

๑. การอนุเคราะห์ช่วยเหลือด้วยวัตถุ เช่น การให้ข้าวน้ำ สิ่งของเครื่องใช้ รวมทั้งอุปกรณ์การประกอบอาชีพ เป็นต้น

๒. การอนุเคราะห์ช่วยเหลือด้วยธรรม คือ การสั่งสอนอบรมให้การศึกษาเพื่อให้มีวิชาความรู้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณธรรมจริยธรรม การเทศน์ แนะนำ ชักชวน ให้ปฏิบัติตามธรรม เช่น สอนให้มีความขยัน รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ให้คบเพื่อนดี วางตนตามสมควรแก่ฐานะของตน เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้จะมีฐานะมั่นคง ร่ำรวย เป็นต้น

บรรดารูปแบบทั้ง ๒ นี้ ในครั้งพุทธกาลจะเน้นรูปแบบที่ ๒ คือการสงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยธรรมมากกว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยวัตถุ หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ จะปรากฏในลักษณะพระพุทธเจ้าหรือพระมหาเถระในพุทธกาลได้แสดงธรรมสอนพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการอนุเคราะห์ช่วยเหลือด้วยวัตถุปรากฏว่ามีน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุต่อไปนี้ คือ

๑. การอนุเคราะห์ช่วยเหลือด้วยวัตถุไม่ได้ถูกจารึกไว้เนื่องจากถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ช่วยให้หมดทุกข์อย่างแท้จริงตามแนวของพระพุทธศาสนา จึงไม่เป็นเรื่องสำคัญที่จะนำมากล่าวถึง

๒. ประวัติพระเถระที่นำมากล่าวในพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์อื่น ๆ มีน้อยเพียงไม่กี่ร้อยรูป ทั้งที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาลมีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น พระเถระรูปอื่นที่ไม่ปรากฏนามในคัมภีร์ต่าง ๆ อาจให้การอนุเคราะห์ประชาชนด้วยวัตถุบ้างแต่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้

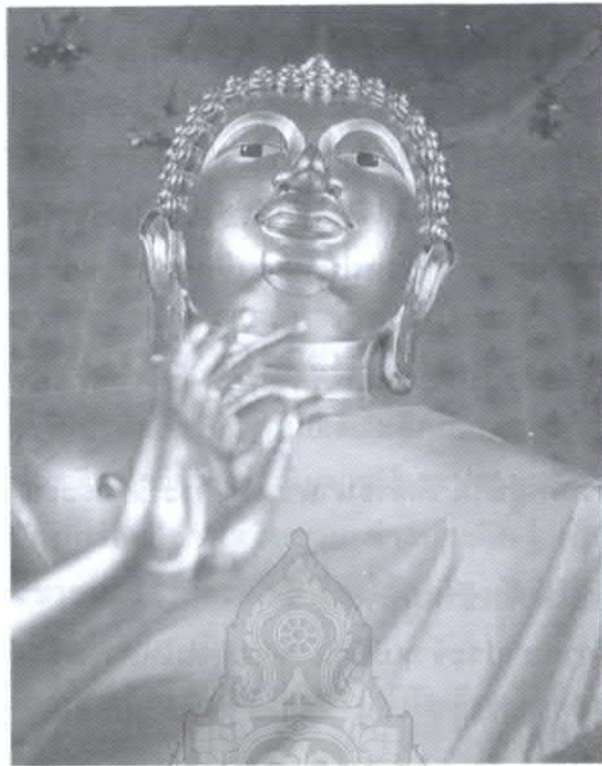
๓. พระภิกษุในพุทธกาลส่วนใหญ่มิได้อยู่ประจำที่เหมือนภิกษุในปัจจุบัน จึงทำให้มีความผูกพันกับประชาชนน้อย ทั้งภิกษุเหล่านั้นก็มีสิ่งของเครื่องใช้เพียง ๘ อย่าง (เรียกว่า บริหาร ๘) คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มืดโกน เข็ม ประคตเอว และกระบอกกรองน้ำ ดังนั้น พระภิกษุจึงสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนได้น้อย ดังนั้น จึงปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเพียงแต่พระภิกษุให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนด้วยอาหารและน้ำเท่านั้น

ต่อมา เมื่อมีการสร้างวัดถวายเป็นพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องมิพระภิกษุอยู่ดูแลรักษา จึงทำให้เกิดมีพระภิกษุขึ้น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มพระที่อยู่ประจำวัดและกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ประจำวัดเที่ยวจาริกไปเรื่อย ๆ จะอยู่ประจำที่เฉพาะช่วง ๓ เดือนเข้าพรรษาเท่านั้น

แม้เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในระยะต้น ๆ สมัยกรุงสุโขทัย ก็ยังมีพระภิกษุ ๒ ประเภทนี้อยู่ แต่อาจมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปบ้าง โดยเรียกว่า พระภิกษุฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญวาสี

พระภิกษुकามวาสีนั้นคือพระภิกษุที่อยู่ประจำวัดที่มีอยู่ตามหมู่บ้านและตัวเมืองเหมือนดังที่เราพบเห็นโดยทั่วไปในปัจจุบัน ส่วนพระภิกษุอรัญวาสีนั้นหมายถึงพระภิกษุที่อยู่ตามป่าซึ่งอาจจะมิวัดอยู่หรือเที่ยวจาริกไปเรื่อย ๆ ก็ได้

ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยและมีประชาชนนับถือเป็นอันมาก พระพุทธศาสนากับคนไทยมีความผูกพันกันมาโดยตลอดถึงปัจจุบัน บทบาทของพระสงฆ์ในการเทศนาสั่งสอน การอบรม การแนะนำประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็ยังคงมีอยู่

เช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล และด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในหลักคำสอนนี้เอง ทำให้พระสงฆ์กลายเป็น ศูนย์รวมของประชาชน เป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน ดังนั้น เมื่อประชาชน มีเรื่องทุกข์ใจหรือมีปัญหาใด ๆ ทั้งเป็นปัญหาส่วนตัวและปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม เช่น กรณีพิพาท ระหว่างกัน เป็นต้น ก็อาศัยพระสงฆ์เป็นผู้พิจารณาตัดสินหรือช่วยแก้ปัญหา

ความผูกพันระหว่างพระพุทธศาสนากับคนไทยนั้น ทำให้การตั้งบ้านเรือนของคนไทย นอกจากจะอาศัยสภาพความสะดวกทางภูมิศาสตร์และความเป็นอยู่แล้ว องค์ประกอบอีกประการหนึ่ง ก็คือต้องตั้งอยู่ใกล้วัดหรือที่สามารถไปทำบุญที่วัดได้สะดวก หรือบางหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างไกลวัดก็มักจะรวมตัวกันสร้างวัดไว้ใกล้หมู่บ้านแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาอยู่ ดังที่เราจะเห็นในปัจจุบันว่าเมื่อมี หมู่บ้านขนาดใหญ่พอสมควรก็มักจะมีวัดตั้งอยู่ด้วยเสมอ

เนื่องจากพระภิกษุมีหน้าที่ที่จะต้องศึกษาพระธรรมวินัย การศึกษาในสมัยก่อนจึงมี เฉพาะในวัดเท่านั้น ผู้ที่มีโอกาสได้ศึกษาก็คือพระภิกษุสามเณรและลูกศิษย์วัด ดังนั้น หน้าที่ของ พระภิกษุอีกประการหนึ่งคือ การจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุสามเณร และขยาย ขอบเขตมาจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในช่วงก่อนมีการจัดการศึกษาระบบโรงเรียนโดย รัฐบาล ในระยะเริ่มแรก สันนิษฐานว่าคงจะจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในละแวกหมู่บ้าน ที่ใกล้วัด ต่อมาจึงขยายวงกว้างออกไปดังที่ได้พบในปัจจุบัน

การที่วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของประชาชนนั้น ทำให้เกิดผลคือ พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำหมู่บ้าน มีการนำจุดปัจจัยมาถวายเพื่อบำรุงวัดและพระพุทธศาสนามากขึ้น เมื่อบูรณะบำรุงวัดเรียบร้อยแล้ว บางวัดได้นำจุดปัจจัยนั้นมาสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ต่อหมู่บ้าน เป็นการสร้างความสะดวก กินดีอยู่ดีให้กับประชาชน อีกทั้งมีการรวมพลังประชาชนเพื่อสาธารณประโยชน์โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ดังที่พบเห็นอยู่เป็นประจำในปัจจุบัน เช่น

๑. การสร้างถนนหนทางเข้าหมู่บ้าน เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน โดยไม่ใช้งบของราชการหรือใช้เพียงบางส่วน

๒. การสร้างคลองชลประทานเพื่อการเกษตร รวมทั้งการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล บ่อน้ำสร้างระบบประปาหมู่บ้าน เป็นต้น

๓. จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน จัดตั้งธนาคารโค-กระบือ และธนาคารผลิตผลทางการเกษตร กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

๔. ติดตั้งระบบไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน

๕. จัดตั้งธนาคารยาประจำหมู่บ้าน ตลอดจนให้ความรู้ คำแนะนำด้านสาธารณสุข แก่ประชาชน รณรงค์ด้านสาธารณสุข เช่น สร้างสามัคคี เป็นต้น

๖. จัดสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ประจำหมู่บ้าน เช่น ศาลาพักผ่อน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน หอสมุดประจำหมู่บ้าน

๗. ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น สร้างโรงเรียน มอบทุนการศึกษา อุปกรณ์การศึกษา อุปกรณ์การเรียนการสอน บริจาคสร้างโต๊ะเก้าอี้ มอบทุนอาหารกลางวัน มอบพระพุทธรูป ยาและตุ๊กตา ตั้งทุนมูลนิธิ เป็นต้น

๘. จัดสร้างหอกระจายข่าวให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ

๙. จัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้แก่ประชาชนและเยาวชน กล่าวคือ

๙.๑ จัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การศึกษาสายสามัญ การศึกษาพิเศษ โดยเน้นให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นต้น

๙.๒ จัดการศึกษาวิชาชีพแก่เยาวชนและประชาชน เช่น ศูนย์ฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ได้แก่ ช่างยนต์ ช่างเย็บปักถักร้อย ช่างเสริมสวย ช่างประดิษฐ์ เป็นต้น

๑๐. ชักนำประชาชนบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องยังชีพไปบริจาคแก่ผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย เป็นต้น

กิจกรรมเหล่านี้เป็นเพียงบางส่วนที่นำมาให้นักเรียนได้ศึกษาว่า นอกจากพระสงฆ์จะมีบทบาทหน้าที่ในการศึกษาพระธรรมวินัยแล้วนำมาเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน อบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนให้เป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์แล้วพระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่ส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือประชาชนทั้งในด้านการเป็นอยู่ สุขภาพอนามัย การศึกษา และด้านอื่น ๆ ในขอบเขตที่พระสงฆ์สามารถทำได้อีกด้วย

บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนนั้น ถือเป็นภารกิจหนึ่งของพระสงฆ์ตามพุทธดำรัสดังกล่าวข้างต้น แม้จะไม่ได้ทำให้พุทธศาสนิกชนทุกคนหลุดพ้นจากกิเลสตามอุดมคติของพระพุทธศาสนา แต่ก็สามารถช่วยให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสงบสุขตามสมควรแก่อัตภาพ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้นต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นว่า กิจกรรมที่เนื่องด้วยบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนตามที่ปรากฏในบทเรียนนี้มีอะไรบ้าง และมีกิจกรรมใดบ้างที่นักเรียนเคยพบเห็นแต่ไม่ได้ระบุไว้ในบทเรียนนี้

- การสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนด้านวัตถุในครั้งพุทธกาลไม่ค่อยปรากฏเท่าใดนักตามที่ปรากฏในบทเรียนนี้ นักเรียนคิดว่าน่าจะเป็นเพราะเหตุใดมากที่สุด และนักเรียนคิดว่ายังมีสาเหตุอื่นอีกหรือไม่ จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรร่วมกันศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนเพิ่มเติม โดยศึกษาจากภาพข่าวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ วารสาร และเอกสารอื่น ๆ
๒. นักเรียนควรรหาโอกาสศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในวัดใกล้บ้านหรือสถานศึกษา ของนักเรียนว่า ท่านได้ปฏิบัติกิจกรรมใดบ้างที่ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การศึกษารoles บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน จะทำให้นักเรียน ได้ทราบบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งจะทำให้นักเรียนมีโลกทัศน์เกี่ยวกับ พระสงฆ์กว้างยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาของท่าน และสามารถนำมาเป็น แบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

คำถาม

๑. หน้าที่ของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลคืออะไร
๒. พระภิกษุในสมัยพุทธกาลสามารถสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนด้วยวิธีใดตามที่ ปรากฏในคัมภีร์ ได้แก่อะไรบ้าง
๓. เครื่องใช้ประจำตัวของพระภิกษุในพุทธกาลมีอะไรบ้าง
๔. พระภิกษุในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นคามวาสีหรืออรัญวาสี เพราะเหตุใด
๕. หน้าที่หลักของพระสงฆ์ตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบันคืออะไร
๖. ในพุทธกาล พระสงฆ์จะอนุเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนด้วยสิ่งใดมากที่สุด เพราะเหตุใด
๗. จงระบุกิจกรรมที่ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนด้วยวิธีใดมา ๑๐ ข้อ

๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่บ้าน

แนวคิดสำคัญ

๑. ตามปกติพระสงฆ์จะอยู่ประจำที่วัด จะเข้าบ้านด้วยเหตุจำเป็นเท่านั้น
๒. การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์อย่างถูกต้องในศาสนพิธีที่จัดขึ้นที่บ้าน จะทำให้มีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในข้อปฏิบัติที่ควรแสดงต่อพระสงฆ์ สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่บ้าน

พระสงฆ์สามเณรเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อนาคาริก หมายถึง เป็นผู้ไม่มีบ้านเรือน ไม่อยู่ที่บ้านเรือน ส่วนนักเรียนจะเรียกว่า อคาริก ขรวาส หรือ คฤหัสถ์ ซึ่งหมายถึงเป็นผู้อยู่ครองเรือน มีบ้านเรือนอยู่ เพราะพระสงฆ์สามเณรเมื่อออกบวชแล้วจะถือว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับการอยู่ครองเรือน มีสิ่งของเครื่องใช้ตามพระวินัยกำหนด ในพุทธกาลจะต้องเที่ยวจาริกไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อหาที่สงัดเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรแล้วอยู่บำเพ็ญเพียร ณ ที่นั้น การเที่ยวจาริกไปอีกประการหนึ่ง ก็เพื่อประกาศพระศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนดังกล่าวแล้วในบทเรียนก่อน

พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นจะหยุดเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เฉพาะในเวลาเข้าพรรษา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้อยู่ประจำที่เท่านั้น

ต่อมาในปัจจุบัน เมื่อมีการสร้างวัดถวายในพระพุทธศาสนามากขึ้น รูปแบบการเที่ยวจาริกก็เปลี่ยนไปเป็นการอยู่ประจำวัดต่าง ๆ แต่ก็ยังเรียกพระสงฆ์สามเณรว่า อนาคาริกอยู่ดี

เมื่อไม่มีความเกี่ยวข้องกับบ้านเรือน พระภิกษุสามเณรก็มักจะไม่เข้าไปยังบ้านเรือนเท่าใดนัก จะเข้าไปด้วยเหตุจำเป็นบางประการตามที่แสดงไว้ในภาคเรียนก่อนเท่านั้น

เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นเพศที่สูงกว่าคฤหัสถ์ทั่ว ๆ ไป เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระพุทธศาสนา นำหลักธรรมมาสั่งสอนอบรมเราให้เป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ดังนั้น การปฏิบัติหรือการแสดงออกต่อท่านไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือวาจาก็ตาม ควรจะประกอบด้วยความเคารพนอบน้อม สุภาพ และถูกหลักการแสดงความเคารพ ซึ่งกำหนดเฉพาะสำหรับพุทธศาสนิกชน

แต่เป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่การแสดงออกของชาวพุทธบางกลุ่มและความเชื่อถือบางประการซึ่งเป็นการแสดงความเคารพอย่างยิ่งต่อพระสงฆ์สามเณร ในปัจจุบันได้สูญหายไปหรือถูกละเลยไปด้วยเหตุผลบางประการ เช่น

การหลีกทางพระสงฆ์เมื่อเดินสวนทางกับท่าน บางท้องถิ่น ไม่ว่าหญิงหรือชายจะลงไปนั่งพับเพียบหรือคุกเข่ากราบพระสงฆ์ที่ขอบทาง เมื่อท่านเดินผ่านไปจึงลุกขึ้นเดินทางต่อไป

การไม่เหยียบเงาของพระสงฆ์ในขณะที่ใส่บาตรหรือกระทำการใด ๆ ใกล้เคียง ๆ ท่าน เพราะถือว่าการเหยียบเงาท่านเป็นเหมือนการเหยียบตัวท่าน เป็นการดูหมิ่นท่าน จัดเป็นบาป การไม่นั่ง ณ อาสนะเดียวกับพระสงฆ์และไม่นั่งในที่ที่สูงกว่าพระสงฆ์นั่งอยู่ การแสดงออกและความเชื่อถือเหล่านี้ถือว่าเป็นการแสดงออกด้วยความเคารพอย่างยิ่งในพระสงฆ์สามเณรสมควรที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาวพุทธต่อไป

อนึ่ง ในศาสนพิธีทุกอย่างที่จัดขึ้นที่บ้านก็มักจะมีข้องเกี่ยวกับพระสงฆ์ไม่มากนักน้อย ในภาคเรียนก่อน นักเรียนได้ศึกษาข้อปฏิบัติบางประการที่แสดงถึงความเคารพต่อพระสงฆ์

แล้ว เช่น การปูอาสนะ การต้อนรับพระสงฆ์ การจัดภัตตาหารและเครื่องรับรองพระสงฆ์ การประเคน การสนทนากับพระสงฆ์ การแต่งกาย เป็นต้น ในภาคเรียนนี้ จึงให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อปฏิบัติบางประการต่อพระสงฆ์เมื่อท่านมาที่บ้าน ดังนี้

๑. การอาราธนาศีล อาราธนาธรรมหรือพระปริตร การสมาทานศีล ควรกล่าวด้วยเสียงดัง พึงชัด ไม่กล่าวด้วยน้ำเสียงล้อเล่นไม่จริงจัง

๒. ขณะพระสงฆ์สวดหรือเจริญพระพุทธมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนาควรนั่งประนมมือ ตั้งใจฟังด้วยอาการเคารพ ไม่พูดคุยกันหรือแสดงกิริยาอาการใด ๆ อันเป็นการรบกวนผู้อื่นและเป็นการรบกวนการแสดงธรรมหรือสวดนั้น

๓. ในขณะพระสงฆ์ฉันภัตตาหารหรือเครื่องดื่มอาจนั่งอยู่ใกล้ ๆ ท่าน เพื่อจะได้ดูแลภัตตาหารหรือเครื่องดื่มส่วนที่บกพร่อง แต่ไม่ควรชวนท่านคุยตลอดเวลาที่ท่านฉันภัตตาหาร

๔. หากจะขอให้พระสงฆ์เจิมบ้านหรือสถานที่เพื่อความเป็นมงคล (ปกติไม่ควรทำ) ก็ควรให้ทำในส่วนที่เหมาะสม ไม่ควรให้พระสงฆ์ปีนบันไดเพื่อเจิมในที่สูงเกินไป ทั้งไม่ควรให้ท่านเจิมสิ่งที่ไม่ควร เช่น เครื่องมือฆ่าสัตว์ สิ่งของที่ทำด้วยเงินและทอง เป็นต้น หรือเมื่อมีการให้ท่านประพรมน้ำพระพุทธมนต์ไม่ควรพาท่านเดินลอดราวตากผ้าหรือเสื้อผ้าที่แขวนอยู่

๕. เมื่อท่านกลับควรเดินตามส่งท่านถึงประตูบ้าน ไหว้หรือกราบเมื่อท่านออกไป

อนึ่ง หากมีการถวายไทยธรรมอื่น ๆ ด้วย เช่น สิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวประเภทสบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผงซักฟอก และของขบฉันบางอย่างได้แก่ น้ำตาล ใบชา หรือน้ำดื่มบรรจุขวดพลาสติก โดยรวมสิ่งของเหล่านี้ไว้ในห่อหรือถังเดียวกัน สิ่งของที่มีกลิ่นฉุนสามารถซึมซาบไปได้ เช่น สบู่และผงซักฟอก จะมีกลิ่นซึมเข้าไปได้ในน้ำตาล ใบชา น้ำดื่ม และข้าวสาร ทำให้ของเหล่านี้มีกลิ่นของสบู่และผงซักฟอกอยู่ด้วย ทำให้เกิดความเสียหายใช้การไม่ได้ จึงควรแยกห่อต่างหากหรือห่อทับหลาย ๆ ชั้น ป้องกันการดูดซับกลิ่น

นอกจากนี้ ยังมีข้อปฏิบัติปลีกย่อยอื่น ๆ ที่นักเรียนควรปฏิบัติต่อพระสงฆ์ให้ถูกต้อง นักเรียนควรหมั่นสังเกตบ่อย ๆ เมื่อไปร่วมพิธี เพื่อจะปฏิบัติได้อย่างถูกต้องในโอกาสต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนคิดว่า เมื่อพระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านของนักเรียน นักเรียนจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง นอกเหนือจากที่กล่าวไว้ในบทเรียนนี้ จงอภิปราย

- “การปฏิบัติต่อพระสงฆ์เมื่อท่านไปบ้านเราก็เป็นเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อบุคคลทั่วไปเมื่อเป็นแขกมาเยี่ยมเยือนบ้านเรา ไม่จำเป็นต้องศึกษาให้เสียเวลา” นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประเด็นนี้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสไปร่วมงานที่มีศาสนพิธีตามบ้านเพื่อนหรือญาติทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แล้วสังเกตว่าในศาสนพิธีแต่ละขั้นตอน พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง สอดคล้องหรือขัดแย้งกับความรู้ที่นักเรียนได้ศึกษามาหรือไม่ แล้วนำมาเล่าให้เพื่อนในชั้นเรียนฟัง

๒. นักเรียนอาจร่วมกิจกรรมในศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น ทอดผ้าป่า ฟังเทศน์ เป็นต้น โดยนิมนต์พระภิกษุมาในพิธีแล้วปฏิบัติตามที่ได้ศึกษามาแล้ว

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การศึกษาเกี่ยวกับมารยาทที่ควรแสดงออกต่อพระสงฆ์เมื่อท่านมาที่บ้านให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จะทำให้เกิดความมั่นใจแก่นักเรียนมากยิ่งขึ้น เมื่อถึงคราวที่จะต้องปฏิบัติจริง

คำถาม

๑. เพราะเหตุใดพระสงฆ์จึงเรียกว่าเป็น “อนาคาริก”
๒. พระสงฆ์จะเข้าไปในบ้านเมืองหรือละแวกบ้านด้วยเหตุใดบ้าง
๓. หลักในการปูอาสนะสำหรับพระสงฆ์คืออะไร
๔. ในศาสนพิธีที่บ้าน นักเรียนจะต้องประนมมือในโอกาสใดบ้าง
๕. การยืนไหว้พระสงฆ์ขณะท่านเดินทางกลับ นักเรียนจะต้องทำอย่างไรจึงจะถูกต้อง

ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ ทางพระพุทธศาสนา

๕.๑ ภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

๑. ความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรในภาษาบาลีจะช่วยให้อ่านภาษาบาลีได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น
๒. การฝึกอ่านภาษาบาลีบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความชำนาญในการอ่าน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว มีความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรในภาษาบาลี สามารถอ่านภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง

ภาษาบาลี

การอ่านภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องนอกจากจะทำให้ผู้อ่านเกิดความมั่นใจเมื่อถึงเวลาที่จะอ่านแล้ว ยังจะช่วยเสริมให้ผู้พบเห็นเกิดความมั่นใจ ภูมิใจในความเป็นศาสนิกของผู้อ่านอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การอ่านภาษาบาลีได้ถูกต้องนั้น บางครั้ง ผู้อ่านจำเป็นต้องรู้ตัวอักษรของภาษาบาลีด้วยเพื่อวินิจฉัยว่า คำที่จะอ่านนั้นเป็นภาษาบาลีหรือไม่ เขียนหรือพิมพ์ถูกต้องหรือไม่ และจะต้องอ่านอย่างไรจึงจะถูกต้อง เช่น คำว่า บาโป หากเป็นภาษาบาลีจะต้องเขียนใหม่ว่า ปาโป จึงจะถูกต้อง เพราะอักษร บ ในภาษาบาลีไม่มี หรือเมื่อเจอคำว่า ทกุฉิณ ก็สามารถบอกได้ทันทีว่า ไม่ใช่ภาษาบาลี เพราะอักษร ช ในภาษาบาลีไม่มี เป็นต้น

อักษรในภาษาบาลีมี ๒ ประเภท คือ

๑. สระมี ๘ ตัวคือ อ อา อิ อี อุ ฌ เอ โอ
๒. พยัญชนะ มี ๓๓ ตัว แบ่งเป็นหมวดๆ ตามแหล่งที่เกิดเสียง เรียกว่า วรรค โดยเรียกชื่อตามอักษรตัวหน้า คือ

ก*	ข	ค	ฌ	ง	เรียกว่า ก วรรณ
จ	ฉ	ช	ฌ	ญ	เรียกว่า จ วรรณ (ฌ ไม่มีฐานล่าง)
ฎ	ฏ	ท	ฒ	ณ	เรียกว่า ฎ วรรณ (จ ไม่มีฐานล่าง)
ด	ถ	ท	ธ	น	เรียกว่า ด วรรณ
ป	ผ	ฟ	ภ	ม	เรียกว่า ป วรรณ
ย	ร	ล	ว	ส	ห พ *

(นิคคหิต) รวม ๘ ตัว เรียกว่า

อ วรรณ คือไม่จัดเป็นหมวดหมู่เหมือน ๕ วรรณข้างต้น

ดังนั้น หากนักเรียนพบภาษาบาลีที่มีสระและพยัญชนะนอกเหนือไปจากนี้ก็จะสามารถวินิจฉัยได้ว่า อาจเขียนผิดหรือไม่ใช่ภาษาบาลี

ในชั้นนี้ กำหนดให้นักเรียนทบทวนฝึกอ่านภาษาบาลีดังต่อไปนี้

๑. อารธนาศีล

มยํ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทฺติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

๒. คำสมาทานศีล

ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
 อทินฺนาทนา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
 กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
 มุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
 สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฏาณา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

๓. คำอารธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏฺิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
 สพฺพทฺกุขวินาสาย ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ.
 วิปตฺติปฏฺิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
 สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ.
 วิปตฺติปฏฺิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
 สพฺพโรคฺวินาสาย ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ.

๔. คำกรวดน้ำ

อิทํ โน ฌาตินํ โหตุ สุขิตา โหนตุ ฌาตโย

* อักษร ก-พ ให้อ่านออกเสียงเป็น สระ อะ ไม่ออกเสียงเป็น สระ ออ

๕. คำถวายเป็นสังฆทาน

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิกุณฺหาตุ อมฺหากํ ที่มรตฺตํ หิตาย สุขาย.

๖. พุทธศาสนสุภาษิต

- สุตฺตสฺส ลภเต ปญฺญํ
- ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
- อติตํ นานฺวาคเมยฺย

ประเด็นอภิปราย

- “การอ่านภาษาบาลีได้ ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตัวอักษรของภาษาบาลีก็ได้ เพียงแต่รู้หลักการอ่านก็เพียงพอแล้ว” นักเรียนมีความคิดเห็นในประเด็นนี้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับอักษรในภาษาบาลีเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่และหลักการชอณพยัญชนะ รวมทั้งหลักในการนำมาใช้ในภาษาไทยในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก็จะทำให้นักเรียนเข้าใจและสังเกตคำภาษาบาลีได้ง่ายขึ้น เช่น คำว่า ทิฐิ และทิวฐิ นักเรียนจะสามารถแยกได้ว่าคำใดเป็นคำบาลี คำใดเป็นคำที่นำมาใช้ในภาษาไทย เป็นต้น

๒. เขียนป้ายนิเทศอักษรในภาษาบาลีทั้งสระและพยัญชนะติดไว้บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของห้องก็จะทำให้จดจำได้แม่นยำยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การรู้อักษรในภาษาบาลีนอกจากจะช่วยให้เรียนอ่านภาษาบาลีได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้นักเรียนมีความรู้ความเชี่ยวชาญในภาษาไทยมากยิ่งขึ้น ทั้งในการเขียนและการอ่าน

คำถาม

๑. คำต่อไปนี้มีคำใดบ้างเป็นภาษาบาลีและเขียนเป็นภาษาบาลี

๑.๑ ไศกั	๑.๖ สุขติ
๑.๒ สุหฤท	๑.๗ ไศจิ
๑.๓ สูโร	๑.๘ โสณิ
๑.๔ อุบาสโก	๑.๙ เสาจติ
๑.๕ สุภาสิต	๑.๑๐ ธนปติ

๒. จงอ่านคำต่อไปนี้นี้เป็นภาษาบาลีทั้ง ๒ แบบ

๒.๑ ธมมสภา

๒.๒ ปัสสกูลจีวรานิ

๒.๓ ที่ปฐุปปุผวร

๒.๔ เตปิฏกคณณ

๒.๕ ปณณรสี

๓. จงเขียนคำภาษาบาลีในข้อ ๒ เป็นภาษาบาลีสะกดแบบไทย เช่น พุทฺโธ = พุทโธ

๕.๒ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

๑. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไว้ การศึกษาพระไตรปิฎกจึงถือว่าเป็นการศึกษาจากแม่บทของคัมภีร์อื่น ๆ ของพระพุทธศาสนา

๒. การศึกษาพระไตรปิฎกจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้อง มีความคิดเห็นและปฏิบัติถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา จะทำให้ได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ

๓. การศึกษาพระไตรปิฎกแต่ละปิฎกก่อให้เกิดประโยชน์ครอบคลุมทุกด้านของการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ

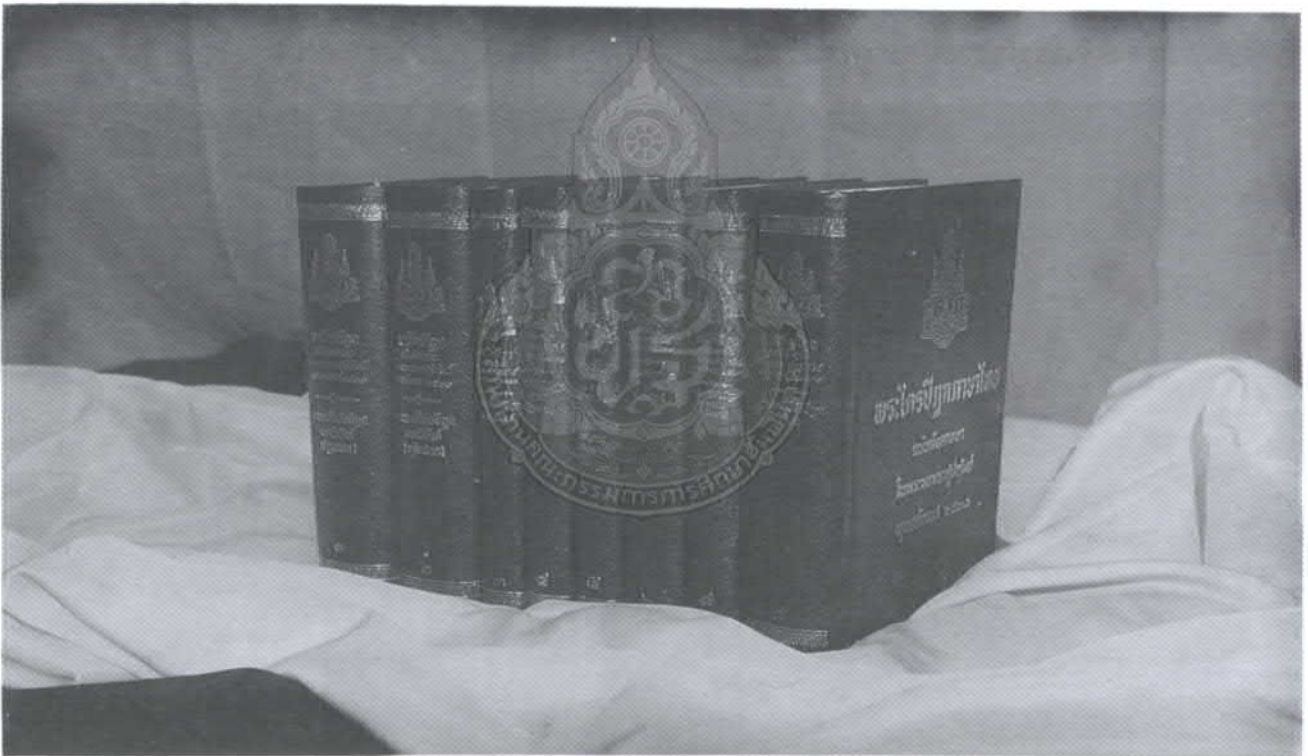
จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาพระไตรปิฎก มีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมากยิ่งขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก

ดังที่นักเรียนเคยทราบมาแล้วว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่จารึกหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไว้ โดยแบ่งเป็น ๓ หมวดตามลักษณะเนื้อหา เรียกว่า ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ดังนั้น การศึกษาพระไตรปิฎก นักเรียนย่อมได้รับผลของการศึกษาเป็นอันดับแรกก็คือ การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างต้องแท้ตามหลัก

พระพุทธศาสนามากที่สุด เนื่องจากพระไตรปิฎกถือเป็นคัมภีร์ที่เป็นต้นแบบและเป็นแม่บทของคัมภีร์ทุกชนิดในพระพุทธศาสนา การอธิบายความหรือตีความหัวข้อธรรมใด ๆ จะต้องอาศัยคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีให้ขัดแย้งกับพระไตรปิฎก ข้อความใดที่ขัดแย้งจะถือว่ามีความผิดพลาดคลาดเคลื่อน เมื่อนักเรียนศึกษาพระไตรปิฎกจึงทำให้เกิดความมั่นใจในหลักธรรมหรือข้อความที่ศึกษานั้นว่าเป็นพุทธธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากสมัยพระพุทธเจ้าจริง ๆ ดังนั้น เมื่อนักเรียนศึกษาข้อความธรรมะจากหนังสือธรรมะหรือคัมภีร์ใด ๆ ก็ตาม หากมีความสงสัยว่าจะมีความถูกต้องหรือไม่ ข้อความที่แท้จริงเป็นอย่างไร นักเรียนก็สามารถตรวจสอบได้จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ถ้ามีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกก็สามารถเชื่อถือและนำไปอ้างอิงได้ แต่ถ้ามีความแตกต่างกันก็ต้องยึดคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเกณฑ์ไว้ก่อนดังกล่าวแล้ว

ประโยชน์ที่นักเรียนจะพึงได้อันดับต่อไปจากการศึกษาพระไตรปิฎกก็คือ การมีความเห็นถูกต้องและปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องนั่นเอง ส่วนผลอีกประการหนึ่งที่นักเรียนจะได้รับซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาคือ การได้รับผลที่จะเกิดขึ้นอย่างเต็มที่ไม่ว่าบวรพร่อง เช่น การเจริญเมตตาที่ถูกต้องก็จะทำให้มีจิตใจและร่างกายผ่องใสเป็นที่รักของคนทั่วไป เป็นต้น ซึ่งหากเราไม่มีความรู้ในหลักการแผ่เมตตาอย่างถูกต้องก็จะทำให้ปฏิบัติอย่างผิด ๆ และส่งผลต่อไปคือ การได้รับผลของการแผ่เมตตาน้อยหรือไม่ได้รับผลเลย

หนึ่ง ผลที่เกิดจากการศึกษาพระไตรปิฎกในภาพรวมก็คือ การมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง และได้รับผลของการปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามสมควรแก่การปฏิบัติ แต่เมื่อแยกพิจารณาในแต่ละปิฎกแล้ว ผลที่เกิดขึ้นย่อมแตกต่างกันไปตามปิฎกที่ศึกษาดังนี้

พระวินัยปิฎก ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกตั้งแต่เล่ม ๑ ถึงเล่ม ๘ มีเนื้อหาแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกทำความเข้าใจภาพรวมดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยเรื่องศีลหรือข้อปฏิบัติของภิกษุและภิกษุณี พร้อมทั้งบทลงโทษหนักบ้างเบาบ้างตามความผิด เช่น ห้ามพระภิกษุฆ่ามนุษย์และสัตว์ ห้ามพระภิกษุลักทรัพย์ เป็นต้น การศึกษาในกลุ่มนี้จะช่วยให้เราทราบว่าพระภิกษุทำอะไรได้ ทำสิ่งใดไม่ได้ เพื่อเราจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ในปวารณาถวายพระแทนปัจจัยก็เนื่องจากข้อบัญญัติที่ห้ามพระภิกษุรับเงินและทอง การประเคนของพระ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องพิธีและระเบียบปฏิบัติของพระภิกษุในพิธีนั้น บางส่วนจะมีความคาบเกี่ยวกับกับกลุ่มที่ ๑ เช่น การอุปสมบท อุโบสถ การจำพรรษา การปวารณา การสวดปาฏิโมกข์ กฐิน การทำจีวร เกสัช การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ระเบียบพิธีต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลเป็นข้อปฏิบัติในศาสนพิธีทั้งหมดที่นักเรียนได้ศึกษามาแล้ว เช่น การถวายผ้ากฐิน การถวายผ้าจำนำพรรษา การนิมนต์พระในพิธีอุปสมบท เป็นต้น การศึกษากลุ่มนี้จะทำให้เราทราบถึงระเบียบพิธี สามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

กลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปไม่เกี่ยวกับวินัยหรือศาสนพิธีใด ๆ เช่น ประวัติของพระพุทธศาสนา การสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ พุทธประวัติบางตอน เป็นต้น การศึกษาเนื้อหาในกลุ่มนี้จะช่วยให้เรารู้และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและประวัติพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี เนื้อหาทั้ง ๓ กลุ่มนี้ ก็ได้แยกกันอย่างชัดเจนด้วยจำนวนเล่ม ลำดับกลุ่มหรือเนื้อหา เพราะบางเล่มอาจมีเนื้อหาเพียงกลุ่มเดียวล้วน ๆ แต่บางเล่มก็มีเนื้อหาครบทั้ง ๓ กลุ่มหรือ ๒ กลุ่ม

พระสุตตันตปิฎก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระสูตร มี ๒๕ เล่ม ตั้งแต่เล่มที่ ๔ ถึงเล่มที่ ๓๓ เนื้อหาของพระสูตรส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสพระภิกษุ บุคคลหรือกลุ่มคน ในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ หมวดธรรมทุกหมวด เช่น ทิศ ๖ อริยสัจ ๔ ที่นักเรียนศึกษา หลักการของพระพุทธศาสนา เรื่องราวของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกล้วนอยู่ในพระสูตรทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีหลักคำสอนของพระเถระ พระเถรี เทวดา เป็นต้น ก็ถูกรวบรวมไว้ในพระสูตรเช่นกัน

เนื้อหาในพระสูตรตันตปิฎกจะถูกนำมาเผยแพร่มากกว่าปิฎกอื่น ๆ เพราะเป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับทุกคน มีเนื้อหาสาระเข้าใจง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การศึกษาพระสูตรจึงทำให้นักเรียนมีความรู้อย่างกว้างขวางในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้มาก นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้วิเคราะห์หลักธรรม คำอธิบายธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์หรือหนังสืออื่น ๆ ได้ว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่

พระอภิธรรมปิฎก มี ๑๒ เล่ม ตั้งแต่เล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕ เนื้อหาสาระในพระอภิธรรมปิฎกจะมีความแตกต่างจากปิฎกอื่น ๆ คือ กล่าวถึงสภาวะธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคล สัตว์ หรือสถานที่ใด ๆ จึงไม่ได้กล่าวถึงคน สัตว์ หรือสถานที่ ในพระอภิธรรมปิฎก เช่น จิต แต่ละดวงจะเป็นอย่างไรเมื่อประกอบกับเจตสิกดวงนั้นดวงนี้ กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกถุทธธรรม เป็นต้น เนื้อหาสาระส่วนนี้จะมีความละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง การศึกษาจะต้องอาศัยพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาพอสมควรจึงจะเข้าใจง่าย ดังนั้น การศึกษาพระอภิธรรมจึงไม่ค่อยแพร่หลายเท่าใดนัก นิยมศึกษาเฉพาะบางแห่งเท่านั้น แต่ผลของการศึกษาจะทำให้มีความรู้เกี่ยวกับสภาวะของงานและสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติระดับสูง ๆ ขึ้นไปเช่นเดียวกับปิฎกอื่น ๆ

อย่างไรก็ดี แม้การศึกษาพระไตรปิฎกจะก่อให้เกิดผลแก่ผู้ศึกษาต่าง ๆ กันตามลักษณะเนื้อหาของแต่ละปิฎก แต่ภาพรวมของการศึกษาแล้วนำมาปฏิบัติก็คือ ผู้ศึกษาสามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมแก่การเป็นชาวพุทธที่ดี เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็นทั่วไป นอกเหนือจากความ สุข ความสบายทั้งร่างกายและจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต่อนั้น

ประเด็นอภิปราย

- หากให้นักเรียนเลือกศึกษาพระไตรปิฎกเพียงปิฎกใดปิฎกหนึ่ง นักเรียนจะเลือกศึกษาปิฎกใด เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- ปิฎกใดสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้มากที่สุด เพราะเหตุใด
- ปัจจุบัน คัมภีร์พระไตรปิฎกตามวัดหรือห้องสมุดมักจะถูกเก็บใส่ตู้ปิดกุญแจไว้อย่างดี นักเรียนด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรแบ่งกลุ่มกันจัดทำสารบัญพระไตรปิฎกฉบับย่อแต่ละเล่ม หรืออาจจัดทำดัชนีเนื้อหาพระไตรปิฎกแต่ละเล่ม เพื่อความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป

๒. นักเรียนควรรหาโอกาสศึกษาพระไตรปิฎกแต่ละปิฎก โดยทำรายงานการศึกษา ค้นคว้าจัดทำเป็นนิทรรศการติดไว้ในห้องเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนกันศึกษาก็จะทำให้นักเรียนมีความ แดกดันยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

เนื้อหาสาระในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก จะมีประโยชน์เป็นอย่างมากในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากปิฎกทั้งสองมีความยาว ถึง ๓๓ เล่ม การศึกษาทั้งหมดจะต้องใช้เวลาเป็นอย่างมาก ดังนั้น นักเรียนควรเลือกศึกษาเฉพาะ เรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นแก่การดำเนินชีวิตในเบื้องต้นก่อนแล้วจึงศึกษาเรื่องอื่น ๆ ที่เหลือ โดย พิจารณาคัดเลือกเรื่องที่สนใจจากดัชนีพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกฉบับย่อ หรือสารบัญญหนังสือ พระไตรปิฎก จะทำให้การศึกษาค้นคว้าเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่เสียเวลา

คำถาม

๑. การศึกษาพระไตรปิฎกแต่ละปิฎก เกิดประโยชน์ต่อนักเรียนอย่างไรบ้าง
๒. ข้อความหรือหลักคำสอนต่อไปนี้ก่อให้เกิดระเบียบปฏิบัติหรือประเพณีของชาวพุทธ ในปัจจุบันอย่างไรบ้าง

ตัวอย่าง

ข้อ ๐ ห้ามพระภิกษุรับเงินและทอง ทำให้เกิดระเบียบคือ การถวายใบปวารณา แทนปัจจัยและการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด

๑. ห้ามพระภิกษุจับต้องกายหญิง
๒. ผู้ที่ตายไปแล้วสามารถได้รับส่วนบุญ
๓. การถวายส่วนที่เลิศแก่พระสงฆ์จะได้บุญมาก
๔. ก่อนเข้าพรรษา ๑ เดือนภิกษุสามารถรับผ้าอาบน้ำฝนได้
๕. ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ ภิกษุสามารถแสวงหาผ้ามา ทำผ้ากฐินได้

๕.๓ ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกที่กำหนดให้ศึกษาเป็นข้อความในพระสูตรตันตปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเป็นบุคลาธิษฐาน เข้าใจได้ง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระไตรปิฎก มีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกยิ่งขึ้น
๒. มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษา สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างเหมาะสม

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

แม้พระไตรปิฎกจะแบ่งเป็น ๓ หมวด คือ พระวินัยปิฎก พระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก แต่พระวินัยปิฎกส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อบัญญัติทางพระวินัยของพระภิกษุและภิกษุณี ส่วนอภิธรรมปิฎกก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาวะธรรมล้วน ๆ ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูงเข้าใจยาก ปิฎกทั้งสองจึงไม่ถูกนำมาเผยแพร่มากนัก คงมีแต่พระสูตรตันตปิฎกซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นบุคลาธิษฐาน คือตรัสแสดงโดยยกบุคคล สถานที่ สิ่งของเข้ามาเกี่ยวข้องให้เป็นเรื่องราวเท่านั้น ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคลมากที่สุด พระสูตรตันตปิฎกจึงเป็นแหล่งรวมเรื่องราวต่าง ๆ ที่นักเรียนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แม้เหตุการณ์และหัวข้อธรรมต่าง ๆ ที่ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกจะเกิดขึ้นเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้วก็ตาม

ข้อความที่ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎกจะเป็นข้อความที่พระพุทธองค์ทรงชี้แจงหรืออธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลแล้วสรุปเป็นหลักการ คำสอน คำเตือนสติ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ส่วนการนำมาให้นักเรียนศึกษานี้จะพยายามสรุปสำนวนให้ใกล้เคียงกับจำนวนในพระไตรปิฎก เพื่อให้นักเรียนเกิดความเคยชินกับสำนวน เมื่อไปศึกษาพระไตรปิฎกจริง ๆ ก็จะสามารถเข้าใจได้ง่าย ไม่หลงประเด็น

ให้นักเรียนเลือกศึกษาเพียง ๑ เรื่องต่อไปนี้

๑) ขฎิลสูตร*

ในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารบุพพาราม เมืองสาวัตถี เย็นวันหนึ่ง ขณะที่พระองค์ทรงประทับนั่งที่ขุมประตูลหลังจากที่ทรงพักผ่อนพระอิริยาบถแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศล เจ้าเมืองสาวัตถีได้เข้ามาเฝ้าพระองค์ ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วประทับนั่งอยู่

ขณะนั้นเอง ได้มีหมูนักบวชประเภทต่าง ๆ หมูละ ๗ คน คือ ขฎิล นิครนถ์ อเจลก เอกสาฎกนิครนถ์ และปริพาชก วัชชนและเลียบยาวรุงรัง ถือบริจารเดินผ่านไปในที่ไมไกลจากที่ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ทันใดนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลุกจากที่ประทับ ทรงทำพระภูษา เฉลียงพระอังสา ทรงจรดพระชานุเบื้องขวา ณ พื้นดิน ประนมกรไปทางนักบวชเหล่านั้นแล้วทรง ประกาศพระนาม ๓ ครั้งว่า “ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล”

เมื่อนักบวชเหล่านั้นผ่านไป พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้เสด็จกลับมาถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วประทับ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกนักบวชเหล่านั้น คงเป็นพระอรหันต์หรือได้บรรลุอรหัตตมรรคองค์ใดองค์หนึ่งในโลก”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์ยังทรงเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน บริโภค กาม บรรทมเบียดพระโอรสและพระชายา ทากระแจะจันทร์ที่นำมาจากแคว้นกาสิ ทรงมาลา ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยังยินดีเงินและทอง จึงยากที่จะรู้ว่าคนพวกนี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่”

“มหาบพิตร คีล (ความประพฤติกายและวาจา) จะพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน ก็คีลนั้นจะพึงรู้ได้ด้วยการกลนาน มิใช่ด้วยการเล็กน้อย ผู้สนใจจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่สนใจก็ไม่รู้ ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่มีปัญญาก็ไม่รู้”

“มหาบพิตร ความสะอาด (บริสุทธิ์) พึงรู้ได้ด้วยการทำงาน ก็ความสะอาดนั้นจะ พึงรู้ได้ด้วยการกลนาน มิใช่ด้วยการเล็กน้อย ผู้สนใจจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่สนใจก็ไม่รู้ ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่มีปัญญาก็ไม่รู้”

“มหาบพิตร กำลังใจพึงรู้ได้ในคราวมีอันตราย ก็กำลังใจนั้นจะพึงรู้ได้ด้วยการกลนาน มิใช่ด้วยการเล็กน้อย ผู้สนใจจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่สนใจก็ไม่รู้ ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่มีปัญญาก็ไม่รู้”

“มหาบพิตร ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา ก็ปัญญานั้นจะพึงรู้ได้ด้วยการกลนาน มิใช่ด้วยการเล็กน้อย ผู้สนใจจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่สนใจก็ไม่รู้ ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่มีปัญญาก็ไม่รู้”

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงชื่นชมในพระดำรัสของพระพุทธเจ้าแล้วตรัสว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นักบวชเหล่านั้นเป็นคนของหม่อมฉัน (เดิม) เป็นจารบุรุษ คอยสืบข่าวลับ เทียวสอดแนมไปในชนบทแล้วกลับมารายงานให้ข้าพระองค์ทราบ บัดนี้ คนเหล่านั้น

* พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๔ ข้อ ๑๒๒ หน้า ๑๓๔-๑๓๖ (ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. ๒๕๓๐)

ชำระล้างธุลีนั้นแล้ว อาบน้ำประเทืองผิวเป็นอย่างดี โทนผมและหวดนุ่งห่มผ้าขาว เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ อย่าง บำรุงข้าพระองค์ด้วย”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ผู้ที่เกิดมาดี ไม่ควรไว้วางใจใคร เพราะผิวพรรณและรูปร่าง ไม่ควรไว้วางใจ เพราะการเห็นกันเพียงครู่เดียว เพราะนักบวชผู้ไม่สำรวม (กาย วาจา ใจ) ทั้งหลายที่เร่ร่อนไปในโลกนี้ ด้วยบริวารของนักบวชผู้สำรวมดีแล้ว เปรียบเหมือนกุนทล (ตุ้มหู) ดินและมาสกโลหะ (เงินโลหะ) หุ้มด้วยทองคำปลอมไว้ คนทั้งหลายช้อนความไม่บริสุทธิ์ไว้ภายใน อวดความดีไว้ภายนอก แวดล้อมด้วยบริวาร ท่องเที่ยวไปในโลก (มีอยู่มากมาย)”

๒) ปโตทสูตร*

พระสูตรนี้เป็นสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระภิกษุโดยเปรียบเทียบถึงม้าอาชาไนย (ม้าที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้ว) ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าอาชาไนย ๔ ประเภท มีปรากฏอยู่ในโลกนี้ คือ

๑. ม้าอาชาไนยบางตัว พอเห็นเงาประดักเข้าก็สลดสังเวช (รู้สึกตัว) ว่า วันนี้ นายสารถีผู้ฝึกม้าจะให้เราทำเหตุอะไรหนอ เราจะตอบแทน (แสดงออก) อย่างไร

๒. ม้าอาชาไนยบางตัว แม้เห็นเงาประดักก็ยังไม่สลดสังเวช แต่เมื่อถูกแทงด้วยประดักที่ขุมขนจึงถึงความสลดสังเวช (รู้สึกตัว) ว่า วันนี้ นายสารถีผู้ฝึกม้าจะให้เราทำเหตุอะไรหนอ เราจะตอบแทน (แสดงออก) อย่างไร

๓. ม้าอาชาไนยบางตัว แม้จะเห็นเงาประดักและแม้จะถูกแทงด้วยประดักที่ขุมขนก็ยังไม่สลดสังเวช แต่เมื่อถูกแทงด้วยประดักถึงผิวหนัง (เนื้อ) จึงถึงความสลดสังเวชว่า วันนี้ นายสารถีผู้ฝึกม้าจะให้เราทำเหตุอะไรหนอ เราจะตอบแทนเขาอย่างไร

๔. ม้าอาชาไนยบางตัว แม้เห็นเงาประดัก แม้ถูกแทงด้วยประดักที่ขุมขน และแม้จะถูกแทงด้วยประดักถึงผิวหนัง (เนื้อ) ก็ไม่เกิดความสลดสังเวช แต่เมื่อถูกแทงด้วยประดักถึงกระดูกจึงเกิดความสลดสังเวชว่า วันนี้ นายสารถีผู้ฝึกม้าจะให้เราทำเหตุอะไรหนอ เราจะตอบแทนอย่างไร”

“ภิกษุทั้งหลาย บุรุษอาชาไนย (คนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว) ๔ ประเภท ก็มีปรากฏอยู่ในโลก (เช่นเดียวกับม้าอาชาไนย) คือ

๑. บุรุษอาชาไนยบางคน ได้ฟังว่าในบ้านหรือหมู่บ้านโน้น มีหญิงหรือชายที่ถึงความทุกข์หรือตาย ยอมถึงความสลดสังเวชใจ แล้วตั้งความเพียรไว้โดยแยบคาย มีใจเด็ดเดี่ยว

* พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๑ ข้อ ๑๑๓ หน้า ๑๕๕-๑๕๘ (ฉบับพิมพ์ปี ๒๕๓๐)

ทำให้แจ้งปรมสัจจะ (ความจริงสูงสุด) ด้วยนามกาย เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา เหมือนม้าอาชาไนยที่เห็นประทัดแล้วเกิดความสลดสังเวช ฉะนั้น

๒. บุรุษอาชาไนยบางคน ไม่ได้ฟังว่า ในบ้านหรือหมู่บ้านโน้นมีหญิงหรือชาย ที่ถึงความทุกข์หรือตาย แต่เห็นหญิงหรือชายที่ถึงความทุกข์หรือตายด้วยตนเอง จึงถึงความสลดสังเวชใจ แล้วตั้งความเพียรไว้โดยแยบคาย มีใจเด็ดเดี่ยว ทำให้แจ้งปรมสัจจะด้วยนามกาย เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา เหมือนม้าอาชาไนยที่ถูกแทงด้วยประทัดที่ชุมชนแล้วเกิดความสลดสังเวช ฉะนั้น

๓. บุรุษอาชาไนยบางคน ไม่ได้ฟังว่า ในบ้านหรือหมู่บ้านโน้น มีหญิงหรือชาย ที่ถึงความทุกข์หรือตาย และตนเองก็ไม่ได้เห็นหญิงหรือชายที่ถึงความทุกข์หรือตาย แต่ญาติหรือพี่น้องร่วมสายเลือดของเขาถึงความทุกข์หรือตาย จึงถึงความสลดสังเวชใจ แล้วถึงความเพียรไว้โดยแยบคาย มีใจเด็ดเดี่ยว ทำให้แจ้งปรมสัจจะด้วยนามกาย เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา เหมือนม้าอาชาไนยที่ถูกแทงผิวหนังแล้วจึงสลดสังเวช ฉะนั้น

๔. บุรุษอาชาไนยบางคน ไม่ได้ฟังว่า ในบ้านหรือหมู่บ้านโน้น มีหญิงหรือชาย ที่ถึงความทุกข์หรือตาย ไม่ได้เห็นหญิงหรือชายที่ถึงความทุกข์หรือตาย ทั้งญาติหรือพี่น้องร่วมสายเลือดของเขาก็ไม่ได้ถึงความทุกข์หรือตาย แต่ตัวเขาเองถูกความเจ็บปวด (ทุกข์เวทนา) อย่างแรงกล้าครอบงำ แทะจะเอาชีวิตไม่รอด จึงถึงความสลดสังเวชใจ แล้วเริ่มตั้งความเพียรไว้โดยแยบคาย มีใจเด็ดเดี่ยว ทำให้แจ้งปรมสัจจะด้วยนามกาย เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา เหมือนม้าอาชาไนยที่ถูกแทงด้วยประทัดถึงกระดูกแล้วจึงเกิดความสลดสังเวช ฉะนั้น”

๓) ธัมมิกสูตร*

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมสอนพระภิกษุเกี่ยวกับประเภทของผู้ที่เป็นธรรมกถึก (ผู้กล่าวธรรม, ผู้สอนธรรมแก่ผู้อื่น) ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมกถึกมี ๔ จำพวก คือ

๑. ธรรมกถึกบางคน กล่าวธรรมน้อยและไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ทั้งบริษัท (กลุ่มชน/กลุ่มคนที่ฟัง) ก็เป็นผู้ไม่ฉลาดต่อประโยชน์และสิ่งมิใช่ประโยชน์ ธรรมกถึกนี้ก็ชื่อว่า เป็นธรรมกถึกสำหรับบริษัทเช่นนี้

๒. ธรรมกถึกบางคน กล่าวธรรมน้อยและประกอบด้วยประโยชน์ ทั้งบริษัทก็เป็นผู้ฉลาดต่อประโยชน์และสิ่งมิใช่ประโยชน์ ธรรมกถึกนี้ก็ชื่อว่า เป็นธรรมกถึกสำหรับบริษัทเช่นนี้

๓. ธรรมกถึกบางคน กล่าวธรรมมากแต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ทั้งบริษัทก็เป็นผู้ไม่ฉลาดต่อประโยชน์และสิ่งมิใช่ประโยชน์ ธรรมกถึกนี้ก็ชื่อว่า เป็นธรรมกถึกสำหรับบริษัทเช่นนี้

* พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๑ ข้อ ๑๓๔ หน้า ๑๔๐ (ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. ๒๕๓๐)

๔. ธรรมกถึกบางคน กล่าวธรรมมากและประกอบด้วยประโยชน์ ทั้งบริษัท ก็เป็นผู้ฉลาดต่อประโยชน์และสิ่งมิใช่ประโยชน์ ธรรมกถึกนี้ก็ชื่อว่า เป็นธรรมกถึกสำหรับบริษัท เช่นนี้

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมกถึกมี ๔ ประเภทนี้แล”

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนเลือกอภิปรายในประเด็นที่ตรงกับข้อความที่เลือกศึกษา

๑. ขมูลสูตร

๑.๑ ภาสิตที่ว่า “ถบคนให้ดูหน้า ชื้อผ้าให้ดูเนื้อ” มีความขัดแย้งหรือสอดคล้องกับข้อความในสูตรนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

๑.๒ หากนักเรียนจะติดต่อหรือคบหากับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะใช้ความรู้ที่ศึกษาในสูตรนี้ไปประยุกต์ใช้ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด จงอภิปราย

๒. ตโปทสูตร

๒.๑ บุรุษอาชาไนยประเภทใดจะมีความสุขมากกว่าผู้อื่น เพราะเหตุใด จงอภิปราย

๒.๒ ข้อความในสูตรนี้ สอดคล้องกับชีวิตคนในปัจจุบันหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

๓. ธัมมิกสูตร

ผู้กล่าวธรรมประเภทใดเหมาะที่จะกล่าวธรรมหรือสั่งสอนธรรมแก่นักเรียน เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสศึกษาพระไตรปิฎกเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระสุตตันตปิฎก หรืออาจแบ่งกลุ่มศึกษาตามความสนใจก็ได้

๒. นักเรียนควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบว่า ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกที่นักเรียนเลือกศึกษามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับธรรมะและสุภาษิตไทยที่นักเรียนเคยศึกษามากบ้างหรือไม่ ก็จะช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจแตกฉานในเรื่องที่ศึกษามากยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกที่กำหนดให้ศึกษาทั้ง ๓ เรื่องนี้มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียนตลอดเวลา เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการพิจารณาบุคคลที่เราเกี่ยวข้อง

การพิจารณาชีวิต และการเลือกรับฟังธรรมหรือคำสอนต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้น แม้นักเรียนจะเลือกศึกษาเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามที่กำหนด แต่ก็สามารถที่จะศึกษาเรื่องอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ ก็จะทำให้ นักเรียนมีความรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น

คำถาม

๑. ขณิณสูตร

- ๑.๑ นักเรียนพบใครครั้งแรกจะบอกว่าเขาเป็นดีหรือไม่ดีได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- ๑.๒ เพราะเหตุใด การทำงานจึงเป็นเครื่องวัดความสะอาดบริสุทธิ์ของคน
- ๑.๓ องค์ประกอบที่ทำให้เรารู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือคนใดคนหนึ่งตามสูตรนี้มีอะไรบ้าง

๒. ตโปทสูตร

- ๒.๑ พระสูตรนี้มุ่งสอนเรื่องใดบ้าง
- ๒.๒ ระดับความสลดสังเวชใจมีเท่าไร อะไรบ้าง

๓. ธัมมิกสูตร

- ๓.๑ “น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง” ตรงกับบุคคลประเภทใด
- ๓.๒ สุภาสิตหรือคำพึงเพียรไทยที่สอดคล้องกับพระสูตรนี้มีอะไรบ้าง

๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนาเน้นการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น ยกย่องปัญญาเป็นแสงสว่างยิ่งกว่าแสงสว่างใด ๆ ในโลก เน้นให้ใช้ปัญญาอยู่กับสิ่งที่ปัจจุบันไม่หมกมุ่นอยู่กับอดีตหรืออนาคตมากเกินไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของปัญญาตามนัยแห่งพุทธศาสนสุภาษิต สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

พุทธศาสนสุภาษิต

ให้นักเรียนเลือกศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตเพียง ๑ เรื่อง จากพุทธศาสนสุภาษิตต่อไปนี้

๑) สุตสฺสํ ธมฺมเต ปณฺณํ (ตั้งใจฟังย่อมได้ปัญญา)

การฟังเป็นวิธีการรับรู้โลกภายนอกอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นสาเหตุประการสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้หรือปัญญาที่เรียกว่า สุตมยปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาระดับพื้นฐานของปัญญาในระดับสูง ๆ ขึ้นไปคือ จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา และอาจกล่าวได้ว่า การฟังเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เราใช้มากที่สุด เพราะในวันหนึ่ง ๆ บางครั้งเราไม่ได้อ่านหนังสือแต่จะได้ยินเสียงต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา หรือในบางคราวเราหลับตาลงแต่หูก็ยังได้ยินเสียงอยู่ดี

อย่างไรก็ดี การฟังนั้นมิใช่จะก่อให้เกิดปัญญาเสมอไป จะต้องมียุทธ์ประกอบสำคัญคือ ความสนใจและความตั้งใจฟัง ปัญญาจึงจะเกิดขึ้นได้ ความตั้งใจฟังคือการตั้งใจจดจ่ออยู่กับเรื่องที่ได้ฟัง ไม่คิดฟุ้งซ่านถึงเรื่องอื่น ๆ นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์คือความรู้แก่ผู้ฟังเองแล้วยังเป็นการให้เกียรติแก่สถานที่และผู้พูดอันเป็นมารยาทที่ดีของผู้ฟังอีกด้วย

วิธีฟังที่ถูกต้องคือ การตั้งใจจดจ่ออยู่กับเรื่องที่ได้ฟัง ส่งกระแสจิตไปตามเรื่องที่ฟัง พร้อมทั้งพิจารณาเหตุและผลความเหมาะสมถูกต้อง ในส่วนของร่างกาย ไม่ควรแสดงกิริยาดูหมิ่นเหยียดหยามผู้พูด ไม่พูดแทรกในระหว่างแสดงความคิดเห็น ไม่ทำอะไร ๆ อันเป็นการรบกวนการฟังของผู้อื่นเช่น คุยกัน แสดงความชื่นชมด้วยการปรบมือ เป็นต้น เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมเกิดผลแก่ผู้ฟังคือ อาจได้ยินได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง หรือหากเป็นเรื่องที่เคยได้ฟังมาแล้วก็จะทำให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นมากยิ่งขึ้น

๒) ปณฺญา โลกสฺมि ปชฺโชโต (ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก)

แสงสว่างใด ๆ ในโลกนี้ มีประโยชน์ต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เรามองเห็นและรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ไม่ว่าแสงนั้นจะเป็นแสงสว่างของไฟ แสงพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ก็ตาม หากโลกนี้ปราศจากแสงต่าง ๆ เหล่านี้ มนุษย์ก็จะเป็นเหมือนคนตาบอด เพราะแม้จะมีนัยน์ตาแต่ไม่สามารถจะเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ จะสังเกตได้จากเวลาที่เราเข้าไปในห้องที่มืดที่ไม่มีแสงสว่างรอดเข้าไปได้ เราก็จะไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายในห้องนั้น

ปัญญาของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน หากมนุษย์เกิดมามีอวัยวะครบถ้วนทุกอย่าง แต่ปราศจากปัญญา ก็จะเป็นอยู่อย่างมืดเคืองหรืออาจเอาชีวิตรอดไม่ได้ แม้จะมีทรัพย์มากก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ ทั้งความคิดที่ปราศจากปัญญาก็ไม่ผิดอะไรกับคนมีนัยน์ตาแต่มองอะไรไม่เป็น คนปราศจากปัญญาย่อมไม่รู้เหตุรู้ผล ไม่เห็นบาปบุญคุณโทษ ไม่สามารถวินิจฉัยความดีความชั่วได้ ปัญญาท่านผู้รู้จึงเปรียบเช่นกับแสงสว่างที่ส่องให้มนุษย์ได้รู้และผลิตสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมากมายในปัจจุบัน และเป็นแสงสว่างที่ส่องอยู่ทุกเวลา ทุกสถานที่ ไม่มีข้อจำกัดเหมือนแสงสว่างที่เกิด

จากไฟ พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ กล่าวคือ แสงสว่างจากไฟเป็นต้นจะส่องสว่างเฉพาะเวลา และเฉพาะสถานที่เท่านั้น เช่น พระอาทิตย์แม้จะให้ความสว่างแก่เราในกลางวัน แต่เมื่อถูกเมฆบัง หรือถึงเวลากลางคืน หรืออยู่ในห้องมืดที่ปิดกันแสงทั้งหมด แสงสว่างของพระอาทิตย์ก็จะมีน้อย หรือไม่มีเลย เป็นต้น ส่วนแสงสว่างคือปัญญานั้นสามารถใช้ได้ทุกที่และทุกโอกาส ดังนั้น ท่าน จึงกล่าวว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”

๓) อดีต นานวาคเมย (ไม่ควรคำนึงถึงอดีต)

พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ มีข้อความเต็มตามคำประพันธ์ คือ ไม่ควรคำนึงถึงอดีต ไม่ครุ่นคิดถึงอนาคต ควรพิจารณาแต่สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งหมายถึง ไม่ให้คำนึงถึงอดีตและอนาคตมากเกินไป มุ่งพิจารณาเฉพาะสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น เนื่องจาก

- อดีต คือ สิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ว่าสิ่งนั้นจะดีหรือไม่ดีก็จะมีลักษณะสำคัญคือ ไม่สามารถทำให้เป็นปัจจุบันหรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ได้ สิ่งที่เกิดขึ้นในปีที่แล้ว เดือนที่แล้ว วันที่แล้ว หรือชั่วโมงที่แล้วไม่อาจดึงกลับมาให้เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในครั้งก่อน ไม่สามารถที่จะแก้ไขให้ถูกต้องได้ จึงไม่ควรครุ่นคิดถึงให้มากนัก

- อนาคต คือ สิ่งที่ยังไม่มาถึง ยังไม่เกิดขึ้น เราไม่สามารถที่จะไปดึงมาให้เป็นปัจจุบันได้ เช่น เราไม่อาจจะนำวันพรุ่งนี้มาเป็นวันนี้ได้ หรือขณะที่เรามีอายุ ๑๖ ปีก็ไม่สามารถทำให้เรามีอายุ ๒๐ ปีในวันนี้ได้เช่นกัน จึงไม่ควรหมกมุ่นครุ่นคิดถึงเช่นกัน

- ปัจจุบัน คือ สิ่งที่กำลังเป็นอยู่ กำลังเกิดขึ้น เป็นความจริงที่เรา กำลังเผชิญอยู่ เราจะเป็นคนดีหรือเลว สุขหรือทุกข์ก็ขึ้นอยู่กับปัจจุบันนี้เท่านั้น

อย่างไรก็ดี พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้มีได้ห้ามให้คิดถึงอดีตและอนาคต เพียงแต่มีให้หมกมุ่นอยู่กับอดีตและอนาคตมากเกินไป เพราะเหตุผลดังกล่าวแล้ว อดีตและอนาคตควรจะนำมาคิดเพียงเพื่อเป็นบทเรียนและแนวทางปฏิบัติตนในปัจจุบันเท่านั้น โดยมุ่งทำปัจจุบันที่เป็นอยู่ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งเป็นข้อที่พระพุทธศาสนานับมากที่สุด

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนเลือกอภิปรายเพียง ๑ ประเด็นที่ตรงกับเรื่องที่เลือกศึกษา

- การฟังที่จะก่อให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง ควรจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง จงอภิปราย
- ปัญญาที่จัดเป็นแสงสว่างนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีใดบ้าง จงอภิปราย
- อดีตและอนาคตมีความสำคัญต่อบุคคลในปัจจุบันอย่างไร ตามนัยแห่งพุทธศาสนสุภาษิตเราควรปฏิบัติอย่างไรต่ออดีตและอนาคตนั้น

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรช่วยกันค้นคว้าพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับปัญญาจากแหล่งต่าง ๆ แล้วนำมาเขียนเป็นป้ายคำขวัญหรือป้ายนิเทศติดบริเวณห้องหรือบริเวณโรงเรียน
๒. นักเรียนอาจช่วยกันจัดกิจกรรมที่จะทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับปัญญามากยิ่งขึ้น เช่น การอภิปราย ได้ว่าที่ เขียนเรียงความ ประกวดแข่งขันตอบปัญหา เขียนคำขวัญ เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

พุทธศาสนสุภาษิตที่นำมาให้ศึกษาบางเรื่อง ถูกนำมาจากคำประพันธ์ซึ่งมีข้อความขยายหลายข้อความ แต่ตัดตอนมาเฉพาะข้อความที่สำคัญเท่านั้น ดังนั้น การศึกษาอาจจะต้องศึกษาทั้งหมดจึงจะสามารถเข้าใจความหมายของพุทธศาสนสุภาษิตบทนั้น ๆ ได้

แม้ในบทเรียนนี้จะกำหนดให้นักเรียนเลือกศึกษาเพียง ๑ เรื่อง นักเรียนอาจจะศึกษาเรื่องอื่น ๆ ที่เหลือด้วยก็จะทำให้เข้าใจเรื่องที่ศึกษาได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกเรื่อง

คำถาม

ให้นักเรียนเลือกตอบเพียง ๑ ข้อที่ตรงกับเรื่องที่เลือกศึกษา

๑. ประโยชน์ที่เกิดจากการฟังด้วยดีมีอะไรบ้าง
๒. เพราะเหตุใดแสงสว่างของปัญญาจึงดีกว่าแสงสว่างอื่น ๆ
๓. เพราะเหตุใด พระพุทธศาสนาจึงสอนมิให้หมกมุ่นครุ่นคิดอยู่กับอดีตและอนาคตมากเกินไป

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ภาษา เป็นสื่อสำคัญในการพูดและการเขียน อันเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้ใช้ภาษาซึ่งจะต้องใช้ให้ถูกต้องกับกาละ เทศะ และบุคคล โดยเฉพาะคำที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีถ้อยคำที่มาจากภาษาบาลีหรือคำที่ใช้เฉพาะ อันเป็นการแสดงถึงการเคารพยกย่อง หรือเป็นคำที่สื่อความเข้าใจในความมุ่งหมายได้ มีความไพเราะ เช่นคำว่า บัณฑิต ศรัทธา วันโกน เป็นต้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนรู้จักสังเกตและจดจำนำไปใช้ในการพูดและการเขียน มีความภูมิใจในตัวเองว่า “พูดเป็นภาษา” “รู้จักภาษา”

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

ภาษาพูด หรือภาษาเขียน ซึ่งใช้ในชีวิตประจำวัน ย่อมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับกาลเวลา สถานที่และผู้รับ เช่นคำว่า ประเคน หมายถึงการยกสิ่งของถวายพระสงฆ์สามเณร แต่บางครั้งก็นำไปใช้แสดงถึงอารมณ์ เช่น เดี่ยว...ประเคนเสียด้วยไม้คาน เป็นต้น จึงจำเป็นต้องศึกษาและนำไปใช้ให้ถูกต้อง

นักเรียนเคยเรียนคำศัพท์มาบ้างแล้ว จึงนำมาเสนอเป็นแนวทางศึกษาอีกเพียงส่วนหนึ่ง นักเรียนพึงเข้าใจว่ายังมีคำอีกมากที่จะต้องศึกษาและค้นคว้าต่อไป

คำศัพท์

ความหมาย

กัตถุชลี

การยกมือไหว้, กระพุ่มมือ

กรรมวิบากหรือวิบากกรรม

ผลของกรรม

กงเกวียนกำเกวียน

(คำอุปมา) เวนรสนองเวร กรรมสนองกรรม หรือทำแก่เขาอย่างไร เขาก็ทำแก่ตนอย่างนั้น

กุลบุตร-กุลธิดา

เด็กชาย, เด็กหญิง

ของสงฆ์

ของที่ถวายเป็นของวัด ของที่สงฆ์ใช้ร่วมกัน ของวัด

ขัดสมาธิ

(ขัด-สะ-หมาด) นั่งคุกเข่าทั้งสองข้างให้แบะลงที่พื้น แล้วเอาขาไขว้กันทับฝ่าเท้า

คัมภีรภาพ
ครูภักดิ์

คอระฆัง

เจ้ากู
ณษัตริย์

ชนกกรรม

ญาติสังกะ
เณรหน้าไฟ
เณรหางนาค

ความลึกซึ้ง สุขุมคัมภีรภาพ ความละเอียดลึกซึ้ง
ของที่ใช้ทนทาน เช่น ตู้ โต๊ะ ถูกับคำว่าลหุภักดิ์
ของเบา ๆ หรือของเล็ก ๆ เช่น ถ้วยชาม
ส่วนพระเจดีย์ตรงคอด ต้ององค์พระเจดีย์ (คล้ายรูป
ระฆัง) กับยอด

ท่าน, ใช้เรียกพระที่เคารพนับถือ
(ณ-กระ-สัด, ณั-กระ-สัด) กษัตริย์ ๖ พระองค์
คือพระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางสุสดี พระเวสสันดร
พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา (ทรงพบกันทั้ง
หกพระองค์เป็นชื่อกัณฑ์เทศน์มหาชาติกัณฑ์ที่ ๑๒
กรรมอันนำไปเกิด หรือกรรมอันเป็นต้นเค้าทั้งข้างดี
และข้างชั่ว

การสงเคราะห์ญาติพี่น้อง
สามเณรที่บวชในพิธีเผาศพ
สามเณรที่บวชต่อท้ายในพิธีบวชพระ

ดูษณภาพ	อาการหนึ่ง ซึ่งแสดงการยอมรับ
ถวายนเตร	พระพุทธรูปปางถวายนเตร หมายถึงตอนที่พระพุทธรเจ้าตรัสรู้แล้วเสด็จออกจากโคนต้นมหาโพธิ์ ไปประทับยืนทอดพระเนตรมายังต้นมหาโพธิ์ ในระหว่างเสวยวิมุตติสุข โหราศาสตร์ถือว่าเป็นพระพุทธรูปประจำวันอาทิตย์
ทุกรกิริยา	(ทุกกระระกิริยา) การกระทำที่ใคร ๆ ทำได้ยาก การทรมานกาย
เทศน์แหล่	เทศน์เป็นทำนองคำร้อยกรอง เช่น เทศน์แหล่มหาชาติ
ธรณีประตุ	กรอบล่างของประตุ
เนกขัมมะ	การออกบวช เนกขัมมะบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการบวช
บรมธาตุ	อัฐิ กระดูกของพระพุทธเจ้า
บอกอรหัง	บอกให้นึกถึงพระ คติของผู้นับถือพระพุทธศาสนา คนที่จะตายจิตตอนจะออกจากร่าง ถ้ายึดอารมณ์ที่ดีก็จะไปดี ถ้ายึดอารมณ์ที่ไม่ดีก็จะไปสู่ที่ไม่ดี ผู้ที่อยู่ใกล้จึงบอกให้นึกถึงพระ พุตรกรอกเข้าไปในหูว่า “อะระหัง ๆ ๆ”
ปัญจะสาขา	ห้ากิ่ง ร่างกายของมนุษย์มีห้ากิ่ง ได้แก่ ขา ๒ แขน ๒ ศีรษะ ๑ รวมเป็น ๕
มโนธรรม	ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
ย่าม	ถุงทำด้วยผ้าเป็นของใช้สำหรับภิกษุสามเณร
โยคี	คนทำความเพียร เช่น ฤาษี ผู้ที่เข้าอบรมกรรมฐานเรียกว่า โยคี ก็มี
รัตตัญญู	ผู้รู้ราตรี คนเกิดก่อน ผู้ที่บวชก่อน ผู้ที่มีอายุยืนซึ่งมีประสบการณ์มาก
รูปธรรม	สิ่งที่มีรูป สิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยวัตถุทุกอย่าง ตรงกันข้ามกับนามธรรม
ลามสักการะ	สิ่งของที่ได้รับและเครื่องบรรณาการ
สันดาน	พื้นเพเดิมของจิต

สุขเวทนา	ความรู้สึกสบาย
หทัยรูป	ก้อนเนื้อหัวใจ รูปเหมือนดอกบัวหลวง
อกุศลกรรม	กรรมอันเป็นบาป การกระทำที่ไม่ดี
อาร์มภคตา	คำเริ่มเรื่อง
อุปสัมบัน	ผู้ที่บวชเป็นพระแล้ว, ภิกษุ

ประเด็นอภิปราย

- ภาษาบาลี อันเป็นภาษาพระพุทธศาสนา เข้ามามีอิทธิพลต่อเราในการพูดการเขียน แม้ชื่อของตนเองหรือเพื่อน ๆ ส่วนมากก็นิยมคำบาลี ซึ่งนักเรียนนำมาศึกษาได้
- นักเรียนเคยได้ยินได้ฟังหรือเคยอ่านถ้อยคำซึ่งใช้กับพระสงฆ์ ซึ่งน่าฟังน่าอ่าน บางคราวก็พบกับการใช้ถ้อยคำที่ไม่ถูกไม่ควรมาอย่างไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- นักเรียนต้องเป็นคนช่างสังเกต และจดจำการใช้ถ้อยคำ ณ ที่ต่าง ๆ
- สงสัย ไม่แน่ใจในถ้อยคำนั้นต้องรีบตรวจสอบจากพจนานุกรม หรือสอบถามครูบาอาจารย์ พระสงฆ์

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ต้องกล้าแสดงออกในการพูด การเขียน ในโอกาสต่าง ๆ เพื่อจะเพิ่มความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น ในพิธีทำบุญ วันสำคัญของพระพุทธศาสนา

คำถาม

การใช้ถ้อยคำต่อไปนี้ ถูกต้องกับกาละ เทศะ บุคคล อย่างไร

๑. คนที่รู้จักความดีของผู้อื่นเรียกว่า กตัญญูชลิบุคคล
๒. แดงชอบรังแกหมารังแกแมว จึงถูกคนอื่นรังแก นี่แหละคือ กงเกวียนทำเกวียน
๓. ชูลีพร ไม่ชอบสูงส่งกับใคร ๆ นกปากบ่อว่าเธอเป็นคน คัมภีรภาพ
๔. ประสิทธิ์ บอกเพื่อน ๆ ว่า วันนี้เราจะ “อาร์มภคตา” เสียก่อนที่จะเล่าเรื่องให้ฟัง

หน้าที่ชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ย่อมเกิดจากการตระหนักในคุณค่า และศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ พุทธศาสนิกชนจึงต้องมีหน้าที่บำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญมั่นคงสืบไป โดยการศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม ประเพณี พิธีกรรม ทางศาสนา เผยแผ่พระศาสนา และปกป้องพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. สามารถวิเคราะห์หน้าที่ชาวพุทธและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนและปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๒. สามารถปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และชี้แนะการปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง
๓. สามารถเผยแผ่ และปกป้องพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

หน้าที่ชาวพุทธ

ชาวพุทธคือบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ชาวพุทธประกอบด้วยพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

ชาวพุทธมีหน้าที่ ดังนี้

๑. การศึกษาหาความรู้

ชาวพุทธที่ดีมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม การศึกษาทางโลก เพื่อจะได้นำความรู้ที่เรียนไปประกอบอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต การศึกษาหาความรู้ทางธรรม เพื่อเป็นแนวทางให้การนำความรู้ทางโลกไปใช้ เป็นไปอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรมได้ หากชาวพุทธ ได้ศึกษาทั้ง ๒ ทางแล้ว จะเกิดผลดีต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อประเทศชาติ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขในส่วนตนและสันติสุขในส่วนรวม

๒. การปฏิบัติตนตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

การปฏิบัติตนตามหลักธรรม ชาวพุทธควรศึกษาพระธรรมให้เข้าใจแล้วนำความรู้ตามหลักธรรมมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง และเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตน โดยเน้นการมีธรรมะในใจไว้ประพฤติปฏิบัติมากกว่าการมีความรู้ธรรมะแต่ไม่ปฏิบัติ

การปฏิบัติตนตามประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ชาวพุทธมีหน้าที่ศึกษาประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีของพุทธศาสนิกชนและพิธีของสงฆ์ให้เข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเป็นแบบอย่างสืบทอดไปยังพุทธศาสนิกชนรุ่นหลัง เพื่อเป็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา

๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ชาวพุทธทุกคนมีหน้าที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่าเข้าใจว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของพระสงฆ์เท่านั้น

แนวปฏิบัติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑. การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหน้าที่ การปฏิบัติตนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามหน้าที่ ย่อมถือได้ว่าช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติ

๒. การพูด และการเขียนเป็นเอกสารหรือตำราที่ชี้แจงแสดงเหตุผลสำหรับพระพุทธศาสนา หากจำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบกับศาสนาอื่นก็ควรระวัง และแสดงข้อเท็จจริงโดยรอบคอบเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่กระทบกระเทือนศาสนาอื่น

๓. การประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องประชาสัมพันธ์ในด้านหลักธรรมและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง โดยไม่ลบหลู่ดูหมิ่นใส่ร้ายศาสนาอื่น

๔. การปกป้องพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนานั้นแม้ในประเทศไทยจะมีผู้นับถือเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ภัยของพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นตลอดเวลา ชาวพุทธจำเป็นต้องปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อม

ภัยของพระพุทธศาสนาเกิดได้ ๒ ประการ คือ

๑. ภัยจากภายใน คือภัยที่เกิดจากพุทธบริษัททุกฝ่าย ไม่ศึกษา ไม่สนใจหลักธรรมอย่างแท้จริง การประพฤติปฏิบัติย่อหย่อนพระธรรมวินัย หลักธรรมคำสอนถูกนำไปตีความอย่างผิดเพี้ยน มีความเห็นไม่ลงรอยกัน บางกลุ่มยังนำเอาไสยศาสตร์หรือแนวคิดของลัทธิศาสนาอื่นมาปะปนจนกระทั่งคิดว่าเป็นแนวทางของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติอย่างผิด ๆ

๒. ภัยจากภายนอก จากข่าวที่ปรากฏได้มีการแย่งชิงศาสนิกชน โดยการกระทำของศาสนิกชนบางกลุ่มที่ใช้วิธีสังคมสงเคราะห์ และการผสมผสานหลักธรรมที่สอดคล้อง ทำให้ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยเข้าใจคลาดเคลื่อนหันเหไปนับถือศาสนาอื่น

เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่จะต้องตระหนักในภัยทั้ง ๒ ประการ และช่วยกันปกป้องพระศาสนาตามแนวทางต่อไปนี้

๑) ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และปฏิบัติตามหน้าที่พุทธศาสนิกชนที่ดี

๒) ไม่ส่งเสริมและสนับสนุนพุทธศาสนิกชนที่ประพฤติปฏิบัติผิด ๆ ทั้งในส่วนของสงฆ์และของฆราวาส เช่น เรื่องไสยศาสตร์ ใช้เครื่องรางของขลังในทางที่ผิด โดยการชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเมื่อมีโอกาสกระทำได้ หรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมาย

๓) ยกย่อง สรรเสริญ สนับสนุน ฆราวาสผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ รวมทั้งการทำบุญกับพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัย

๔) ช่วยดูแลรักษาศาสนสถานและศาสนสมบัติ ไม่เป็นผู้ทำลาย และคอยสอดส่องดูแลมิให้ผู้อื่นทำลาย โดยการว่ากล่าวตักเตือน หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบให้ดำเนินการตามกฎหมาย รวมทั้งการช่วยทำนุบำรุงรักษา บูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพที่ดีอยู่เสมอตามกำลังศรัทธาและโอกาส

ประเด็นอภิปราย

๑. นักเรียนร่วมกันอภิปรายภัยของพระพุทธศาสนา และช่วยกันหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นที่นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติทั้งในส่วนตนเองและต่อส่วนรวม

๒. นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงผลการดำเนินงานกิจกรรมการเผยแพร่และปกป้องพระศาสนา ตลอดจนปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนเชิญวิทยากรในชุมชน เช่น พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่ชาวพุทธได้เป็นอย่างดี จนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน มาบรรยาย แล้วนักเรียนร่วมกันซักถาม

๒. นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษา วิเคราะห์ภัยของพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นจากภายในและภายนอกในกรณีปัญหาดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ผู้ใหญ่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาศีล ๕

กลุ่มที่ ๒ การทำลายศาสนสถาน และลักขโมยศาสนวัตถุ

กลุ่มที่ ๓ พระปลอมบวช

กลุ่มที่ ๔ ความมั่งงายไสยศาสตร์และติดการพนัน

นักเรียนส่งผู้แทนแต่ละกลุ่มนำผลสรุป การวิเคราะห์ และแนวทางแก้ไขปัญหากลุ่มเสนอต่อชั้นเรียน โดยมีข่าว ภาพข่าว จากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ประกอบการนำเสนอผลงาน

๓. นักเรียนช่วยกันสรุปและอภิปรายผลสรุปของกลุ่มย่อยให้เป็นแนวปฏิบัติในภาพรวมที่นักเรียนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ทั้งในส่วนตนและส่วนรวมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป และนักเรียนจดบันทึกผลสรุปไว้

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มเตรียมจัดนิทรรศการสัปดาห์การเผยแผ่และปกป้องพระศาสนา โดยการเขียนแผนการดำเนินงานให้อาจารย์พิจารณาเป็นกลุ่ม ๆ ก่อนลงมือปฏิบัติ โดยจัดเป็นกิจกรรมต่อเนื่องตลอดภาคเรียน แต่ละกลุ่มเสนอผลงานต่อเนื่องสับเปลี่ยนกันไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่ปฏิบัติได้ทุกคน

คำถาม

๑. นักเรียนอธิบายหน้าที่ของชาวพุทธที่นักเรียนได้ปฏิบัติ โดยอธิบายถึงกิจกรรมและแนวทางที่ได้ปฏิบัติ พร้อมทั้งความตั้งใจที่จะปฏิบัติต่อไปในอนาคต

๒. คน ๆ หนึ่งเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี แต่ประพฤติชั่ว ประทุษร้ายผู้อื่น จ้องโกง ถือว่าเป็นชาวพุทธที่ดีหรือไม่ ส่วนอีกคนหนึ่งไม่สู้จะเข้าใจหลักธรรมดีนัก แต่เป็นคนมีเมตตา เอื้อเฟื้อคนอื่น ไม่คิดร้าย ไม่อาฆาตพยาบาท ถือว่าเป็นชาวพุทธที่ดีได้หรือไม่

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

๗.๑ การบริหารจิต

แนวคิดสำคัญ

๑. เมื่อฝึกอานาปานสติสมาธิด้วยการบริการรจนเกิดความชำนาญ ควรหยุดบริการรจนแล้วตั้งสติกำหนดเฉพาะจุดที่ลมหายใจกระทบ
๒. การเดินจงกรมเป็นวิธีแก้ไขมิให้ร่างกายเกิดความเมื่อยล้าจากการนั่งสมาธิ นาน ๆ ทำได้โดยการกำหนดจิตที่เท้าขณะก้าวเดิน
๓. สมาธิที่เกิดจากการจงกรมมักไม่มั่นคง จิตฟุ้งซ่านได้ง่าย
๔. สิ่งที่ปิดกั้นมิให้บุคคลทำความดี ปิดกั้นจิตมิให้คิดทำความดี เรียกว่า นิวรณ์ มี ๕ ประการ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการทำสมาธิ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเดินจงกรม สามารถนำวิธีจงกรมมาใช้ในการปฏิบัติสมาธิได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนสามารถหลีกเลี่ยงและขจัดนิวรณ์ขณะปฏิบัติสมาธิได้

การบริหารจิต

นักเรียนได้ศึกษาวิธีบริหารจิตแบบอานาปานสติด้วยการบริการรจน ๓ แบบคือ แบบนับแบบยุบหนอพองหนอ และแบบพุทโธ มาแล้วในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ พร้อมกันนี้นักเรียนได้ฝึกวิธีกำหนดลมหายใจโดยงดการบริการรจนในภาคเรียนก่อนมาแล้ว ส่วนในภาคเรียนนี้ก็ยังคงกำหนดให้นักเรียนฝึกอานาปานสติสมาธิโดยงดการบริการรจนเหมือนเดิม แต่เพิ่มเวลาฝึกให้มากขึ้นจากที่เคยฝึกครั้งก่อน ๆ การเพิ่มเวลาฝึกควรจะเพิ่มขึ้นทีละน้อยเพื่อให้ร่างกายเกิดความเคยชินไม่หักโหมจนเกินไป อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้นักเรียนพึงระลึกไว้เสมออีกด้วย

๑. วิธีบริการแบบพุทโธ แบบนับ แบบยุบหนอพองหนอ และแบบอื่น ๆ ที่นักเรียนอาจได้พบหรือเคยปฏิบัติมาเป็นการบริการของการฝึกปฏิบัติฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ ซึ่งเป็นแบบหนึ่งในบรรดาวิธีฝึกสมาธิ ๔๐ แบบตามหลักพระพุทธศาสนา มิใช่เป็นวิธีฝึกสมาธิแบบพุทโธ แบบยุบหนอพองหนอ หรือแบบนับ

๒. วิธีฝึกสมาธิมี ๔๐ แบบ แต่แบบที่นิยมกันมากที่สุดคือ อานาปานสติ

๓. ไม่ควรยึดมั่นว่าวิธีบริการแบบใดแบบหนึ่งดีกว่าอีกแบบหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่าแบบใดจะทำให้จิตเป็นสมาธิได้เร็วกว่ากัน และแต่ละคนก็อาจจะถนัดใช้วิธีบริการไม่เหมือนกัน บางคนถนัดแบบนับ บางคนถนัดแบบพุทโธ บางคนถนัดแบบยุบหนอพองหนอ เพราะวิธีบริการเหล่านี้เป็นเพียงขั้นต้นของการฝึกสมาธิ เป็นการฝึกสมาธิขั้นสมถภาวนา และสมาธิที่เกิดก็เป็นเพียงขณิกสมาธิ (สมาธิชั่วคราว) ที่เหมาะแก่การเรียนรู้และการทำงาน

๔. นักเรียนสามารถฝึกสมาธิได้ทุกอิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน แต่อิริยาบถที่นิยมที่สุดคือการนั่ง การยืนและเดินไม่นิยมปฏิบัติ ส่วนในอิริยาบถนอนมักจะทำให้หลับได้ง่าย

อนึ่ง ในการฝึกนั่งสมาธินั้น บางครั้งผู้ฝึกนั่งนานเกินไปทำให้เกิดความเมื่อยล้า อันจะเป็นผลให้จิตฟุ้งซ่านได้ง่าย ท่านจึงกำหนดวิธีแก้ไขโดยการลุกขึ้นยืนเดินไปมาพร้อมทั้งกำหนดสติกำกับที่เท้าขณะก้าวเดิน ในขณะที่ก้าวเท้าซ้ายก็กำหนดรู้ว่าเรากำลังก้าวเท้าซ้าย ขณะก้าวเท้าขวาก็กำหนดรู้ว่าเรากำลังก้าวเท้าขวา ขณะยืนตรงก็กำหนดว่าเรากำลังยืน เป็นต้น ส่วนสถานฝึกสอนการปฏิบัติสมาธิบางแห่งได้มีการบริการไปพร้อม ๆ กับการก้าวเดินด้วย ที่พบบ่อยก็คือการบริการ

แบบขวอย่างหนอ ซ้ายอย่างหนอ คือ ขณะก้าวเท้าขวากับบริกรรมว่าขวอย่างหนอ ขณะก้าวเท้าซ้ายกับบริกรรมว่าซ้ายอย่างหนอ พร้อม ๆ กับตั้งสติกำหนดอยู่ที่เท้าที่ก้าวไปนั้น วิธีบริกรรมแบบนี้มีทั้งหมด ๖ ชั้น เริ่มตั้งแต่ชั้นกำหนดอย่างกว้าง ๆ คือ ขวอย่างหนอ ซ้ายอย่างหนอ ไปจนถึงชั้นกำหนดทุกขณะของการก้าวเท้าเดิน คือ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กดหนอ ซึ่งเป็นการกำหนดทุกชั้นตอนของแต่ละก้าว

วิธีบริกรรมทั้ง ๖ ชั้น มีดังนี้

ชั้นที่ ๑ บริกรรมว่า ขวอย่างหนอ ซ้ายอย่างหนอ

ชั้นที่ ๒ บริกรรมว่า ยกหนอ (ขณะยกเท้าขึ้น) เขยิบหนอ (ขณะวางเท้าลง)

ชั้นที่ ๓ บริกรรมว่า ยกหนอ (ขณะยกเท้าขึ้น) ย่างหนอ (ขณะก้าวเท้าไป) เขยิบหนอ (ขณะวางเท้าลง)

ชั้นที่ ๔ บริกรรมว่า ยกส้นหนอ (ขณะยกส้นขึ้น) ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ

ชั้นที่ ๕ บริกรรมว่า ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ (ขณะจะวางเท้าลงพื้น) ถูกหนอ

ชั้นที่ ๖ บริกรรมว่า ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ (ขณะเท้าถูกพื้น) กดหนอ (ขณะทิ้งน้ำหนักตัวยืนเต็มเท้า)

การบริกรรมให้ทำในขณะเดียวกับขณะของเท้าที่ยกขึ้น ย่างไป หรือเขยิบพื้น ซึ่งก็เป็นการกำหนดรู้อิริยาบถของตนขณะเดินนั่นเอง ในชั้นที่ ๒-๖ ให้บริกรรมขณะก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่ง

วิธีปฏิบัติทั่ว ๆ ไปในการเดินจงกรม คือ ยืนตัวตรง หน้าตรง สายตาทอดลงมองพื้นห่างจากตัวประมาณ ๒-๓ เมตร มือทั้ง ๒ ข้างประสานกันไว้ด้านหน้าหรือด้านหลังตามแต่ถนัด เมื่อฝึกใหม่ ๆ ให้ก้าวเดินช้า ๆ พร้อมกับตั้งสติกำหนดที่เท้าขณะก้าวเดิน หรือจะใช้วิธีบริกรรมดังกล่าวข้างต้นไปพร้อมกับการกำหนดด้วยก็ได้

การเดินจงกรมนี้เป็นวิธีแก้ไขในกรณีที่นั่งสมาธินานเกินไปจนเกิดความเมื่อยล้า ใช้สลับกับการนั่งสมาธิ เป็นการเปลี่ยนอิริยาบถเพื่อมิให้เกิดความเบื่อหน่าย แต่สมาธิที่เกิดขึ้นจะไม่มั่นคงเหมือนวิธีฝึกด้วยการนั่ง จิตจะฟุ้งซ่านได้ง่าย ดังนั้น เมื่อเดินจงกรมไปได้ระยะหนึ่งพอหายเมื่อยล้าแล้วก็ควรกลับไปนั่งสมาธิต่อไป

แม้การบริหารจิตให้เข้มแข็งด้วยวิธีฝึกสมาธิแบบอานาปานสติจะเป็นวิธีที่ทำได้ง่าย แต่นักเรียนจะพบว่าในวันหนึ่ง ๆ นักเรียนอาจไม่ได้ทำเลย หรือแม้บางครั้งจะตั้งใจทำก็ไม่อาจทำได้เนื่องจากมีอุปสรรคบางประการ บางอย่างเกิดจากเหตุภายนอก เช่น ต้องทำงานบ้าน ทำงานอย่างอื่น หรือป่วย ซึ่งอุปสรรคประเภทนี้มักไม่ค่อยสำคัญเท่าใดนัก เพราะสามารถเบียดเวลามาทำสมาธิได้ ที่สำคัญได้แก่อุปสรรคที่เกิดจากภายในตัวนักเรียนเอง อุปสรรคเหล่านี้ได้แก่

๑. **กามฉันทะ** คือ ความพอใจในสิ่งที่น่าปรารถนา เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ ความอยากสบายเป็นต้นเหตุให้ทำสมาธิไม่ได้ เช่น อยากนอนฟังเพลงมากกว่าจะนั่งทำสมาธิ อยากดูโทรทัศน์มากกว่าที่จะทำสมาธิ เป็นต้น เพราะการปฏิบัติสมาธิในครั้งแรก ๆ นั้นจะเกิดความเมื่อยล้า เหนื่อย คนทั่วไปจึงไม่อยากปฏิบัติเท่าใดนัก

๒. **พยาบาท** คือ ความขัดเคืองแค้นใจ การผูกใจเจ็บติดแค้น พยาบาทจะเป็นตัวการทำให้จิตของนักเรียนเกิดความเร่าร้อน หมกมุ่นอยู่กับความแค้นนั้นอยู่ตลอดเวลา จึงไม่อาจทำให้สงบนิ่งเป็นสมาธิได้

๓. **ถีนมิทธะ** คือ ความหดหู่เศร้าโศกและความเชื่องซึม่วงเหงาหาวนอน จะทำให้จิตเป็นสมาธิได้ยาก

๔. **อุทธัจจกุกกุกะ** คือ ความฟุ้งซ่าน จิตใจวอกแวก และความรำคาญเดือดร้อนใจ เช่น คิดกังวลว่าตนได้ทำสิ่งที่ผิดพลาดเสียหายมาแล้ว เป็นต้น

๕. **วิจิกิจฉา** คือ ความลังเล สงสัย ไม่แน่ใจ เช่น ไม่แน่ใจสงสัยว่าทำอย่างนี้จะถูกหรือไม่ สิ่งนี้เป็นความดีหรือไม่ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้การทำสมาธิไม่ได้ผล

อุปสรรคทั้ง ๕ ประการนี้ เมื่อเกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว จะทำให้ไม่สามารถฝึกปฏิบัติสมาธิได้อย่างเต็มที่ หรือแม้กระทั่งในการทำสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่ง หากสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในใจแล้วก็จะทำให้ความดีนั้นเสียไป เช่น ขณะจะใส่บาตร หากนักเรียนเกิดความสงสัยว่าจะได้บุญหรือไม่ หรือเกิดอาการหงุดหงิดใจ ก็จะทำให้ใจไม่สงบ ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์นั้น ทำให้ผลบุญที่เกิดจากการใส่บาตรลดน้อยลง เป็นต้น ดังนั้น สิ่งทั้ง ๕ นี้จึงเรียกว่า นิวรณ์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ปิดกั้นบุคคลไม่ให้ทำความดี หรือสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้อยากทำความดี เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้ว เราไม่สามารถทำความดีใด ๆ ได้อย่างสบายใจได้เลย

เมื่อนักเรียนจะฝึกปฏิบัติสมาธิในระยะแรก ๆ หรือทุกครั้งจะต้องหลีกเลี่ยง พยายามไม่ให้นิวรณ์ทั้ง ๕ นี้เกิดขึ้นในความคิด แล้วลงมือฝึกปฏิบัติตามวิธีการที่นักเรียนได้ศึกษามาแล้ว จิตของนักเรียนก็จะเป็นสมาธิโดยไม่ยาก

ประเด็นอภิปราย

๑. การเดินจงกรมกับการนั่งภาวนา อริยาบถใดจะทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่ายกว่ากัน เพราะเหตุใด จงอภิปราย

๒. ให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้

ก. ผลดีของการมีจิตเป็นสมาธิ

ข. ผลเสียของการขาดสมาธิ

ค. เหตุผลและข้ออ้างต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้นักเรียนไม่อยากฝึกปฏิบัติสมาธิ พร้อมทั้งวิธีแก้ไข

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรช่วยกันแสดงบทบาทสมมติ สาธิต หรือวาดภาพแสดงขั้นตอนของการเดินจงกรมทั้ง ๖ ขั้น แล้วฝึกปฏิบัติเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อความชำนาญในการเดินจงกรม

๒. นักเรียนควรสังเกตสภาวะจิตใจของนักเรียนโดยเปรียบเทียบว่า สภาพจิตของนักเรียนหลังจากการนั่งสมาธิ และสภาพจิตหลังจากการเดินจงกรมจะมีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันหรือไม่ อย่างไร ขณะนั่งสมาธิและขณะเดินจงกรมเป็นอย่างไร ก็จะทำให้นักเรียนเข้าใจเรื่องการบริหารจิตมากยิ่งขึ้น

๓. หากเป็นไปได้ นักเรียนควรรหาโอกาสสนทนากับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านการฝึกสมาธิ เพื่อซักถามข้อข้องใจต่าง ๆ หรืออาจนิมนต์ท่านมาบรรยายในห้องเรียนก็ได้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การปฏิบัติสมาธิด้วยวิธีอานาปานสติและการเดินจงกรมเป็นวิธีฝึกสมาธิที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ทุกวันและหลายเวลา เพราะอริยาบถนั่งและเดินเป็นอริยาบถที่นักเรียนใช้มากที่สุด ดังนั้น นักเรียนไม่ควรนั่งปล่อยให้ลมหายใจเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ทั้งไม่ควรเดินให้จิตฟุ้งซ่านไปโดยใช้เหตุ ทุกขณะที่เดิน หากที่นั้นไม่ใช่ที่อันตรายเกินไป ก็สามารถใช้วิธีเดินแบบจงกรมได้ และเมื่อนั่ง ณ ที่ใด ๆ ก็สามารถฝึกสมาธิได้เช่นกัน

คำถาม

๑. ในการนั่งสมาธิเมื่อหยุดบริการรถ จะต้องตั้งสติกำหนดที่ใด สำหรับการบริการแบบพุทโธ แบบนับ และแบบยุบหนอพองหนอ

๒. ขณะเดินจงกรมจิตจะกำหนดอยู่ที่ใด

๓. ความเกียจคร้านจัดเป็นนิวรณ์ข้อใด เพราะเหตุใด

๔. หากกำหนดลมหายใจเข้าออกขณะนอน จะเกิดสิ่งใดขึ้น

๕. สมาธิที่เกิดจากการฝึกอานาปานสติแบบบริการรถ จัดเป็นสมาธิขั้นใด

๖. การจงกรมมีประโยชน์ต่อสมาธิอย่างไรบ้าง

๗. เพราะเหตุใดความเศร้าใจจึงจัดเป็นนิวรณ์

๗.๒ การเจริญปัญญา

แนวคิดสำคัญ

๑. ภาวนามยปัญญามีจุดเด่นคือ เกิดขึ้นแล้วคงอยู่ได้นาน และเป็นความรู้ที่แท้จริงกว่าปัญญาชนิดอื่น ๆ
๒. พระพุทธศาสนาเน้นการเสริมสร้างภาวนามยปัญญาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาเกี่ยวกับกุศลธรรมทั้งหมด ส่วนอกุศลธรรมจะใช้เพียงแต่สุตมยปัญญาหรือจินตามยปัญญาก็ได้
๓. ภาวนามยปัญญามีประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติและสังคมส่วนรวม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของภาวนามยปัญญา มีความสนใจที่จะเสริมสร้างภาวนามยปัญญาให้เกิดขึ้นแต่ตน และสามารถเลือกสร้างภาวนามยปัญญาได้อย่างเหมาะสม

การเจริญปัญญา

การเจริญปัญญาที่กำหนดให้นักเรียนศึกษาในภาคเรียนนี้ยังคงเน้นให้นักเรียนศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวนามยปัญญา เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาปัญญาชนิดนี้ให้เกิดขึ้นมากที่สุด เพราะเป็นปัญญาที่ช่วยให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จุดเด่นของภาวนามยปัญญาก็คือ เป็นปัญญาที่คงอยู่นานเมื่อเกิดขึ้นแล้ว กล่าวคือ เมื่อนักเรียนอ่านหนังสือ ได้ยินได้ฟังสิ่งใดมาแล้วเกิดความรู้ขึ้น หรือคิดพิจารณาไตร่ตรองเรื่องใด ๆ แล้วเกิดความรู้ขึ้น ซึ่งเรียกว่า สุตมยปัญญา และจินตามยปัญญา ตามลำดับ ความรู้ทั้ง ๒ ชนิดนี้ มีข้อจำกัดประการหนึ่งคือ จะเสื่อมสูญไปในเวลาอันสั้น แต่ความรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติคือภาวนามยปัญญานั้นจะเกิดขึ้นแล้วคงอยู่ได้นานกว่า เมื่อคงอยู่นานนักเรียนก็สามารถใช้ปัญญานั้นให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ จุดเด่นของภาวนามยปัญญาอีกประการหนึ่ง คือ เป็นความรู้ที่แท้จริง มีสภาพความเป็นจริงมากกว่าสุตมยปัญญา และจินตามยปัญญา เช่นเดียวกับการรับประทานมะม่วงหรือความสุขสบายใจที่เกิดจากการให้ทาน ดังกล่าวแล้วในภาคเรียนก่อน กล่าวคือ

การได้กินมะม่วงนั้นมีรสชาติมันหรือหวาน และการคิดในใจว่ามะม่วงจะมีรสชาติมันหรือหวานอย่างนั้นอย่างนี้ตามจินตนาการ การกระทำทั้ง ๒ วิธีนี้ก็ยังไม่ทำให้เรารู้ได้ว่า ความมันหรือความหวานดังกล่าวนั้นเป็นอย่างไร ต่อเมื่อได้รับประทานมะม่วงนั้นแล้วนั้นแหละ จึงจะเข้าใจและรู้รสชาติว่ามันหรือหวานอย่างแท้จริง และความรู้นั้นก็คงอยู่นานเท่านั้น

การให้ทานหรือการทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งก็เช่นเดียวกัน นักเรียนอาจจะเคยได้ยินได้ฟังหรือศึกษามาก่อนว่าการดื่กบาตรพระจะทำให้จิตมีความสุข หรืออาจจะเคยคิดตามว่าความสุขที่เกิดจากการดื่กบาตรนั้นจะเป็นอย่างไรอย่างนั้น แต่นักเรียนก็ไม่อาจจะเข้าใจอย่างชัดเจนว่าความสุขดังกล่าวนั้นคืออะไร ต่อเมื่อนักเรียนได้ดื่กบาตรด้วยตนเองนั้นแหละจึงจะทราบอย่างชัดเจนว่าความสุขนั้นเป็นอย่างไร

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติที่นักเรียนได้ศึกษามาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ นักเรียนได้อ่านตำราหรือฟังครูสอนว่าการฝึกสมาธิด้วยวิธีนี้ คือ การทำจิตให้แน่วแน่อยู่กับลมหายใจเข้าออก จะทำให้จิตเกิดความสุข มีความปลอดโปร่ง นักเรียนอ่านและฟังอยู่อย่างนี้ตลอด ๓ ปีที่ศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสามารถตอบข้อสอบได้ถูกต้อง แต่นักเรียนจะไม่มีทางทราบเลยว่าความสุข ความปลอดโปร่งเป็นต้นนั้น มีสภาพเป็นอย่างไร แม้จะอนุมานเปรียบเทียบกับความสุขความปลอดโปร่งของจิต

ที่เกิดจากการทำอย่างอื่นก็ไม่อาจเปรียบเทียบกันได้ ต่อเมื่อนักเรียนได้ฝึกสมาธิแล้วนั้นแหละ จึงจะทราบอย่างแจ่มชัดอย่างแท้จริงว่าความสงบสุขความปลอดโปร่งนั้นมีสภาพเป็นอย่างไร

พระพุทธศาสนานับการเสริมสร้างปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา) มากกว่าปัญญาชนิดอื่น เพราะปัญญาหรือความรู้ชนิดอื่นนั้นอาจมีความคลาดเคลื่อนได้ ดังที่ พระองค์ตรัสสอนชาวกาลามะ ในกาลามสูตรหรือเกสปุตตสูตร โดยมีให้เชื่อถืออย่างมงายไว้เหตุผล ด้วยเหตุต่อไปนี้คือ ด้วยการเล่าต่อ ๆ กันมา ด้วยการปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ด้วยการเล่าลือ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ด้วยตรรกะ (เหตุ-ผล) ด้วยการอนุมาน (คาดคะเน) ด้วยการคิดตามแนวเหตุผล เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีหรือความเห็นของตน เพราะเห็นว่ามีรูปลักษณะน่าเชื่อถือ หรือแม้กระทั่งคิดว่าผู้นี้เป็นครูของเรา การอ้างเหตุ ๑๐ ประการนี้ พระพุทธเจ้าถือว่ายังเชื่อถือไม่ได้ ต่อเมื่อได้พินิจพิจารณาให้ไตร่ตรองด้วยปัญญาของตนแล้ว เห็นชัดเจนว่าสิ่งนี้เป็นอย่างไร แล้วลงมือปฏิบัติตาม จนเกิดความรู้ที่แน่นอนแหละจึงเชื่อถือได้

อย่างไรก็ดี ในบางกรณีเราอาจไม่ต้องรู้แจ้งชัดด้วยการลงมือปฏิบัติเสมอไป อาจใช้เพียงแค่สุตมยปัญญาหรือจินตามยปัญญาเท่านั้นก็ได้ เช่น การประกอบความชั่วต่าง ๆ ความรู้ในโทษของอบายมุข เป็นต้น เพราะความรู้เหล่านี้ถ้าลงมือปฏิบัติถึงขั้นภาวนามยปัญญาอาจเกิดอันตรายหรือความเสื่อมเสียแก่ตัวเราได้ ดังนั้น เพียงแค่พิจารณาผลที่ผู้อื่นได้ทำไป เห็นเขาทรมานจากการเสพสิ่งเสพติด เห็นเขาติดคุกเพราะประพฤติชั่วก็เพียงพอแล้วสำหรับนักเรียน

ส่วนธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลหรือคุณธรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนได้ศึกษามาทั้งหมดนั้น ควรอย่างยิ่งที่นักเรียนจะนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวนามยปัญญา เพราะธรรมเหล่านี้เมื่อนำมาปฏิบัติจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรืออันตรายแก่นักเรียน ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการแก่นักเรียนที่นำมาปฏิบัติอีกด้วย

ภาวนามยปัญญานอกจากจะทำให้ให้นักเรียนผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์คือความเข้าใจ รู้ชัดในเรื่องนั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ยังอาจมีผลต่อสังคมส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมของผู้นับถือพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อชาวพุทธส่วนใหญ่ฝึกฝนตนเองจนเคยชินในการลงมือปฏิบัติเสียก่อน แล้วจึงเชื่อ เมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็นข่าวลือ การก่อกวนใด ๆ ก็จะไม่เกิดความสับสนหรือการเชื่อตามโดยไม่คิดเหมือนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

สิ่งที่นักเรียนควรจะทำความเข้าใจในที่นี้อีกประการหนึ่งก็คือ การปฏิบัติธรรมที่กล่าวไว้ในที่นี้กับการปฏิบัติธรรมที่นักเรียนอาจเคยได้ยินจากที่ต่าง ๆ อาจมีความหมายไม่เหมือนกัน และมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับคำนี้ คือ ความหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรมและที่กล่าวไว้ในที่นี้คือ การนำธรรมะใด ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ทุกจำพวก มีความละเอียดใจ (หิริ) ที่จะทำความชั่ว มีความขยัน (วิริยะ) ดูหนังสือหรือ

ประกอบการงาน ไม่คบคนชั่ว เป็นต้น ส่วนการปฏิบัติธรรมของบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีหมายถึงการนั่งสมาธินั้นจะมีความหมายแคบและเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิดังกล่าวควรจะเรียกว่าการฝึกสมาธิ การปฏิบัติสมาธิ หรือ การนั่งสมาธิ ดูเหมือนจะเหมาะสมกว่าที่จะเรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว

อนึ่ง สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาภาวนามยปัญญา คือ ความรู้พื้นฐาน ความตั้งใจในการปฏิบัติ สติปัญญาของแต่ละคน ประสบการณ์เดิม ซึ่งมีผลต่อภาวนามยปัญญาที่เกิดขึ้นดังได้กล่าวไว้โดยละเอียดแล้วในรายวิชา ส ๐๑๑๒

ประเด็นอภิปราย

ให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายว่าสิ่งต่อไปนี้ มีผลต่อการเสริมสร้างภาวนามยปัญญาหรือไม่อย่างไร

- ก. ระดับสติปัญญา
- ข. สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา
- ค. ประสบการณ์เดิม
- ง. พื้นฐานการศึกษา
- จ. สมาธิ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรสังเกตสภาพจิตของนักเรียนก่อนฝึกสมาธิและหลังฝึกสมาธิแล้วเปรียบเทียบว่า สภาพจิตทั้ง ๒ ขณะแตกต่างกันหรือไม่ ความรู้เกี่ยวกับสภาพจิตทั้ง ๒ ขณะ ความรู้ใดเป็นสุตมยปัญญา ความรู้ใดเป็นภาวนามยปัญญา

๒. นักเรียนควรหัดสังเกตความรู้ที่นักเรียนได้รับจากการอ่าน ฟัง หรือคิด เรื่องราวต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบกับความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การใช้ปัญญาพิจารณาว่า สิ่งใดควรรู้ถึงระดับใด เป็นสิ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเช่นกัน เพราะจะทำให้ไม่เสียเวลา และสิ่งอื่น ๆ ในการทดลองปฏิบัติ ความรู้บางอย่างควรใช้แค่ระดับสุตมยปัญญา บางอย่างควรใช้แค่ระดับจินตามยปัญญา และบางอย่างจะต้องใช้ถึงระดับภาวนามยปัญญา การใช้ปัญญาแยกแยะประเด็นเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่นักเรียนควรฝึกปฏิบัติบ่อย ๆ

คำถาม

๑. การศึกษาเรื่องต่อไปนี้จะควรใช้ปัญญาระดับใด

๑.๑ อบายมุข ๔

๑.๒ ศีล ๕

๑.๓ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔

๑.๔ สวรรค์ - นรก

๑.๕ สมาธิ

๒. ภาวนามยปัญญามีข้อดีกว่าสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญาอย่างไรบ้าง

๓. ความรู้จากตำราหรือคัมภีร์ต่าง ๆ จะมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ เพราะเหตุใด

๔. ความสงบสุขของจิตที่เป็นสมาธิจากที่ศึกษาในหนังสือเรียนหรือคำบอกเล่าของครูอาจารย์ กับการลงมือฝึกปฏิบัติจริง ๆ จะเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

๕. ความรู้ที่เกิดจากการคิดคาดคะเนหรือสรุปตามเหตุผล จะมีความคลาดเคลื่อนอย่างไรบ้าง

มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๘.๑ มรรยาทชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนนอกจากจะต้องศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจเพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติแล้ว ยังต้องประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีมรรยาท ทั้งมรรยาทในการแต่งกาย มรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีมรรยาทงามและอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับมรรยาทในการแต่งกาย และมรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์
๒. ปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมรรยาทชาวพุทธ
๓. นำแบบอย่างมรรยาทที่ดีไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยและเป็นแบบอย่างกับผู้อื่นได้

มรรยาทชาวพุทธ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยและประเพณีไทยมาช้านาน มรรยาทของคนไทยส่วนใหญ่จะสืบเนื่องเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีนิยม

มรรยาทชาวพุทธ คือระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่ชาวพุทธยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติตน ปกติชาวพุทธที่เป็นฆราวาสจำเป็นต้องไปวัดเพื่อประกอบกรกุศล ต้องพบปะกับพระภิกษุสงฆ์ และเพื่อนพุทธศาสนิกชนด้วยกัน การประพฤติปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องงดงามด้วยมรรยาททางกาย

วาจา จึงเป็นสิ่งจำเป็น นอกจากนี้บางครั้งยังมีโอกาสเข้าเฝ้าองค์พระประมุขของชาติ ซึ่งเสด็จมาประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา นักเรียนจึงจำเป็นต้องศึกษามรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์

ในชั้นนี้นักเรียนควรศึกษา และฝึกปฏิบัติตนเกี่ยวกับมรรยาทชาวพุทธดังต่อไปนี้

๑. มรรยาทในการแต่งกาย

๑.๑ การแต่งกายไปวัด เมื่อพุทธศาสนิกชนไปวัดควรแต่งกายให้ถูกต้องเหมาะสม สุภาพเรียบร้อย ไม่นิยมแต่งกายด้วยสีฉูดฉาด ถ้ามีลายก็ควรเป็นลายเรียบ ๆ เนื้อผ้าต้องไม่บางเกินไป อย่าให้รัดรูป ควรใส่เสื้อผ้าหลวมพอควร เพื่อสะดวกในการกราบไหว้พระ และทำสมาธิ สตรีไม่ควรนุ่งกระโปรงสั้น ควรนุ่งกระโปรงยาวพอสมควร โดยเฉพาะสตรีควรระวังเครื่องนุ่งห่มให้ปกปิดอวัยวะที่ควรปิดให้เรียบร้อย

ที่สำคัญอีกประการก็คือ เสื้อผ้าต้องสะอาด ไม่ให้เหม็นสาบ หมั่นซักรีด ผึ่งแดด เมื่อขาดก็ปะชุนให้เรียบร้อย

๑.๒ การแต่งกายไปงานมงคล พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นงานมงคล ได้แก่ การทำบุญวันเกิด การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานพิธีมงคลสมรส งานพิธีอุปสมบท การไปฟังธรรมที่วัด การไปเวียนเทียน เป็นต้น การแต่งกายไปในงานมงคลจะต้องยึดหลักความสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับงาน

การแต่งกายของชาย ต้องสวมกางเกงขายาว แบบเสื้อสุภาพ คือเสื้อเชิ้ต แขนยาวต้องติดกระดุมที่แขนเสื้อ หรือเสื้อเชิ้ตแขนสั้น ใส่ชายเสื้อไว้ในกางเกง คาดเข็มขัด สีของเสื้อผ้าเป็นสีเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด สวมถุงเท้า รองเท้าหุ้มส้นแบบสุภาพ

การแต่งกายของสตรี ควรสวมกระโปรง ไม่ควรสวมกางเกง ไม่ควรนุ่งสั้น เพราะจะทำให้ลูกนุ่งไม่สะดวกและไม่สุภาพ กระโปรงนิยมยาวเสมอกับเข่าหรือคลุมเข่า เสื้อเป็นแบบตามสมัย แต่คอเสื้อต้องไม่ลึก แขนสั้นหรือยาวก็ได้ เสื้อไม่มีแขนถือว่าไม่สุภาพ ควรเป็นสีที่สุภาพ

การแต่งเครื่องแบบข้าราชการ เครื่องแบบนักเรียน และชุดพระราชทาน เป็นเครื่องแต่งกายที่สุภาพเหมาะสมทุกโอกาส

๑.๓ การแต่งกายไปงานอวมงคล พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับงานอวมงคล ได้แก่ การสวดอภิธรรม พิธีฌาปนกิจ การทำบุญครบรอบวันตาย ทำบุญกระดูก เป็นต้น การแต่งกายไปงานอวมงคลมักนิยมแต่งกายด้วยสีดำ สีขาว ถ้าจำเป็นต้องแต่งสีก็ควรจะเป็นสีที่สุภาพ ไม่ใช้วัตถุแวววาวหรือเป็นเงินทอง ไม่ประดับอาภรณ์ทุกชนิดมากเกินไป

การแต่งกายของชาย ถ้าแต่งเครื่องแบบปกติขาว หรือใส่เสื้อนอกต้องติดปกดอกแขนไว้ทุกข์ (ใช้ผ้าโปร่งดำ ๗-๑๐ เซนติเมตร) ติดที่แขนเสื้อข้างซ้ายเหนือข้อศอก กางเกงขาวยาวสีเข้ม เชิ้ตขาว เนกไทสีดำเงื่อนกะลาสี รองเท้าหนังสีดำ ถุงเท้าดำหรือถ้าแต่งกายชุดไทย พระราชทานให้ใช้เสื้อแขนยาวสีขาว กางเกงสีขาวหรือดำ หรือสีดำทั้งชุด ไม่ติดแขนไว้ทุกข์

การแต่งกายของสตรี นุ่งผ้าแบบขึ้นยาวประมาณครึ่งน่อง หรือสวมกระโปรงตามสมัยนิยม สวมรองเท้าวัดสั้นสีดำ เสื้อแบบเรียบไม่เปิดคอกว้าง ไม่ใส่เสื้อไม่มีไหล่ หรือแขนเล็กเกินไป กระเป๋าสีดำ

เครื่องแบบข้าราชการ เครื่องแบบนักเรียน และชุดพระราชทาน ก็สามารถใส่แต่งไปงานอวมงคลได้

๒. มรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์

๒.๑ การเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายของแบบพิธีการ

ภาพจาก : หนังสือพิมพ์ มติชนรายวัน

ของที่จะทูลเกล้าฯ ถวายจะต้องวางบนพาน เว้นแต่เป็นของใหญ่ ซึ่งวางบนพานไม่ได้ พานที่จะใส่ของจะต้องมีล้นพานไม่จำเป็นจะต้องมีผ้าปูบนพาน ถ้ามีก็อย่าให้ผ้าปูห้อยยาวรุ่มร่ามคลุมพาน จะใช้ผ้าหรือลูกไม้ตัดขนาดเท่าล้นพานวางบนล้นพานก็ได้

การเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายของแบบพิธีการ

๑. ถวายคำนับหรือถอนสายบัว
๒. เดินเข้าไปใกล้
๓. ถวายความเคารพ
๔. ถวายคำนับ ถวายของด้วยมือทั้งสองข้างและน้อมตัวเล็กน้อยก้มหน้า
๕. ทูลเกล้าฯ ถวาย โดยเชิญพานด้วยมือทั้งสองข้างและน้อมตัวเล็กน้อยก้มหน้า
๖. ยืนห่างจากที่ถวาย ถอยไปข้างหลังครึ่งก้าวหรือเต็มก้าว แล้วถวายความเคารพ
๗. เดินถอยหลังประมาณสามก้าว แล้วถวายความเคารพ
๘. เดินตามปกติ

การเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายของแบบไม่เป็นพิธีการ

๑. วางของข้าง ๆ แล้วหมอบกราบ (วางพานไว้ทางขวา ควรวางไว้ล้าหน้า
๒. คลานยกของเข้าไปใกล้พระองค์
๓. การถวายของ ถ้าเป็นของเล็ก ให้ถวายในท่าหมอบลงศอกซ้าย มือขวาจับคอปานยกขึ้นถวาย ถ้าเป็นของใหญ่ จับคอปานสองมือน้อมตัวถวาย
๔. วางพานลงข้างขวาแล้วกราบ
๕. คลานถอยหลังพอควรแล้วกราบ
๖. เดินกลับเข้าที่ก่อนนั้น ถวายความเคารพ

ผู้ถวาย)

จับคอปานยกขึ้นถวาย ถ้าเป็นของใหญ่ จับคอปานสองมือน้อมตัวถวาย

๒.๒ การหมอบ

ภาพจาก : สกุลไทย รายสัปดาห์

ใช้กับผู้อาวุโสและสูงศักดิ์มาก คือสมเด็จพระสังฆราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์

การหมอบ ทำดังนี้

๑. ทำอริยาบถนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า (กึ่งอปลายเท้าข้างที่เหยียดยาวเข้าหาตัว)
๒. หมอบลงไป ให้เข้าข้างหนึ่งยื่นออกอยู่ระหว่างแขนทั้งสองข้างซึ่งทอดราบกับพื้น
๓. แขนวางราบกับพื้นตลอดครึ่งแขน ตั้งแต่ส่วนมือถึงศอก
๔. มือประนม (ถ้าเป็นระยะเวลานาน หรือไม่ใช่ในขณะกราบบังคมทูล จะไม่ประนมมือก็ได้) หน้าเงยพองาม

การลุกจากการหมอบ จะต้องยกส่วนสะโพกขึ้นก่อน โดยกอดท้องแขนทั้งสองลงบนพื้นแล้วยกตัวตาม

๒.๓ การถวายบังคม

การถวายบังคม เป็นการถวายความเคารพพระมหากษัตริย์ และพระมหาลีตามประเพณีไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน กระทำได้ทั้งหญิงและชาย แต่โอกาสที่หญิงจะถวายบังคมมีน้อย โดยมากใช้วิธีกราบ

การถวายบังคม ทำดังนี้

จังหวะที่ ๑

๑. นั่งคุกเข่า ตัวตรง ยกอก วางมือคว่ำบนหน้าขา (ชายแยกเข่าได้เล็กน้อย)
นั่งบนส้นเท้า ปลายเท้าตั้ง

๒. ยกมือขึ้นประนมตรงระดับอก ให้ปลายนิ้วตั้งตรง (ไม่เบนออกนอกตัว
เหมือนการไหว้หรือกราบพระ)

จังหวะที่ ๒

๓. ทอดมือประมนั้นไปข้างหน้า ให้ปลายมือต่ำลง โนมตัวไปข้างหน้า

จังหวะที่ ๓

๔. ยกปลายมือวาดกลับขึ้น จนนิ้วหัวแม่มือทั้งสองจรดหน้าผาก

๕. ลำตัวเฉพาะเอวเอนไปข้างหลัง ชายเอนมากกว่าหญิง

๖. เงยหน้าขึ้น ให้ตาอยู่ระดับนิ้วหัวแม่มือ สอกจะกางออก

๗. ลดมือลงพร้อมโน้มตัวกลับไปข้างหน้า ค่อย ๆ วาดมือลงมาถึงหน้าท้อง

และยกตัวขึ้นตรง

๘. ทำเช่นนี้ ๓ ครั้ง แล้วเปลี่ยนท่านั่งเป็นหมอบ

ถวายบังคมพึงระวังอย่ายกกันขณะโน้มตัว ควรให้เคลื่อนไหวเฉพาะร่างกาย
ส่วนบนตั้งแต่เหนือเอวขึ้นไปเท่านั้น

ประเด็นการอภิปราย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายมรรยาทในการแต่งกายในการไปวัด การแต่งกายไปงาน
มงคล และการแต่งกายไปงานอวมงคล ว่าการแต่งกายที่ถูกต้องเหมาะสมเป็นอย่างไร

- หากนักเรียนพบบุคคลที่แต่งกายที่ไม่เหมาะสมไปงานทำบุญที่วัด หรือไปงานศพ
นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไรต่อบุคคลนั้น และถ้าเป็นตัวนักเรียนเองที่แต่งกายไม่เหมาะสม
ไปในงานดังกล่าว นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง และช่วยกันอภิปรายว่านักเรียนควรจะทำ
อย่างไรและพิจารณาว่านักเรียนจะทำเช่นนี้หรือไม่

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มหาภาพการแต่งกายที่ถูกต้องในการไปวัด ไปงานมงคล และ
ไปงานอวมงคล แล้วนำมาติดที่ป้ายนิเทศในห้องเรียน หรือจัดทำเป็นสมุดภาพ

๒. นักเรียนดูภาพ สไลด์ หรือวิดีโอ หรือดูการสาธิตเกี่ยวกับการถวายของ การหมอบ การถวายบังคม ต่อดองค์พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ เพื่อนำมาฝึกปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม แล้วเชิญอาจารย์มาช่วยติชม และช่วยแก้ไข นักเรียนคนใดที่ปฏิบัติได้ถูกต้องสวยงามแล้ว มาช่วยแนะนำเพื่อนที่ยังปฏิบัติไม่ถูกต้อง นักเรียนช่วยกันยกย่องชมเชยผู้ที่ปฏิบัติถูกต้องและสวยงาม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนควรแต่งกายไปในงานตามวาระโอกาสต่าง ๆ ให้เหมาะสม ถูกต้อง และนักเรียนลองสำรวจตนเองว่านักเรียนเป็นบุคคลที่ปฏิบัติตนในการแต่งกายไปวัด แต่งกายไปงานมงคล แต่งกายไปงานอวมงคลได้เหมาะสมหรือไม่ หากได้ปฏิบัติตนในการแต่งกายได้ถูกต้องเหมาะสมแล้วควรปฏิบัติให้เป็นนิสัยติดตัวนักเรียน เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างกับผู้อื่นด้วย

๐ นักเรียนควรฝึกมารยาทในการถวายของ การหมอบ การถวายบังคม ต่อดองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ด้วยความจงรักภักดี จะต้องทำอย่างสุภาพ อ่อนโยน สวยงามและฝึกฝนจนเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้

๐ การถวายบังคมที่ถูกต้อง จะต้องไม่เป็นการยื่นอวัยวะให้ผิดธรรมดา ลักษณะมือต้องประนมปลายนิ้วชิดกัน ไม่ใช่ผายปลายนิ้วเหมือนไขนละคร หรือบังคับแบบไหว้ครูของนักมวย ซึ่งแบบดังกล่าวนี้้งโดยผายเข้ามากตัวเอนมาก การวาดมือประนมยกขึ้นลงพื้น ถ้ารู้จักทำให้งามแต่ไม่ถึงขนาดไขนละครถวายบังคม ก็จะมีองดูงามกว่ายกมือพุ่งขึ้นหรือพุ่งลงตรง ๆ

คำถาม

๑. เพราะเหตุใดนักเรียนต้องศึกษาและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายในการไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล การแต่งกายไปงานอวมงคล ให้ชี้แจงเหตุผลประกอบการอธิบาย

๒. การถวายของ การหมอบ การถวายบังคม ใช้กับบุคคลใดบ้าง

๘.๒ ศาสนพิธี

แนวคิดสำคัญ

ศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความศรัทธาและมุ่งหวังแต่สิ่งที่ดีงาม ศาสนพิธีทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับพิธีทำบุญ พุทธศาสนิกชนที่ดีควรหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนพิธีและควรทำความเข้าใจในศาสนพิธี แล้วนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อความเป็นมงคลแก่ชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนพิธีเกี่ยวกับการทำบุญ
๒. ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับฐานะความเป็นอยู่
๓. วิเคราะห์ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องและจำเป็นแก่ชีวิตประจำวัน

ศาสนพิธี

ศาสนพิธี หรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เกิดจากความศรัทธา ความเชื่อในคำสอน ศาสนพิธีเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระพุทธศาสนา มิใช่แก่นของศาสนาเหมือนหลักธรรม แต่ก็เปรียบเสมือนเปลือกห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ ทำให้ต้นไม้ชุ่มชื้นและมีชีวิตอยู่ได้ การปฏิบัติศาสนพิธีนั้นชาวพุทธทุกคนควรปฏิบัติให้ถูกต้อง ศาสนพิธีที่นักเรียนควรเรียนรู้ในบทนี้ ได้แก่ พิธีทำบุญ

พิธีทำบุญ

พิธีทำบุญ หมายถึง การทำบุญทางพระพุทธศาสนา มีความมุ่งหมายกำจัดความโลภ ความเห็นแก่ตัว แบ่งปันปัจจัยให้เกิดสุขแก่ผู้อื่น และในขณะเดียวกันก็มุ่งให้เกิดเป็นความสุข ความเจริญแก่ตนเอง

การทำบุญแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

๑. การทำบุญในงานมงคล
๒. การทำบุญในงานอวมงคล

๑. **การทำบุญในงานมงคล** ได้แก่ การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญในโอกาสปรารภนา ในเหตุที่ดี เป็นมงคล เป็นมูลเกี่ยวกับฉลองความสำเร็จในชีวิต เช่น ฉลองพระบวชใหม่ หรือ เกี่ยวกับการริเริ่มชีวิตใหม่เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามปรารถนาด้วยดีตลอดไป เช่น ทำบุญวันเกิด ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญงานมงคลสมรส

๒. **การทำบุญงานอวมงคล** ได้แก่ การทำบุญในโอกาสที่ประสบสิ่งซึ่งไม่พึงปรารถนา ไม่เป็นมงคล เนื่องจากมีการตายขึ้นในวงญาติหรือนุคคลที่เกี่ยวข้องในครอบครัว จัดทำบุญขึ้น เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย และเพื่อเป็นมิ่งขวัญแก่ผู้ที่ยังอยู่

การทำบุญในงานมงคลมีระเบียบพิธีดังนี้

ผู้ที่ทำบุญเนื่องในงานมงคลต่าง ๆ นั้น ในที่นี้เรียกว่า “เจ้าภาพ” หรือ “ทายก” “ทายิกา” มีหน้าที่จะต้องเตรียมสิ่งของและจัดการในเรื่องต่าง ๆ ที่ควรทำดังนี้

การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์

การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคล นิยมไม่ต่ำกว่า ๕ รูป หรือ ๗ รูป หรือ ๙ รูป ไม่นิยมพระสงฆ์จำนวนคู่

การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมเครื่องบูชา

ที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา หรือ เรียกว่า “โต๊ะบูชา” ถ้าหาโต๊ะหมู่ไม่ได้ จะใช้ตั้งหรือโต๊ะอื่นแทนโต๊ะหมู่บูชาก็ได้ ควรใช้ผ้าขาว ถ้าหาผ้าขาวไม่ได้จะใช้ผ้าสี ต้องเป็นผ้าที่สะอาดยังไม่ได้ใช้ ปูพื้นก่อนและหาตั้งเล็กหรือโต๊ะเล็ก ๆ อีกตัวหนึ่งซ้อนบนเป็นที่ตั้งพระพุทธรูป

การตั้งโต๊ะบูชานี้ ต้องตั้งพระพุทธรูปหันพระพักตร์ทางเดียวกับพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประธาน ถ้าสถานที่จำกัดจะตั้งโต๊ะบูชาหันหน้ามาทางพระสงฆ์ก็ได้ ทิศทางที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปนิยมให้ผืนพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ แต่ผืนพระพักตร์ไปทิศใดก็ได้ไม่มีข้อห้าม แล้วแต่สถานที่และความเหมาะสม

สถานที่ที่เหมาะสม

การตั้งเครื่องบูชา ถ้าเป็นโต๊ะเดี่ยวหรือตั้ง เครื่องบูชาควรมีแจกันประดับดอกไม้ ๑ คู่ ตั้ง ๒ ข้างพระพุทธรูป ไม่ชิดหรือห่างจนเกินไป ถัดมาแถวหน้า พระพุทธรูป กับเชิงเทียน ๑ คู่ ตั้งตรงกับแจกัน เทียนและรูปปักไว้สำหรับจุดบูชา ควรชูปน้ำมันหรือน้ำมันยาก็ได้ เทียนและที่ปลายรูปเล็กน้อย เพื่อให้จุดง่าย

การตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี

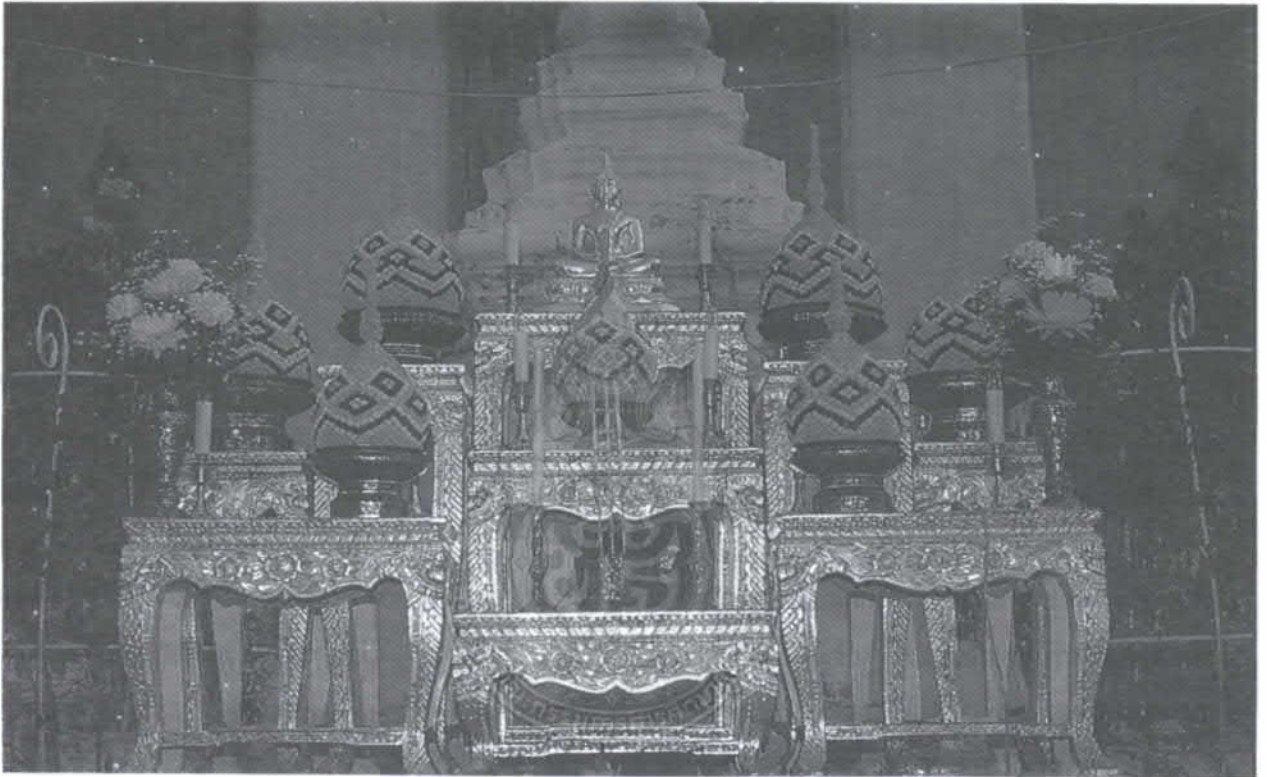
สถานที่บริเวณพิธีควรทำความสะอาด ตกแต่งให้สะอาดเรียบร้อยสวยงาม เพราะการทำบุญต้องการสิริมงคลและมีการเชิญญาติมิตรมาประชุม

การวางสายสิญจน์

สายสิญจน์ ได้แก่ สายที่ทำด้วยด้ายดิบ ในงานมงคลทุกประเภท นิยมใช้สายสิญจน์ ๙ เส้น เพราะกล่าวกันว่าสายสิญจน์ ๓ เส้น สำหรับใช้ในพิธีเบิกโลงศพ จะนำมาใช้ในพิธีงานมงคลไม่เหมาะสม

การวางสายสิญจน์นิยมวงรอบบ้าน ตั้งต้นแต่พระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชาแล้วเวียนไปทางขวา ถ้าเป็นบ้านมีรั้วรอบให้วงรอบรั้ว ถ้าไม่มีรั้วรอบ บริเวณกว้าง ก็จะวงเฉพาะอาคารพิธีโดยรอบ แล้วกลับมาบรรจบที่พระพุทธรูป พันไว้ที่พระหัตถ์หรือที่ฐานของพระพุทธรูป อย่าพันที่พระศอหรือที่องค์พระ จะแลดูเป็นมัดพระพุทธรูป แล้วโยงสายสิญจน์มายังภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์

เวียนขวา การโยงสายสิญจน์นี้ควรโยงหลบเพื่อไม่ให้ต้องข้ามสายสิญจน์ในเวลาจุดรูปเทียน แล้ววางกลุ่มด้ายสายสิญจน์ไว้บนพานสำหรับรองสายสิญจน์ ใกล้ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์ ข้อควรระวังคือ ในขณะที่วางสายสิญจน์ อย่าให้สายสิญจน์ขาดและสายสิญจน์นี้ถือเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธรูป ซึ่งโยงมาจากพระพุทธรูป จึงห้ามเดินหรือเอื้อมมือข้าม จำเป็นที่จะต้องผ่านสายสิญจน์ ก็ต้องลอดมือหรือก้มศีรษะลอดภายใต้สายสิญจน์ผ่านไป

การเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา

การเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา พระพุทธรูปถ้ามีที่ครอบครองเอาที่ครอบออกตั้งเฉพาะองค์พระ เพื่อให้องค์พระเด่น ที่องค์พระไม่ควรนำพวงมาลัยหรือดอกไม้ ไม้ประดับ แต่ที่ฐานพระควรจะใช้พวงมาลัยวงรอบฐานก็จะสวยงามดี เพื่อเป็นการเพิ่มศรัทธา องค์พระควรเช็ดให้สะอาดหรือสรงน้ำเสียก่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปชนิดขัด ควรขัดให้ผุดผ่อง การยกพระพุทธรูปจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ควรจะน้อมไหว้ก่อนยก และน้อมไหว้หรือกราบเมื่อวาง ณ ที่บูชา

การปลูดาอาสนะสำหรับพระสงฆ์

การปลูดาอาสนะสำหรับพระสงฆ์ที่ใช้กันอยู่ ๒ วิธี คือ ยกพื้นอาสนสงฆ์ให้สูงขึ้น ใช้เตียงหรือโต๊ะวางต่อกันยาวเท่ากับจำนวนสงฆ์ มักจัดในสถานที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน อาสนสงฆ์ชนิดนี้ใช้ผ้าขาวปลูดา จะมีผ้าฉัตรหน้า (ผ้ารองนั่ง) อีกชั้นหนึ่งหรือไม่ก็ได้ อีกวิธีคือ ปลูดาอาสนะ

บนพื้นธรรมดา ควรใช้เสื้อหรือพรหมหรือผ้าปูตามยาว ข้อที่ควรระวัง คืออย่าให้อาสนะพระสงฆ์ กับอาสนะของฤๅษีเป็นอันเดียวกัน ควรปูลาดให้แยกจากกัน ถ้าจำเป็นแยกไม่ได้โดยปูเสื้อ หรือพรหมไว้เต็มห้อง อาสนะพระสงฆ์ควรจัดปูทับเสื้อหรือพรหมนั้นอีกชั้นหนึ่ง โดยใช้ผ้าขาวหรือ ผ้าสีทนะ (ผ้าปูนั่ง) เจ้าภาพและแขกที่มาในงานต้องนั่งกับพื้นด้วย ไม่ควรนำเก้าอี้นั่งรับแขกมาตั้ง ในบริเวณนั้น

การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์

การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ ก็มีพานหมากพุทรี (ปัจจุบันไม่นิยมถวาย) น้ำร้อน น้ำเย็น และกระโถน การวางเครื่องรับรอง วางทางด้านขวามือของพระระหว่างรูปหนึ่งกับอีกรูปหนึ่งที่นั่งเรียงกันด้านขวามือของรูปใดก็เป็นเครื่องรับรองของรูปนั้น กระโถนวางข้างในสุด เพราะเป็นสิ่งไม่ต้องประเคน ถัดออกมา ภาชนะน้ำร้อนน้ำเย็น ออกมาอีกเป็นพานใส่หมากพุทรี เมื่พระสงฆ์นั่งก็ประเคนของที่ตั่งประเคน ตั้งแต่ข้างในออกมาข้างนอก คือ น้ำเย็น หมากพุทรี พุทรี ส่วนน้ำร้อนจัดประเคนภายหลัง เครื่องรับรองนี้ถ้าสถานที่จำกัดจะจัดเครื่องรับรอง ๒ รูป ต่อ ๑ ที่ก็ได้

การตั้งภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์

การตั้งภาชนะทำนํ้ามนต์ ถ้าไม่มีฝาครอบนํ้ามนต์จะใช้บาตร ชันนํ้าพานรองก็ได้ ไม่ใช่ ชันเงินหรือชันทองเพราะเป็นสิ่งที่พระไม่ควรจับต้อง ใส่นํ้าสะอาดพอสมควรก่อนภาชนะก็พอ ห้ามใช้นํ้าฝนเพราะถือว่านํ้าที่ศักดิ์สิทธิ์ได้มาจากธรณี ใส่ใบเงินใบทองเพียงเล็กน้อย ต้องมีเทียน นํ้ามนต์ (เทียนขี้ผึ้งแท่งหนักขนาด ๑ บาท) ติดที่ปากบาตรหรือขอบชัน หรือบนยอดฝาครอบนํ้ามนต์ นำไปวางไว้ทางหน้าโต๊ะบูชาให้ก่อนมาทางอาสนะพระสงฆ์ ใกล้กับรูปที่เป็นหัวหน้า เพื่อจะได้ หยดเทียนทำนํ้ามนต์ในขณะที่สวดมนต์ได้สะดวก

การจุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชาและที่ทำนํ้ามนต์

เจ้าภาพเป็นผู้จุดเทียน รูป ที่โต๊ะบูชาและที่ภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์เอง ซึ่งเป็นการ นมัสการพระ การจุดเทียน รูป ที่โต๊ะบูชาควรจุดเทียนด้วยไม้ขีดไฟก่อนหรือเทียนชนวน อย่าต่อ จากตะเกียง หรือไฟอื่น ให้จุดเทียนเล่มซ้ายมือเราก่อน แล้วจึงจุดรูป โดยปักรูปที่ละดอกลงใน กระถางรูป แล้วตั้งใจบูชาพระ (ขณะที่เจ้าภาพจุดรูปทุกคนที่อยู่ในพิธีควรประนมมือขึ้น) แล้ว อาราธนาศีล รับศีล อาราธนาพระปริตร

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พอพระเริ่มสวดมงคลสูตรขึ้นต้นบท อเสวนา เจ้าภาพเข้าไป จุดเทียนนํ้ามนต์ที่บาตรหรือฝาครอบนํ้ามนต์หน้าพระ แล้วประเคนบาตรหรือฝาครอบนํ้ามนต์นั้น ต่อหัวหน้าสงฆ์ เพื่อท่านจะได้ทำนํ้ามนต์ต่อไป ประเคนแล้วไหว้หรือกราบ

ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ

ถ้าเป็นงานสองวัน วันแรกสวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นฉันเช้า ฟังพระเตรียมเครื่องรับรองพระ ในวันสวดมนต์เย็น เจ้าภาพฟังจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระ แล้วอาราธนาศีลและรับศีล อย่างเดียวกับวันก่อน แต่ไม่ต้องอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์จะเริ่มสวดถวายพรพระ ถ้ามีการตักบาตรเริ่มลงมือตักบาตรขณะพระสงฆ์สวดถึงบท (พาหุ) และให้เสร็จก่อนพระสงฆ์สวดจบ พอสวดจบก็ยกภัตตาหารมาถวายพระสงฆ์

ถ้าเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์ก่อนฉันเช้าหรือเพล พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ก่อน แล้วสวดถวายพรพระต่อท้าย เจ้าภาพฟังนั่งประนมมือฟังเมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทถวายพรพระ (พาหุ) จึงเตรียมภัตตาหารไว้ให้พร้อม พอพระสวดจบก็ยกออกมาถวายได้เลย

ถวายข้าวพระพุทธ

การถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์นิยมถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรูปด้วย ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่าถวายข้าวพระพุทธ ข้าวพระพุทธที่ถวายนั้มนิยมจัดอย่างเดียวกับที่ถวายพระสงฆ์ ถวายข้าวพระพุทธนี้เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ ควรจะมีโต๊ะ ถ้าไม่มีโต๊ะพึงใช้ผ้าขาวปูเสียก่อน แล้วจึงตั้งหรือวางสำหรับคาวหวาน พร้อมทั้งข้าวน้ำด้วย เมื่อตั้งเสร็จแล้วจุดธูป ๓ ดอก บักใน

กระถางรูปหน้าโต๊ะบูชา นั่งคุกเข่าประนมมือตรงหน้าที่ตั้งข้าวพระพุทธ ว่า นโม ๓ จบ แล้วกล่าวคำถวายหรือนึกในใจ ดังนี้

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมี สุปพยณชนสมบุณฺณ สาธินี โอทนี อุกกณฺจ วรํ พุทฺธสฺส ปุเชมิ

แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชา เครื่องบริโภคน้ำแห่งข้าวสาธินี อันถึงพร้อมด้วยแรงกับและน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า

เมื่อพระสงฆ์ฉันแล้ว ก็พึงกล่าวคำล่าวว่า

คำลาข้าวพระพุทธ

เสถ มงฺกลํ ยาจามิ

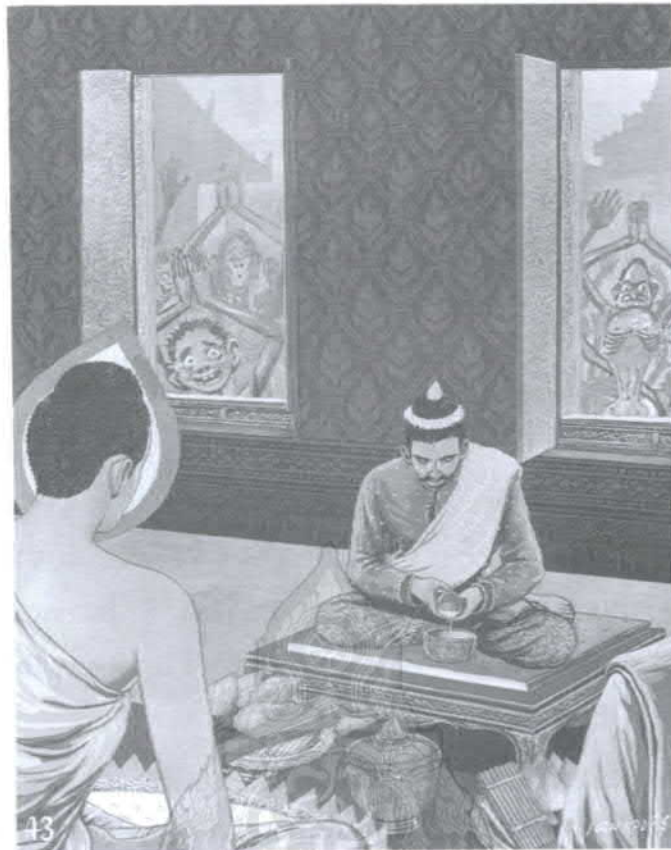
แปลว่า ข้าพเจ้าขอส่วนเหลืออันเป็นมงคล แล้วไหว้ ต่อจากนั้นก็ยกข้าวพระพุทธออกได้เลย ข้าวพระพุทธนั้นตกเป็นของมรรคทายกวัดหรือเจ้าพิธีในงาน

ถ้าเป็นฉันเช้า พระท่านไม่ได้ออกบิณฑบาตร เจ้าภาพควรจัดปันโตอาหารคาวหวานไว้ถวายเพื่อท่านจะได้นำไปฉันตอนเพลด้วย

ถวายไทยธรรม

การประเคนเครื่องไทยธรรมเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ เมื่อเจ้าภาพประเคนองค์หนึ่งหรือสององค์ จะมอบให้ญาติมิตรและแขกประเคนต่อไปก็ได้ เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว เจ้าภาพนำเครื่องไทยธรรมที่จัดเตรียมไว้ มาถวายพระตามลำดับ ตั้งแต่พระเถระจนถึงองค์สุดท้าย วิธีถวายพึงยกเรียงไว้ตรงหน้าพระทุก ๆ รูป หรือจะให้ผู้อื่นคอยจัดส่งให้เป็นที่ ๆ ในเวลาประเคนก็ได้

กรวดน้ำ ภาชนะสำหรับกรวดน้ำตามที่นิยมมี เต้า ขวด จอก ถ้วย ถ้วยแก้วหรือขันสำหรับรองน้ำกรวด พานหรือจานหรือขัน หาน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ใส่ไว้ เมื่อพระเริ่มกล่าวอนุโมทนาว่า ยถา วาริวหา ก็เริ่มกรวดน้ำ เจ้าภาพหรือประธานพิธีก็เริ่มหลั่งน้ำอุทิศส่วนกุศล ถ้านั่งอยู่กับพื้นควรนั่งพับเพียบ จับภาชนะสำหรับกรวดน้ำด้วยมือทั้งสอง แล้วรินน้ำให้ไหลลงเป็นสาย ไม่ใช่ให้น้ำรองสายน้ำนั้นอีก ควรรินน้ำให้ไหลลงโดยไม่ขาดสาย พร้อมกับตั้งใจอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพระสงฆ์รับ สัพพัตถิโย พร้อมกัน เหน้าให้หมด อย่าเหลือไว้ในภาชนะที่กรวด แล้ววางภาชนะกรวดน้ำ นั่งประนมมือรับพรที่พระสวดจนกว่าจะจบ เมื่อแล้วกราบลง น้ำที่กรวดแล้วให้นำไปเทในที่แจ้ง นอกชายคาบ้าน อย่าเทลงในที่ไม่สมควร เช่น ในกระถาง หรือใต้ถุนบ้าน เพราะถือว่าเป็นน้ำอุทิศผลและบริสุทธิ์ เป็นของสูง

คำกรวดน้ำแบบย่อ

อิทฺ เม ฌาติโน โทตฺตํ สุขิตา โทหนฺตฺ ฌาตโย

แปลว่า ขอบุญนี้จึงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เป็นสุขเถิด

การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เจ้าภาพจะต้องเตรียมสิ่งสำหรับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ คือ หน้าคา หรือก้านมะยม หน้าคาจะให้อยาวประมาณ ๑ ศอก โตประมาณ ๑ กำมือ มัดด้วยด้ายสายสิญจน์ หรือด้ายอื่นก็ได้ ๓ เปลาะตรงสำหรับถือ ก้านมะยมที่ใช้ประพรมน้ำพุทธมนต์ใช้ ๗ ก้าน มัดรวมกัน

พระเถระผู้เป็นประธาน จะเป็นผู้ประพรมน้ำพุทธมนต์ให้เจ้าภาพก่อน แล้วก็จะประพรมให้กับญาติมิตรของเจ้าภาพ ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์จะสวดชัยมงคลคาถา (ชยันโต) พร้อมกัน แล้วพระเถระผู้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์จะลุกจากอาสนะ ถ้าเจ้าภาพประสงค์จะให้ไปประพรมที่ใด พึงอุ้มบาตรหรือขันนํ้ามนต์นำท่านไปประพรมในที่นั้นจนทั่ว เป็นอันเสร็จพิธีประพรมน้ำพระพุทธมนต์

ส่งพระ พระสงฆ์กลับเจ้าภาพพึงไปส่งพระสงฆ์จนพ้นประตูบ้าน หรือหากมียานพาหนะรับ-ส่งก็จัดเตรียมไว้ให้พร้อมและส่งท่านกลับ

การทำบุญในงานอวมงคลมีระเบียบพิธีดังนี้

การทำบุญในงานอวมงคล คือ ทำบุญหน้าศพ เช่น ทำบุญ ๗ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญวันปลงศพ ทำบุญอุทิศ หรือทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่งในวันครบรอบวันตาย ควรปฏิบัติดังนี้

๑. งานทำบุญหน้าศพ

เจ้าภาพเตรียมเบื้องต้นคล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่าง คือ

๑.๑ อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์ ต้องเป็นจำนวนคู่ นิยม ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป การอาราธนาพระสงฆ์ทำบุญอวมงคลไม่ใช่คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาเจริญพระพุทธรมณต์” เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอาราธนาว่า “ขออาราธนาสวดพระพุทธรมณต์”

๑.๒ ไม่ตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ และไม่มีการวงด้ายสายสิญจน์

๑.๓ เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพ เพื่อใช้บังสุกุล สายโยงใช้ด้ายสายสิญจน์ แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล เรียกว่า สายโยง หรือภูษาโยง การเดินสายโยงหรือภูษาโยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูปที่ตั้งในพิธีไม่ได้ จะปล่อยให้ลาดมากับพื้นที่ดินหรือผนังก็ไม่เหมาะ เพราะสายโยงนี้ เป็นสายที่ล่ามโยงออกมาจากศพ จึงต้องล่ามหรือโยงให้สมควร

เมื่อพระสงฆ์มาถึงเจ้าภาพก็ปฏิบัติคล้ายกับงานมงคล การจุดธูปเทียนที่หน้าศพกับการจุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระมี ๒ วิธีคือ จุดธูปที่หน้าศพก่อน เพื่อเป็นการแสดงคารวะและเป็นการเตือนให้ศพบูชาพระตลอดถึงรับศีลฟังพระสวดมนต์ฟังเทศน์ หรือฟังสวดมาติกาบังสุกุล แล้วจุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระภายหลัง หรือจุดธูปที่โต๊ะหมู่บูชา หรือบูชาพระก่อน แล้วจุดธูปเทียนที่โต๊ะพระธรรม และจุดธูปบูชาศพตามลำดับ

ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วในงานมงคล แต่ในงานอวมงคลพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีการบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาพึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

๒. งานทำบุญอุทิศ

เจ้าภาพจัดแบบเดียวกับงานทำบุญหน้าศพ แต่เจ้าภาพต้องเตรียมที่ตั้งอุทิศ หรือที่ตั้งรูปพระลัคนั้น ๆ ต่างหากจากโต๊ะบูชา ใช้โต๊ะหมู่หรือใช้โต๊ะอื่นที่สมควร มีดอกไม้ตั้งหรือประดับพองาม และตั้งกระถางธูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ ที่หน้าโต๊ะอุทิศหรือรูปนั้นด้วยเพื่อบูชา

ประเด็นอภิปราย

นักเรียนคงเคยเข้าร่วมในพิธีทำบุญในงานมงคลและงานอวมงคลมาแล้ว จงร่วมกันอภิปรายถึงความรู้สึกที่เคยไปร่วมงานทำบุญจริง ๆ แล้วเป็นอย่างไร

นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า ถ้านักเรียนในห้องจะจัดทำบุญเลี้ยงพระในห้องเรียน นักเรียนจะจัดงานอย่างหรูหราฟุ่มเฟือยหรือจะจัดงานอย่างพอเหมาะพอดีกับฐานะของนักเรียน และเมื่อทำบุญเลี้ยงพระแล้วนักเรียนจะได้อะไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติจริงในการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านของนักเรียนเอง หรือทำบุญเลี้ยงพระประจำปีของโรงเรียน

๒. นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๕ - ๖ คน แสดงบทบาทสมมติขั้นตอนของพิธีทำบุญโดยแบ่งกลุ่มรับผิดชอบฝ่ายต่าง ๆ เช่น

กลุ่มที่ ๑ ฝ่ายพิธีสงฆ์

กลุ่มที่ ๒ ฝ่ายจัดเตรียมสถานที่

กลุ่มที่ ๓ ฝ่ายจัดเตรียมอาหาร

กลุ่มที่ ๔ ฝ่ายรับแขกที่เชิญมาร่วมพิธี

แล้วเชิญอาจารย์มาช่วยติชม และช่วยแก้ไข

๓. นักเรียนคัดเลือกตัวแทนมาสาธิตพิธีการกรวดน้ำ และการถวายข้าวพระพุทธรูปที่หน้าชั้นเรียน แล้วเชิญอาจารย์มาช่วยติชมแก้ไข นักเรียนในห้องปฏิบัติตามนักเรียนที่มาสาคธิตหน้าชั้นเรียน นักเรียนช่วยกันยกย่องผู้ที่ปฏิบัติถูกต้องและนำมาเป็นแบบอย่าง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การทำบุญในงานมงคลและการทำบุญในงานอวมงคลเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม นักเรียนจึงควรรู้จักประมาณตน รู้ว่าพิธีควรมีขอบเขตเพียงไร เช่น งานทำบุญวันเกิด งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญมงคลสมรส ควรจะอยู่ในวงศ์ญาติและเพื่อนสนิทของเจ้าภาพเท่านั้น หรือการทำบุญในงานศพ ก็ควรจัดให้พอเหมาะพอดีกับฐานะของตน อย่าให้คนตายขายคนเป็น คือ ต้องไปกู้ยืมเงินเขามาทำงานศพ การทำงานบุญที่เอิกเกริกฟุ่มเฟือยควรงด พิธีต่าง ๆ ควรมีแต่ให้อยู่ในลักษณะประหยัด

คำถาม

๑. การทำบุญในทางพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอย่างไร

๒. การทำบุญในงานมงคลกับการทำบุญในงานอวมงคล พิธีที่เหมือนกันคืออะไร พิธีที่แตกต่างกันคืออะไร อธิบายพอสังเขป

๓. ในการทำบุญทุกประเภทจะต้องมีการถวายข้าวพระพุทธ เพราะเหตุใด จงอธิบายพอสังเขป
๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับเมื่อทำพิธีกรวดน้ำแล้ว มีอะไรบ้าง

๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นวันที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีพระคุณต่อพุทธศาสนิกชนทั่วโลก ช่วยให้ชาวโลกสามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขและสงบ เมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชาวพุทธควรร่วมกันจัดพิธีสักการะบูชาตามวัดและสถานที่อันเป็นปูชนียสถาน เพื่อแสดงความกตัญญูตวาทิต่อพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ โดยการบำเพ็ญกุศลรำลึกถึงพระคุณของพระองค์และลด ละ เลิกสิ่งอกุศลทั้งปวง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. ตระหนักถึงความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อพุทธศาสนิกชน
๒. เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นแบบอย่างในการในการปฏิบัติตน และเชิญชวนหรือชักนำสังคมให้ร่วมปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
๓. นำหลักธรรมที่สำคัญมาใช้กับชีวิตประจำวันและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมเพื่อเป็นพุทธบูชา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนได้เรียนไปแล้วในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๒ และ ๓ (ภาคเรียนที่ ๑) ในที่นี้จะขอก้าวโดยสรุปเพื่อเป็นการทบทวนความจำและเพิ่มพูนความรู้เพิ่มเติมดังนี้

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนร่วมกันประกอบพิธีกรรม เพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษในประเทศไทยมี ๓ วัน คือ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนควรไปทำบุญ ตักบาตร ถวายเทียน พังกระทรงและเวียนเทียน สำหรับ

ก่อนวันเข้าพรรษา จะมีกิจกรรมที่ถือปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษ เช่น การอุปสมบท การถวายเทียนพรรษา และถวายผ้าอาบน้ำฝน

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญรองลงไปก็คือ วันพระ วันอัฐมีบูชา วันออกพรรษา เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนนิยมปฏิบัติกิจกรรมการกุศล เช่น เข้าวัดทำบุญ ตักบาตร ฟังธรรม รักษาศีลอุโบสถ จดเว้นการฆ่าสัตว์ จดเว้นการใช้แรงงานสัตว์ เช่น ไข้โค-กระบือไถนา

วันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้าตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนวิสาขะ หรือเดือน ๖ จึงเรียกว่า “วันวิสาขบูชา” ตามชื่อเดือนวิสาขะ

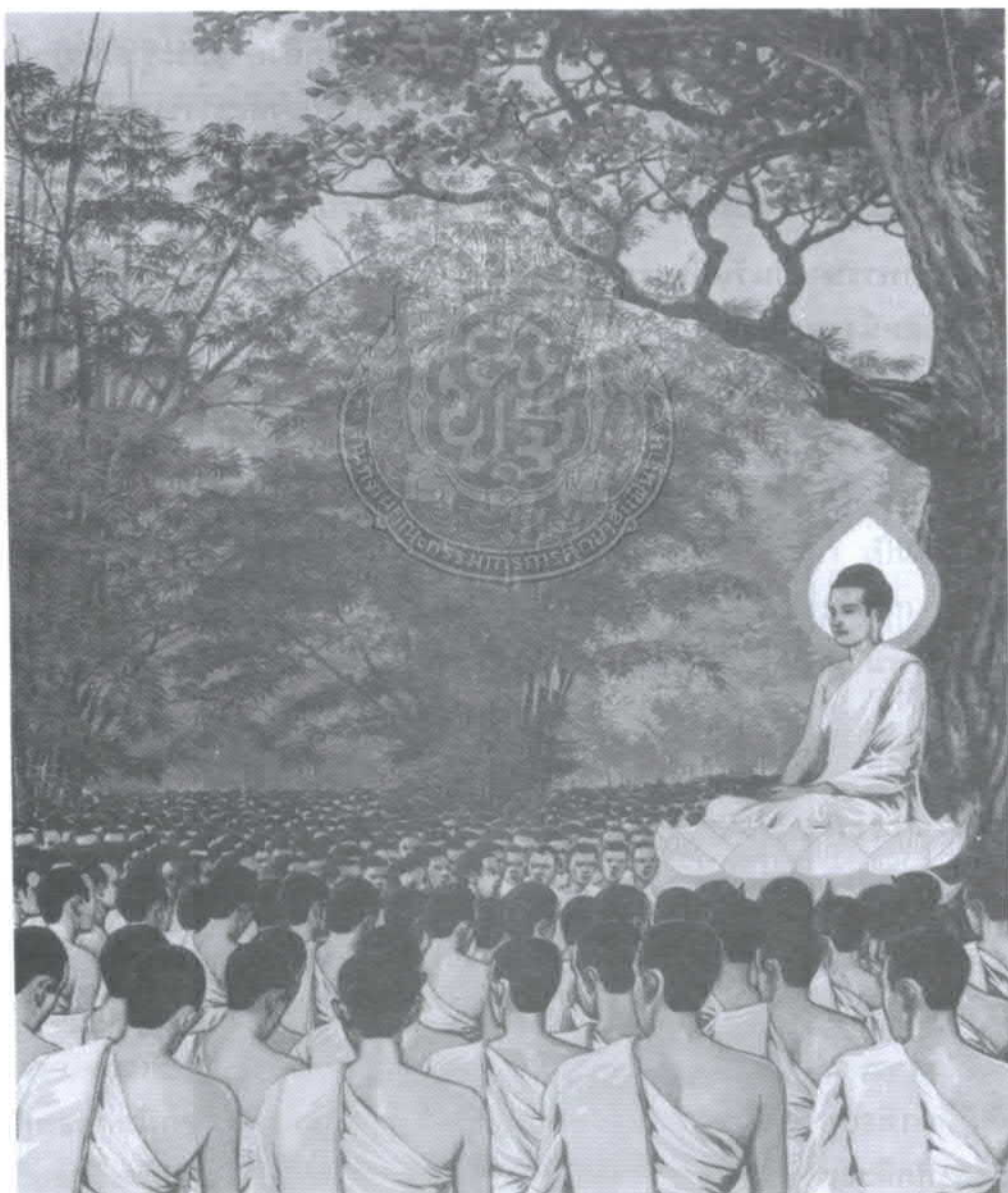
การจัดพิธีวิสาขบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระมหากรุณาคุณ ซึ่งพระองค์เป็นศาสดาเอกและอำนวยการประโยชน์แก่ชาวโลก

ในการประชุมสามัญครั้งที่ ๕๔ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ องค์การสหประชาชาติ ได้มีมติกำหนดให้ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากล ในกรอบของสหประชาชาติ (INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE DAY OF VESAK)

วันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา คือวันที่พระพุทธเจ้าตรัสปฐมเทศนา ที่เรียกว่า “ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร” หรือทรงแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หรือเรียกเป็นคำศัพท์ว่า “อาสาฬหะ” จึงเรียกตามชื่อเดือนว่า “วันอาสาฬหบูชา”

การจัดพิธีอาสาฬหบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาครั้งแรก ทำให้เกิดพระอริยสงฆ์องค์แรกของโลก และเป็นวันที่ครบพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

วันมาฆบูชา

วันมาฆบูชา คือวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการของพระพุทธศาสนาในที่ประชุมใหญ่ พระสงฆ์ที่เรียกว่า มหาสาวกสันนิบาต ที่พระอารามเวฬุวัน ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เดือนนี้เรียกเป็นชื่อคำศัพท์ว่า “มาฆะ” จึงเรียกตามชื่อเดือนว่า “มาฆะบูชา”

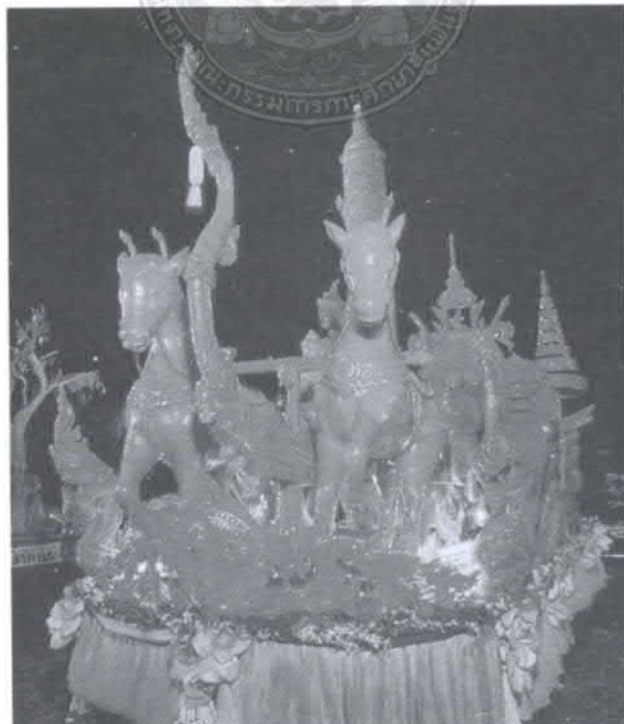
ลักษณะของการประชุมใหญ่พระสงฆ์สาวกครั้งนั้นเรียกว่า “จาตุรงคสันนิบาต” คือ

๑. วันประชุมตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓
๒. พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย
๓. พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา
๔. พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

การจัดพิธีมาฆบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงการประชุมใหญ่ของพระสงฆ์ หลักธรรมคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา รวมทั้งการปลงสังขารของพระพุทธเจ้าให้เกิดความสังเวชสลดใจ

วันเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษาเป็นวันที่พระสงฆ์อธิษฐานงดการจาริกไปในที่ต่างๆ ต้องอยู่ประจำในเสนาสนะวัดใดวัดหนึ่งตลอดเวลา ๓ เดือน ในฤดูฝน ไม่ไปค้างแรมที่ใด โดยเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

การปฏิบัติในวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา

๑. ทำบุญใส่บาตร หรือนำภัตตาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เสร็จแล้วกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

๒. ฟังธรรมเทศนาที่วัด ทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือฟังธรรมเทศนาตลอดคืนที่วัด ส่วนมากเป็นการเทศนาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือพุทธคุณ

๓. รักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เว้นจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น งดเว้นการใช้แรงงานสัตว์ เช่น ไขโค กระบือไถนา ช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์และสัตว์โดยการบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศล บริจาคโลหิต ปลอยสัตว์ที่จะถูกฆ่า

๔. แผ่เมตตาให้แก่สัตว์

๕. นำดอกไม้ ธูปเทียน ไปเวียนเทียนเป็นพุทธบูชา (ยกเว้นวันเข้าพรรษา)

ในวันนี้ควรจะทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสด้วยเจริญภาวนา เป็นกรณีพิเศษ

สำหรับวันเข้าพรรษาเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับสงฆ์โดยเฉพาะ สำหรับพุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติกิจกรรมคือ บำเพ็ญกุศลถวายเป็นพิเศษ เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายเครื่องไทยธรรม ถวายดอกไม้ธูปเทียน

วันพระ

วันพระ หมายถึงวันที่พุทธศาสนิกชนเข้าวัดบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และฟังธรรมเทศนา เดือนหนึ่งมีกำหนด ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ (หรือ ๑๔ ค่ำในเดือนขาด)

วันพระหรือวันอุโบสถ เป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นวันหลักแห่งการบำเพ็ญกุศล โดยพระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้ทำศาสนกิจที่สำคัญประจำทุก ๆ สัปดาห์ ให้พุทธบริษัทผู้เป็นคฤหัสถ์ได้มีโอกาสรักษาศีลอุโบสถและฟังธรรมเทศนาในวันพระ เพื่อทำจิตใจให้สะอาด สงบและสว่างยิ่ง ๆ ขึ้น

การปฏิบัติ

พุทธศาสนิกชน ควรบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ฟังธรรมเทศนา ให้เป็นกิจวัตรและหยุดทำบาปทั้งหลาย

วันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา เป็นวันที่คล้ายกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของพระพุทธเจ้าที่เมืองกุสินารา ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ หลังวันวิสาขบูชาไปอีก ๗ วัน

พุทธศาสนิกชนบางส่วน โดยเฉพาะพระสงฆ์และอุบาสก อุบาสิกา ได้พร้อมกันประกอบพิธีบูชาขึ้นเป็นการเฉพาะภายในวัด เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนควรระลึกถึงพระพุทธคุณ

วันออกพรรษา

วันออกพรรษา คือวันที่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือน ทำพิธีออกพรรษาซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกอย่างหนึ่งว่า “วันมหาปวารณา”

การปฏิบัติตน

พุทธศาสนิกชนเตรียมอาหารไปตักบาตรเทโวที่วัดใกล้บ้าน หรือถวายสังฆทาน ฟังธรรมเทศนา รักษาศีล เจริญภาวนา กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ แม่เมตตาสารพัดดี

ประเด็นอภิปราย

นักเรียนแบ่งกลุ่มโดยให้แต่ละกลุ่มนำผลการปฏิบัติงานที่ปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาในภาคเรียนที่แล้วว่าได้พัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนที่นักเรียนอย่างไร เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา นักเรียนได้รณรงค์การปลูกต้นไม้ หรือเป็นวันทำความดีแห่งตน หรือเป็นวันแห่งการเลิกสิ่งเสพติด เป็นต้น เมื่อแต่ละกลุ่มเสนอผลงานแล้ว ร่วมกันอภิปรายถึงปัญหาและอุปสรรคในการร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไข

นักเรียนร่วมกันอภิปรายโดยเชิญอาจารย์มาเป็นที่ปรึกษา เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาภาคเรียนที่สองว่าจะดำเนินโครงการรณรงค์เรื่องอะไร และกำหนดวันทำความดีแห่งตนอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. จากข้อสรุปในการอภิปราย นักเรียนร่วมกันวางแผนแนวปฏิบัติจะจัดทำโครงการที่จะเข้าร่วมรณรงค์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในภาคเรียนที่สองตามหัวข้อที่ตกลงกัน ทั้งเพื่อพัฒนาตนเอง และชุมชนที่นักเรียนอยู่ โดยเชิญอาจารย์มาเป็นที่ปรึกษาโครงการ

๒. กลุ่มต่าง ๆ เสนอโครงการที่จะดำเนินกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยการนำความคิดที่นักเรียนร่วมกันคิดสร้างสรรค์ แล้วร่วมกันสรุปที่จะเป็นแนวปฏิบัติของนักเรียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้น ๆ

๓. นักเรียนให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มเสนอโครงการที่จะดำเนินกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่อชั้นเรียน และให้โอกาสนักเรียนคนอื่น ๆ ร่วมอภิปรายซักถาม แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

๔. นักเรียนบันทึกติดตามผลการปฏิบัติของนักเรียนและเพื่อน เพื่อจะได้ประเมินตนเองและเพื่อน

๕. นักเรียนจัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนควรเข้าร่วมประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนทำความพร้อมทั้ง ๒ ทาง คือ อามิสบูชาและปฏิบัติบูชา บูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และการปฏิบัติธรรม หากนักเรียนประพฤติดี ปฏิบัติดีแล้ว นักเรียนก็จะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ดี

คำถาม

๑. นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตนที่ดีในการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ว่าปฏิบัติอย่างไร

๒. สิ่งที่ดีควรปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คืออะไรบ้าง อธิบายพอสังเขป และข้อที่ไม่ควรปฏิบัติตนคืออะไร

๓. นักเรียนเคยร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวันใดบ้าง แล้วนักเรียนปฏิบัติตนอย่างไร บอกเฉพาะกิจกรรมที่เคยปฏิบัติ

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา

ส ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ให้เนื้อหาเข้มข้นเพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนเลือกเรียน สำหรับรายวิชา ส ๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ นั้น หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ ดังนี้

เนื้อหา	จำนวนคาบ
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๒
๑.๑ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก	
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง	๔
๒.๑ ประเภทและบทบาทของพุทธบริษัท	
๒.๒ พระเจ้าอโศกมหาราช	
๒.๓ อนาถปิณฑิกเศรษฐี	
๒.๔ นางอุตตรา	
๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๘
๓.๑ จักร ๔	
๓.๒ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔	
๓.๓ สัมปปริสัทธิธรรม ๗	
๓.๔ มรรคมรรค ๘	
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒
๔.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือประชาชน	
๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่บ้าน	
๕. ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พระพุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๕
๕.๑ ฝึกทักษะการอ่านภาษาบาลีเกี่ยวกับคำใน	
- พุทธศาสนสุภาษิต	

เนื้อหา

จำนวนคาบ

- พิธีทำบุญ

๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

- สุตฺตฺสฺสํ ลภเต ปญฺญํ.
ตั้งใจฟังย่อมได้ปัญญา
- ปญฺญา โลกสุมิ ปชฺโชโต.
ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก
- อติตํ นานวาคเมยฺย.
ไม่พียงคำนึงถึงอดีต

ให้เลือกเรียนภาคเรียนละ ๑ บท

๕.๓ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก

๕.๔ ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก เช่น

- หัวข้อธรรม ๔ ประการ
- ระดับความรู้สึกสลดใจของคนในโลก
- นักเผยแผ่ธรรม ๔ จำพวก

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น

- สันโดษ

๖. หน้าที่ชาวพุทธ

๑

- ศึกษาหาความรู้
- ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา
- เผยแผ่พระศาสนา
- ปกป้องพระศาสนา

๗. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๔

- การฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ
- ฝึกให้เกิดปัญญาตามหลักการพัฒนาปัญญา ๓
- สุตมยปัญญา
- จินตามยปัญญา
- ภาวนามยปัญญา

๘. ภาคปฏิบัติ

๖

- มรยาทชาวพุทธ

เนื้อหา

จำนวนคาบ

- ศาสนพิธี
 - การทอดผ้าป่า
 - การทอดกฐิน
- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะกำหนดเนื้อหา จำนวนคาบไว้ในการจัดการเรียนการสอนครูอาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)
 พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตาโณ)
 พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต)
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายโกวิท ประวาลพุกฤทธิ์)
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์	ประธานกรรมการ
นายศิริ ศิริบุตร	รองประธานกรรมการ
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิดาร	กรรมการ
นายเย็นใจ เลหาวนิช	กรรมการ
นายณรงค์ ตามรักษา	กรรมการ
นายวัลลภ กันทรพิชัย	กรรมการ
นายสงบ ลักษณะ	กรรมการ
นางสุภรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
นางสาวสุชาดา พรนภา	กรรมการ
นางสาววิริยะ บุญยนิवासน์	กรรมการ
นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์	กรรมการ

นางรพีพรรณ เอกสุภาพันธุ์
 นายพิศาล แซ่มโสภา
 นางลินจง อินทร์มพรรย์
 นางพาณี แสงวงกิจ
 นางสาวสมทรง ปุญญฤทธิ์
 นางสาวสุรีพร เอี้ยวถาวร
 นางจิตรา ทองเกิด
 นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร
 นางปวิพัทธ์ สุวรรณศรี
 นายสุระ ดามาพงษ์
 นางบุญสม น้ำเจริญ
 นายวินัย รอดจ่าย
 นางรัตนา ภาชาฤทธิ์
 นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
 นางเรียมพร อธิปอนันต์
 นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ
 กรรมการ

กรรมการและเลขานุการ
 กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
 กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นายวินัย รอดจ่าย
 นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
 นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

ขอขอบคุณผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

๑. ศีquanานิธิวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระนคร กรุงเทพฯ
๒. โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี กรุงเทพฯ
๓. โรงเรียนเทพมงคลรังษี จ.กาญจนบุรี
๔. โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จ.จันทบุรี
๕. โรงเรียนวิทยานุกูลนารี จ.เพชรบูรณ์
๖. โรงเรียนพุทธมงคลนิมิตร จ.ภูเก็ต
๗. นางสาวสมทรง ปุญญฤทธิ์

ศึกษารัศมีพาดิษย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายณัฐพันธ์ กาญจนรินทร์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๕

ข้อสัถยสุจริต เป็นความคิดของคนดี

เปรียบเทียบราคาและหาข้อมูล

เพิ่มพูนความรอบคอบ

ในการซื้อสินค้าและบริการ

ก่อนตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการทุกครั้ง ควรเลือกซื้อสินค้าจาก
หลายๆ ยี่ห้อ และหลายๆ ร้าน ดูป้ายแสดงราคาทุกครั้ง

กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์

พระพุทธศาสนา ส0113

ISBN 974-01-2461-5

9 789740 124610

ราคา 32.00 บาท

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

นายวิชัย พัทธมโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๔๕๐๐๒๑๗

